

Πανεπιστήμιο Πειραιώς
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Διεθνείς και
Ευρωπαϊκές Σπουδές

Διπλωματική εργασία

Τρομοκρατία και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και ο τρόπος κάλυψης των γεγονότων από τα αμερικανικά Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.

Ταβλαδωράκη Ροδάνθη του Νικολάου

Πειραιάς, 2009

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους εκείνους τους ανθρώπους οι οποίοι συνέβαλαν στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, προσφέροντας μου καθοδήγηση αλλά και ψυχολογική στήριξη.

Ανάμεσα σε αυτούς συγκαταλέγονται ο καθηγητής μου, ο κύριος Μαυρογένης Γιώργος, οι φίλοι μου και φυσικά η οικογένειά μου η οποία πραγματικά επέδειξε μεγάλη υπομονή και συμπαράσταση καθ' όλη τη διάρκεια της μελέτης...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1. Εισαγωγή.....	σελ.1
1.2. Μία προσπάθεια ορισμού του φαινομένου της τρομοκρατίας.....	σελ.5
1.3. Ιστορική αναδρομή.....	σελ.11
1.4. «Νέα τρομοκρατία»- Ισλαμικός εξτρεμισμός.....	σελ.16
1.5. Σχέση τρομοκρατίας και Μ.Μ.Ε.....	σελ.21

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1. Το τρομοκρατικό κτύπημα της 11 ^{ης} Σεπτεμβρίου 2001.....	σελ.25
2.2. Αμερικανική κυβέρνηση και προπαγάνδα, Framing του τρομοκρατικού κτυπήματος.....	σελ.30
2.3. Αμερικάνικα Μ.Μ.Ε, Framing των γεγονότων της 11 ^{ης} Σεπτεμβρίου.....	σελ.35
2.4. Επιπτώσεις, Αντίκτυπος στον αμερικανικό λαό.....	σελ.50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.2. Τρόπος αντιμετώπισης των γεγονότων από τις ελληνικές εφημερίδες.....	σελ.56
3.3 Ο αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα.....	σελ.66

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1.Επίλογος, Συμπερασματικές σκέψεις.....	σελ.74
4.2. Βιβλιογραφία.....	σελ.79

1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Χωρίς την επικοινωνία, η τρομοκρατία δεν θα υπήρχε». Αυτό είναι το σχετικά πρόωρο συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε ο Marshall McLuhan, ένας από τους πιο γνωστούς ερευνητές στον τομέα του κοινωνικού αντίκτυπου από τα Μέσα Μαζικής επικοινωνίας, τον Φεβρουάριο του 1978 σε μία συνέντευξή του σε ιταλική εφημερίδα. Ωστόσο, μετά από πολλές δεκαετίες, η σύντομη αυτή διαπίστωση του Mc Luham, ενέχει μεγάλο βαθμό αλήθειας, η οποία έχει παραμείνει αμετάβλητη στο πέρασμα του χρόνου.

Σήμερα λοιπόν, αρκετά χρόνια μετά από την συνέντευξη του Mc Luham, σύμφωνα με την Brigitte Nacos, ερευνήτρια η οποία έχει ασχοληθεί ενδελεχώς με το θέμα της τρομοκρατίας και των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, οι τρομοκράτες προχωρούν σε βίαιες ενέργειες για τρεις καθολικούς σκοπούς: για να τραβήξουν την προσοχή, για να κερδίσουν αναγνώριση και ακόμα για να αποκτήσουν έναν ορισμένο βαθμό σεβασμού και νομιμοποίησης για τις ενέργειές τους (Nacos, 2007). Αυτοί οι στόχοι είναι πραγματοποιήσιμοι για όσους μπορέσουν να λάβουν τη μεγαλύτερη δυνατή κάλυψη από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Και όσοι τελικά λαμβάνουν τέτοιου είδους κάλυψη, έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να επηρεάσουν άλλους. Οι τρομοκράτες υπολογίζουν πάντα τις συνέπειες των ενεργειών τους και ειδικότερα την πιθανότητα να τραβήξουν την προσοχή των ΜΜΕ, ώστε να μπορέσουν να επιτύχουν τους στόχους τους.

Όπως οι επιτυχίες και οι αποτυχίες των τρομοκρατικών ομάδων βασίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην δημοσιότητα και την προπαγάνδα, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας αποτελούν παράγοντα κεντρικής σημασίας και για την αντιτρομοκρατική πολιτική. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι τα μέλη της κυβερνητικής ηγεσίας δεν έχουν ανάγκη να καταλήξουν σε βία ώστε να αποκτήσουν πρόσβαση στα ΜΜΕ, να τραβήξουν την προσοχή του κοινού που επιθυμούν και να προωθήσουν τελικά την πολιτική τους αντζέντα.

Ωστόσο οι τρομοκρατικές ενέργειες τείνουν πάντα να υπερτερούν στην ημερήσια ειδησεογραφία, έναντι των αντιτρομοκρατικών τακτικών και μέτρων,

με μία εξαίρεση: όταν οι κυβερνήσεις απειλούν, στοχεύουν στην λαϊκή υποστήριξη, ή στην πραγματικότητα καταλήγουν σε αντιτρομοκρατικά μέτρα υπό την μορφή στρατιωτικών ενεργειών, ο όγκος και η συχνότητα της ειδησεογραφικής κάλυψης αυξάνεται αισθητά. Εν ολίγοις, σε αυτήν την περίπτωση, η εστίαση και η έμφαση των ΜΜΕ σε δραματικές ειδήσεις, λειτουργεί όχι μόνο για τους τρομοκράτες αλλά και για τις πολιτικές ηγεσίες και τις κυβερνήσεις τους.

Την 11^η Σεπτεμβρίου του 2001, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής υπέστησαν μία τραυματική επίθεση, οι συνέπειες της οποίας ξεπέρασαν το Pearl Harbor στον αριθμό των νεκρών και των τραυματιών. Δεκαεννέα φανατικοί ισλαμιστές τρομοκράτες κατέλαβαν τέσσερα αμερικανικά αεροπλάνα και μέσα σε δύο ώρες, το τρίτο υψηλότερο κτίριο του κόσμου, το Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου στην Νέα Υόρκη, μετατράπηκε σε ερείπια, το Πεντάγωνο υπέστη σοβαρές καταστροφές, ενώ 3.000 άνθρωποι σκοτώθηκαν.

Τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου «γέμισαν» την Αμερική αλλά και ολόκληρο τον κόσμο με ερωτήματα όπως: Τι είδους άνθρωποι θα έκαναν αεροπειρατεία σε τέσσερα αεροπλάνα με ένα σχέδιο το οποίο θα κατέληγε στον θάνατο 3.000 ανθρώπων; Τι είδους άνθρωποι θα αποφάσιζαν να βάλουν τέλος στη ζωή τους ώστε να διαπράξουν τέτοιου είδους εγκληματικές ενέργειες; Είναι οι τρομοκράτες άνθρωποι παρανοϊκοί, κακοί, ή άνθρωποι που εκτελούν ένα ιερό καθήκον;

Αμέσως μετά τις επιθέσεις στην καρδιά της Νέας Υόρκης, τα αμερικανικά μέσα μαζικής ενημέρωσης έσπευσαν, όπως ήταν φυσικά αναμενόμενο και εύλογο, να μεταδώσουν τις τραγικές ειδήσεις, να περιγράψουν τα γεγονότα αλλά και να δώσουν απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα και σε πλήθος άλλων ερωτημάτων και αποριών, τα οποία «γεννήθηκαν» στο μυαλό του κάθε Αμερικανού πολίτη.

Στην παρούσα εργασία, με αφετηρία και έναυσμα τη διαχρονικά ιδιαίτερη σχέση μεταξύ τρομοκρατίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, εξετάζεται ο τρόπος κάλυψης των γεγονότων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου από τα αμερικανικά

MME, με σκοπό να επιδείξουμε ότι τα αμερικανικά MME υιοθέτησαν τη κυβερνητική γραμμή στην ερμηνεία των γεγονότων, κάτι το οποίο αποτέλεσε κρίσιμο παράγοντα για τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και εν τέλει τη νομιμοποίηση για τις πολιτικές ενέργειες της κυβέρνησης Bush και τα μέτρα που έλαβε στον «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας».

Τα «σχήματα» ή αλλιώς τα «στερεότυπα», τα «πρότυπα» ακόμα, σε συνδυασμό με τη γλώσσα που χρησιμοποιείται από τους αρχισυντάκτες των εφημερίδων και των εθνικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών δελτίων ειδήσεων για την πλαισίωση των γεγονότων, παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη δημιουργία εικόνων, στην ερμηνεία των θεμάτων και στην άσκηση επιρροής στο κοινό που βασίζεται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης για την άντληση πληροφοριών, κάτι το οποίο γίνεται ιδιαίτερα έντονο σε περιόδους κρίσης, όπως η περίπτωση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου.

Το ίδιο συμβαίνει ωστόσο και με τις πολιτικές ηγεσίες και κυβερνήσεις των χωρών, όταν λαμβάνουν μέρος γεγονότα μεγάλης σπουδαιότητας και έντονου συγκρουσιακού χαρακτήρα, όπως αυτά της «Μαύρης Τρίτης», όπως αποκαλέσθηκε η ημέρα της τραγωδίας στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η δημόσια επικοινωνία και η προπαγάνδα αποτελούν πολύτιμο σύμμαχο των πολιτικών στην προσπάθειά τους να κερδίσουν την εμπιστοσύνη και την υποστήριξη του λαού που αντιπροσωπεύουν.

Πριν περάσουμε στην ανάλυση των θεμάτων που έθιξα, θα ήθελα να αναφερθώ συνοπτικά στην διάρθρωση και το περιεχόμενο της μελέτης που ακολουθεί. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχείρησα να δώσω έναν σύντομο αλλά και περιεκτικό ορισμό στην έννοια της τρομοκρατίας, μέσα από αναφορές, προσεγγίσεις και προσπάθειες ορισμού της έννοιας από πολλούς μελετητές του φαινομένου. Έπειτα προχώρησα σε μία μικρή ιστορική αναδρομή του φαινομένου της τρομοκρατίας, στην οποία εξετάζονται οι διάφορες τρομοκρατικές οργανώσεις και δράσεις ανά το πέρασμα των αιώνων, μέχρι τη σύγχρονη μορφή της τρομοκρατικής δραστηριότητας, αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της οποίας αποτελεί ο ισλαμικός εξτρεμισμός. Το πρώτο

κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την ανάπτυξη της ιδιαίτερης σχέσης μεταξύ τρομοκρατίας και ΜΜΕ, την αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο και τα αποτελέσματα αυτής της σχέσης.

Το δεύτερο κεφάλαιο το οποίο αποτελεί και το κυρίως μέρος της μελέτης, ξεκινάει με την παρουσίαση των γεγονότων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Ακολουθεί η εξέταση του τρόπου με τον οποίο χειρίσθηκε ο αμερικανός πρόεδρος George Bush και η κυβέρνησή του, τη δημόσια επικοινωνία, την περιγραφή και ερμηνεία των τρομοκρατικών χτυπημάτων που υπέστη η χώρα του καθώς επίσης και της προπαγάνδας που χρησιμοποίησε για να προωθήσει την πολιτική του αντζέντα. Στο τρίτο μέρος του κεφαλαίου, αναλύεται η γλώσσα, τα εκφραστικά σχήματα, οι εικόνες που χρησιμοποίησαν τα αμερικανικά ΜΜΕ για να περιγράψουν, να ερμηνεύσουν, να αιτιολογήσουν τα τραγικά γεγονότα της ημέρας που σημάδεψε την Αμερική αλλά και για να αποδώσουν ευθύνες και λύσεις για την κρίσιμη κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η χώρα τους και ο λαός τους. Οι επιπτώσεις στον αμερικανικό λαό, τόσο από τα τρομοκρατικά χτυπήματα όσο και από τον τρόπο προβολής των γεγονότων από τα ΜΜΕ αλλά και από την πολιτική ηγεσία, αποτελεί το τελευταίο μέρος του δεύτερου κεφαλαίου.

Στο τρίτο κεφάλαιο θέλησα να παρουσιάσω τον τρόπο κάλυψης των τρομοκρατικών χτυπημάτων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, από μία διαφορετική χώρα, αυτή της Ελλάδας. Η χώρα που επιλέχθηκε για την έρευνα ήταν η Ελλάδα και για την ακρίβεια πέντε ελληνικές εφημερίδες καθώς στη χώρα μας, μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα, υπήρξαν κρούσματα αντιαμερικανισμού από μία ορισμένη ομάδα του πληθυσμού. Γι' αυτό το λόγο και σε συνδυασμό με τα συμπεράσματα από την έρευνα στις ελληνικές εφημερίδες, ακολουθεί στο κεφάλαιο μία ανάλυση σχετικά με το θέμα του αντιαμερικανισμού στην Ελλάδα, αν υπάρχει στην πραγματικότητα, πού έχει τις ρίζες του και για ποιους λόγους ανά διαστήματα παρατηρείται έξαρση του φαινομένου στη χώρα μας.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται ανακεφαλαιωτικά τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης.

1.2.ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΟΡΙΣΜΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Το φαινόμενο της τρομοκρατίας κατέχει θέση υψηλής προτεραιότητας και σπουδαιότητας στη θεματολογία της πολιτικής επικαιρότητας. Αυτό συμβαίνει όχι μόνο λόγω των αξιοσημείωτων αλλαγών που επεφύλαξε ο 20^{ος} αιώνας στον τομέα της διεθνούς τρομοκρατίας, αλλά συνάμα και λόγω της ιδιαίτερης φύσης τόσο της έννοιας του φαινομένου όσο και του τρόπου αντιμετώπισής του. Ζητήματα τα οποία απασχολούν επί πολλές δεκαετίες πολιτικούς ερευνητές και στοχαστές στο επίπεδο της θεωρίας, αλλά φυσικά και τους ανθρώπους οι οποίοι ασκούν τη διακυβέρνηση μιας χώρας, στο επίπεδο της πράξης.

Ωστόσο, λόγω ακριβώς της ιδιαίτερης φύσης του φαινομένου, η προσπάθεια οριοθέτησής του και ο εννοιολογικός προσδιορισμός του, συναντάει μεγάλες δυσκολίες και εμπόδια και για το λόγο αυτό από πολλούς μελετητές η προσπάθεια αυτή έχει χαρακτηριστεί ως «ναρκοπέδιο» (Μπόση, 2004).

Το πρόβλημα του ορισμού της τρομοκρατίας είναι σύνηθες φαινόμενο για οποιοδήποτε συγγραφέα επιχειρεί να προσεγγίσει το θέμα και αποτελεί ένα από τα κυριότερα σημεία συγκρούσεων και διαφωνιών μεταξύ των κυβερνήσεων των χωρών στις διεθνείς συναντήσεις όπου η τρομοκρατία αποτελεί ένα από τα πιο συχνά εμφανιζόμενα θέματα της ημερήσιας διάταξης (Δασκαλοπούλου – Λιβαδά, 1998).

Η ύπαρξη του προβλήματος οφείλεται στο ότι η τρομοκρατία είναι ένα φαινόμενο τόσο πολύπλοκο, τόσο πολυσχιδές και πολύμορφο που είναι δύσκολο να υπακούσει στους εννοιολογικούς περιορισμούς ενός ορισμού και να διακριθεί με σαφήνεια. Επίσης είναι ένα συνεχώς εξελισσόμενο φαινόμενο που χρόνο με το χρόνο εμφανίζεται με διαφορετικούς τρόπους που η επιστήμη αργεί να μελετήσει, να καταχωρήσει και να κατατάξει.

Εκτός όλων των άλλων, ο όρος «τρομοκρατία» είναι ένας ιδιαίτερα πολιτικά και συγκινησιακά φορτισμένος όρος, ο οποίος μπορεί προφανώς να

χρησιμοποιηθεί για πολιτικές και προγανδιστικές σκοπιμότητες. Όπως ο Noam Chomsky το θέτει, υπάρχουν δύο τρόποι με τους οποίους μπορεί να γίνει η προσέγγιση του φαινομένου, η κυριολεκτική και η προπαγανδιστική προσέγγιση (Chomsky, 2002, σελ. 280-281). Η κυριολεκτική προσέγγιση αποτελείται από την προσπάθεια ορισμού της τρομοκρατίας, παραδείγματα του φαινομένου, όπως επίσης αίτια και επακόλουθα.

Η προπαγανδιστική προσέγγιση από την άλλη μεριά υιοθετείται συνήθως από τις κυβερνήσεις ολοκληρωτικών κρατών και σε πολύ μεγάλο βαθμό από τα δυτικά μέσα μαζικής ενημέρωσης. Χαρακτηριστικό στοιχείο της προπαγανδιστικής προσέγγισης είναι η απόδοση του όρου «τρομοκράτης και «τρομοκρατία» σε έναν επίσημα καθορισμένο εχθρό από τις κυβερνήσεις εναντίον των οποίων στρέφονται οι αντίστοιχες ενέργειες και όχι από τον ίδιο τον φορέα των ενεργειών αυτών.

Η διαδικασία αυτή είναι γνωστή και ως «διαδικασία επικόλλησης ετικέτας» (Townshend, 2002, σελ.6). Ομάδες ατόμων μπορούν να χαρακτηριστούν ως «τρομοκράτες» ή εναλλακτικά ως «ριζοσπαστικοί ακτιβιστές», «απελευθερωτικά κινήματα», «αστικοί αντάρτες» ή «εξτρεμιστές». Το ίδιο συμβαίνει και με τα έθνη τα οποία μπορούν να χαρακτηριστούν ως «τρομοκρατικά» ή διαφορετικά ως «κατασταλτικά καθεστώτα», «αυταρχικά καθεστώτα» ή «δικτατορίες» (Norris, Kern, Just, 2003 σελ.6).

Το πρόβλημα του ορισμού, της διάκρισης από τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα, της εξισορρόπησης με τα ανθρώπινα δικαιώματα κ.τ.λ. είναι ζητήματα εξόχως πολιτικά και σηματοδοτούν βαθύτερες διαφορές όχι απλώς απόψεων αλλά αντίληψης της πολιτικής πραγματικότητας, διαφορές κοσμοθεωρίας και αντιμετώπισης των παγκοσμίων προβλημάτων.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η διαμόρφωση ενός μοναδικού και συνάμα «σωστού» ορισμού για το φαινόμενο της τρομοκρατίας καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη διαδικασία. Οι περισσότεροι ορισμοί τείνουν να συμπεριλαμβάνουν είτε θεωρητικά άσχετα χαρακτηριστικά είτε να αποκλείουν θεωρητικά σχετικά χαρακτηριστικά, αντί να έχουν μία καθαρά εννοιολογική προσέγγιση.

Ωστόσο, αυτό δε σημαίνει ότι, λόγω των παραπάνω, πρέπει να οδηγηθούμε σε μία σχετικιστική θεωρία. Ασφαλώς και υπάρχουν αντικειμενικά προσδιορισμένες τρομοκρατικές πράξεις και τρομοκράτες. Και η ανεύρεση των αντικειμενικών κριτηρίων χαρακτηρισμού αποτελεί την πραγματική πρόκληση για τις πολιτικές επιστήμες, τις διεθνείς σχέσεις και, κυρίως, για το ποινικό δίκαιο (Townshend, 2002).

Εάν έπρεπε να ξεκινήσουμε προσδιορίζοντας τα βασικά στοιχεία που πρέπει να περιληφθούν σε έναν ορισμό της τρομοκρατίας, τότε αυτά θα ήταν το γεγονός να αποτελεί σοβαρό έγκλημα βίας, ο στόχος να είναι αθώα άτομα, η επιδίωξη να είναι η πρόκληση εντυπώσεων μέσω της διασποράς τρόμου, η πράξη να προτίθεται να εξυπηρετήσει ιδεολογικούς, φιλοσοφικούς ή κοινωνικοπολιτικούς σκοπούς (Δασκαλοπούλου-Λιβαδά, 1998). Τα συγκεκριμένα στοιχεία χαρακτηριστικά συναντώνται στους περισσότερους ορισμούς, αν όχι στο σύνολό τους, μερικά από αυτά ή τα περισσότερα.

Για παράδειγμα, ο Πέτρος Παπαδάτος δίνει τον ακόλουθο ορισμό: «Τρομοκρατία είναι η πρόκληση τρόμου σε άτομα, ομάδες ατόμων ή και σε ολόκληρη την κοινότητα, με τη διάπραξη σοβαρών εγκλημάτων βίας, που στρέφονται είτε κατά συγκεκριμένων ατόμων είτε, αδιακρίτως, κατά αθώων πολιτών, και που αποβλέπουν στην επίτευξη ορισμένων σκοπών, κυρίως κοινωνικο- πολιτικού χαρακτήρα» (Παπαδάτος, 1987, σελ.12).

Ένας άλλος ορισμός, πολύ πιο σύντομος αλλά αρκετά περιεκτικός ως προς τα προαναφερθέντα στοιχεία έχει ως εξής: «τρομοκρατία είναι η συστηματική χρήση καταναγκαστικού εκφοβισμού, περιλαμβάνοντας την απειλή ή χρήση βίας, εναντίων πολιτών για πολιτικούς σκοπούς» (Noris, Kern, Just, 2003, σελ.6).

Αυτός ο ορισμός, όπως επίσης και ο προηγούμενος, προσδιορίζουν το φαινόμενο από τις τεχνικές, τους σκοπούς και τους στόχους, χαρακτηριστικά τα οποία θεωρούνται απαραίτητα για να κριθεί μία πράξη τρομοκρατική.

Ο δεύτερος ωστόσο ορισμός περιλαμβάνει ένα σημαντικό επιπλέον στοιχείο, αυτό της συστηματικής χρήσης εκφοβισμού. Είναι πολλές φορές που μεμονωμένα γεγονότα τυχαίας χρήσης βίας ή πρόκλησης τρόμου παρουσιάζονται από τα Μ.Μ.Ε. ως τρομοκρατικές ενέργειες. Είναι αλήθεια ότι το στοιχείο της βίας και του τρόμου μπορεί να είναι ενδεικτικά ενός τρομοκρατικού γεγονότος. Ωστόσο η λέξη «τρόμος» σημαίνει χρόνιος φόβος και ως εκ τούτου η τρομοκρατία αναφέρεται στη συστηματική πρόκληση φόβου (Schmid, de Graaf 1982). Το στοιχείο της συστηματικής χρήσης και της επανάληψης κρίνει σε πολύ μεγάλο βαθμό τη δυνατότητα να αναγνωρίσουμε και να προσδιορίσουμε μία πράξη ή ενέργεια ως τρομοκρατική (Μπόση 2000).

Σε αυτό το πνεύμα κινείται ο ορισμός του Thomas Badey για τη διεθνή τρομοκρατία, σύμφωνα με τον οποίο είναι «η κατ' εξακολούθηση χρήση της βίας με πολιτικά κίνητρα, που στοχεύει στην υποτίμηση του κράτους, χρησιμοποιεί μη-κρατικούς παίκτες και επηρεάζει περισσότερο από ένα κράτη» (Badey, 1998, σελ.62).

Η έννοια της κατ'εξακολούθηση χρήσης βίας σε συνδυασμό με την έννοια του πολιτικού κινήτρου, μας απομακρύνει από το χαρακτηριστικό της τυχαίας, άσκοπης χρήσης βίας, οπότε και από το στοιχείο του εγκλήματος και μας οδηγεί στην προσέγγιση του φαινομένου της τρομοκρατίας ως «χρήση βίας για πολιτικούς σκοπούς».

Είναι πολλοί οι ακαδημαϊκοί που προσεγγίζουν τον προσδιορισμό της τρομοκρατίας στο πλαίσιο της πολιτικής βίας. Ένας χρήσιμος ορισμός της τρομοκρατίας είναι αυτός που έδωσε ο Johan Galtung, ο οποίος ξεκινώντας από τον κλασικό ορισμό του Κλάουζεβιτς για τον πόλεμο ως την «συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα», όρισε παρόμοια την τρομοκρατία ως την «συνέχιση της βίας με άλλα μέσα». Ο ορισμός αυτός είναι ιδιαίτερα χρήσιμος διότι ρητά υποθέτει ότι η πολιτική βία, είτε πηγάζει από τις ελίτ που ελέγχουν ένα κοινωνικο-οικονομικό σύστημα, είτε ξεκινά «από κάτω», συνήθως ως αντίδραση στην πρώτη, είναι πάντα ένας κύκλος και είναι αδιανόητος ο διαχωρισμός της μιας μορφής βίας από την άλλη (Galtung, 1988).

Το παραπάνω φαινόμενο αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής συνύπαρξης και της μη δημοκρατικής οργάνωσης μίας κοινωνίας. Δηλαδή η οργάνωσή της με βάση θεσμούς οι οποίοι αντί να στοχεύουν στην εξασφάλιση της ίσης κατανομής της εξουσίας σε όλες τις μορφές της μεταξύ των πολιτών στοχεύουν στην αναπαραγωγή ενός πρότυπου ασύμμετρης κατανομής εξουσίας/δύναμης το οποίο έχει καθιερωθεί ιστορικά από κάποιες προνομιούχες κοινωνικές ομάδες. Υπό αυτές τις συνθήκες, ορισμένες κοινωνικές ομάδες τείνουν να αντιδρούν βίαια καθώς αποκλείονται από τα προνόμια, την εξουσία και τη δύναμη που θεωρούν ότι τους αναλογούν (Μαυρογένης, 2008).

Όταν λοιπόν, κατ'ανάλογο τρόπο, στο διεθνές σύστημα υπάρχει μία παγκόσμια δύναμη που συγκεντρώνει κάθε είδους πολιτική λειτουργία και μονοπωλεί το σύνολο των εξουσιαστικών δομών, είναι αναπόφευκτη κατά τον Jean Baudrillard, η μεταβίβαση αυτής της κατάστασης με τρομοκρατικούς όρους. Είναι το ίδιο το σύστημα που λόγω της υπερβολικής δύναμης που έχει συγκεντρώσει και συνεπακόλουθα των ανισοτήτων και αδικιών που έχει δημιουργήσει, δεν αφήνει περιθώρια για μία διαφορετική αντιμετώπιση της κατάστασης (Baudrillard, 2002).

Λαμβάνοντας υπόψιν όλα τα ανωτέρω και δεδομένης της έλλειψης ενός ενιαίου μεθοδολογικού υποβάθρου, δεν προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι δεν έχει επιτευχθεί ακόμα να γίνει αποδεκτός ένας ορισμός στο πλαίσιο ενός θεσμικού κειμένου υιοθετημένου από έναν διεθνή οργανισμό ευρείας εμβέλειας που θα του έδινε την απαραίτητη επιστημότητα και αυθεντικότητα. Πέραν της αποτυχημένης απόπειρας που έγινε στο πλαίσιο της Σύμβασης της Κοινωνίας των Εθνών για την πρόληψη και την καταστολή της τρομοκρατίας η οποία ουδέποτε τέθηκε σε ισχύ, ποτέ ξανά δεν επιχειρήθηκε η αποτύπωση ενός γενικού ορισμού της τρομοκρατίας.

Στην παρούσα μελέτη και για μεθολογικούς λόγους καταλήγουμε στον ορισμό του φαινομένου της τρομοκρατίας ως τη συστηματική χρήση ή την απειλή χρήσης βίας, ως αντίδραση ή άσκηση πίεσης από οργανωμένες ομάδες με

πολιτικά, θρησκευτικά ή άλλα ιδεολογικά κίνητρα, εναντίον ατόμων, κοινωνικών ομάδων ή περιουσιών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑΣ

1.3. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η θρησκεία και η τρομοκρατία είναι σύντροφοι καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας. Η πρώτη πιο γνωστή οργάνωση που εξέθεσε τις πτυχές μιας σύγχρονης τρομοκρατικής οργάνωσης ήταν οι φανατικοί Ζηλωτές της Ιουδαίας. Η ιστορία της τρομοκρατίας και της θρησκείας χρονολογείται περίπου δύο χιλιάδες χρόνια πριν όταν η εβραϊκή ομάδα αντίστασης, γνωστή ως «Σικαρί-Ζηλωτές» (Sicarii-Zealots) πραγματοποιούσαν τρομοκρατικές εκστρατείες εναντίον των ρωμαϊκών δυνάμεων κατοχής, όπως επίσης ενάντια σε όποιον θεωρούσαν ότι συνεργάζεται με τους Ρωμαίους. Το κίνητρο τους ήταν μια βαθιά ριζωμένη πεποίθηση ότι δε θα μπορούσαν να μείνουν πιστοί στις προσταγές του Ιουδαϊσμού ενώ ζούσαν κάτω από ρωμαϊκή κατοχή (Garisson, 2003 και Deputy Chief of Staff for Intelligence, 2003).

Οι εκστρατείες αυτές περιελάμβαναν τη χρήση δολοφόνων (sicarii), οι οποίοι διείσδυαν στις ρωμαϊκά ελεγχόμενες πόλεις και διαπερνούσαν τους εβραϊκούς συνεργάτες και τους Ρωμαίους λεγεωνάριους με ένα σιλέτο (sica), απαγωγές των μελών του προσωπικού της Φρουράς των Ναών και χρήση δηλητηρίου σε μεγάλο βαθμό (Hudson, 1999, σελ.17).

Ο σκοπός των τρομοκρατικών πράξεων ήταν να προκληθεί η αλλαγή συμπεριφοράς, μέσω της χρήσης του τρόμου και του φόβου, στην ευρύτερη εβραϊκή κοινωνία (ό.π. σελ.17).

Οι «Δολοφόνοι» (Assasins) ήταν η αμέσως επόμενη ομάδα η οποία παρουσίασε χαρακτηριστικά που αναγνωρίζουμε στη σύγχρονη τρομοκρατική δραστηριότητα. Μια αποσπασθείσα φατρία του Ισλάμ, η Shia, κατά τη διάρκεια των σταυροφοριών (1095-1291), υιοθέτησε την τακτική της δολοφονίας των εχθρικών ηγετών. Η τακτική τους ήταν η αποστολή ενός μεμονωμένου δολοφόνου για να σκοτώσει επιτυχώς έναν βασικό εχθρικό ηγέτη, με σίγουρη αυτοθυσία καθώς οι δολοφόνοι περιμένουν δίπλα στα θύματά τους και είτε σκοτώνονταν είτε συλλαμβάνονταν. Σύμφωνα με τη θρησκεία τους, όποιος διέπραττε δολοφονία, κέρδιζε “αγαθά” στον παράδεισο. (Garisson, 2003).

Από τον καιρό των “Δολοφόνων” (τέλη 13ου αιώνα) έως τον 17^ο αιώνα, ο τρόμος και η βαρβαρότητα χρησιμοποιήθηκαν ευρέως στην εχθροπραξία και τη σύγκρουση, αλλά τα βασικά συστατικά για την τρομοκρατία έλειπαν. Μέχρι την άνοδο του σύγχρονου έθνους μετά από τη Συνθήκη της Βεσφαλίας το 1648, το είδος της κεντρικής αρχής και της συνεκτικής κοινωνίας που η τρομοκρατία προσπαθεί να επηρεάσει, σχεδόν δεν υπήρχε. Όσπου τα βασίλεια και τα πριγκηπάτα έγιναν έθνη, είχαν τα ικανοποιητικά μέσα να επιβάλουν την αρχή τους και να καταστείλουν τις δραστηριότητες όπως η τρομοκρατία (Deputy Chief of Staff for Intelligence, 2003).

Η σύγχρονη τρομοκρατική δραστηριότητα, όπως και οι λέξεις «τρομοκράτης» και «τρομοκρατία», απαντώνται πρώτη φορά στη Γαλλική Επανάσταση και συνδέονται με τον Ροβεσπιέρο και την πιο ακραία πτέρυγα της επανάστασης, τους Ιακωβίνους.

Ανάμεσα στις τρομοκρατικές δράσεις των Ιακωβίνων συγκαταλέγονται συλλήψεις, εκτελέσεις, βασανιστήρια, εξορία οποιουδήποτε θεωρούσαν πιθανό εχθρό (ανάμεσα σε αυτούς, αριστοκρατών, λόγω και μόνο της ιδιότητας τους ως αριστοκράτες αλλά και άλλων επαναστατών) και άλλες τρομοκρατικές ενέργειες. Οι πράξεις αυτές χρησιμοποιήθηκαν από τον Ροβεσπιέρο ως «λύση» στην εσωτερική αναρχία και εξωτερική εισβολή, όλες στο όνομα της επαναστατικής αιτίας, και ως προϋπόθεση για τη θεμελίωση της νέας κοινωνικής τάξης (Garisson, 2003 και Μπόση 2004).

Το καθεστώς του τρόμου του Ροβεσπιέρου ήταν η πρώτη οργανωμένη τρομοκρατική δράση σε εθνικό επίπεδο από επαναστάτες που παίρνουν δια της βίας την εξουσία και γίνονται οι ίδιοι μία «σωφρονιστική» κυβέρνηση που πιστοποιεί τη δολοφονία ως τον νόμο της χώρας (Parry, 1976, σ.39). Από τον Ροβεσπιέρο ξεκίνησε η ιδέα ότι η τρομοκρατία έχει χρησιμότητα ως ένα μέσο για να πετύχει κάποιος πολιτικούς στόχους και ήταν ο ίδιος μαζί την ακραία πτέρυγα της επανάστασης, τους Ιακωβίνους που προσέδωσαν

ιδιαίτερο νόημα στον όρο «τρομοκρατία»¹, καθώς χρησιμοποίησαν συστηματικά την τρομοκρατία ως εργαλείο καταστολής για τους αντοφρονούντες της κυβέρνησης τους (Garisson, 2003 και Deputy Chief of Staff for Intelligence, 2003 και Μπόση 2004).

Η κυριαρχία των Ιακωβίνων υπό αυτούς τους όρους, προσέφερε ένα παράδειγμα στα μελλοντικά κράτη για την καταπίεση των λαών τους. Επίσης ενέπνευσε μία αντίδραση από τους βασιλικούς και άλλους αντιπάλους της επανάστασης που υιοθέτησαν τρομοκρατικές πρακτικές, όπως η δολοφονία και ο εκφοβισμός στην αντίσταση κατά των επαναστατών.

Χρειάστηκε να περάσουν περίπου εκατό χρόνια, από τη Γαλλική Επανάσταση έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, ώστε να γνωρίσουμε τα γεγονότα και τις εξελίξεις που σηματοδοτούν τις απαρχές της σύγχρονης τρομοκρατίας.

Προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα υπάρχει μία διαδοχή γεγονότων, η οποία οδηγεί στη δημιουργία αναρχικών ομάδων οι οποίες έδρασαν επιτυχώς σε έθνη-κράτη, δολοφονώντας αρχηγούς κρατών στη Ρωσία, στη Γαλλία, την Ισπανία, την Ιταλία και τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η Βιομηχανική Επανάσταση είναι ο καταλύτης για την ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης αλλά και για την εξέλιξη της τεχνολογίας. Έτσι το 1866, έχουμε την ανακάλυψη του δυναμίτη και το 1881 την τελειοποίηση του περιστροφικού τύπου, εφευρέσεις οι οποίες άρχισαν σύντομα να αλληλεπιδρούν και επέφεραν την άνθιση του τύπου μαζικής κυκλοφορίας (Schmid, de Graaf, 1982).

Ο τύπος μαζικής κυκλοφορίας αποτέλεσε σημαντικό εργαλείο στα χέρια της ανερχόμενης καπιταλιστικής τάξης, η οποία τον χρησιμοποίησε για την εδραίωση της. Τα περισσότερα νέα στον τύπο προέβαλλαν δράσεις των λίγων και ισχυρών, δημιουργώντας έτσι άνισες ευκαιρίες έκφρασης. Ο τύπος

¹ Είναι εκείνη την εποχή που στο λεξικό της Γαλλικής Επανάστασης, η λέξη «τρομοκρατία» αποδίδεται ως «σύστημα, καθεστώς του τρόμου», ενώ στον όρο «τρομοκράτη» αποδίδονται εγκληματικές προθέσεις. Ο «τρομοκράτης», ειδικότερα μετά την 9^η Θερμιδώρ, ταυτίζεται με την εγκληματική δράση.

που προέβαλε τις θέσεις και τις δράσεις των επαναστατών από την άλλη πλευρά, είχε περιορισμένη κυκλοφορία (ό.π.).

Υπό αυτές τις συνθήκες και μη μπορώντας να επικοινωνήσουν τις ιδέες τους στις μάζες, οι αναρχικές ομάδες σκέφτηκαν να συνδυάσουν τα λόγια με πράξεις, οι οποίες θα μιλούσαν από μόνες τους. Η νέα μέθοδος που ακολούθησαν λοιπόν οι αναρχικοί, ήταν η επιλεκτική χρήση τρόμου εναντίον ενός ατόμου ή ομάδας², οι οποίοι είχαν επιλεγεί βάση της κυβερνητικής τους ιδιότητας, η οποία μέθοδος στην ουσία αποτελεί τη βάση της «Προπαγάνδας με Πράξεις»³ (Schmid, de Graaf, 1982 σελ.13).

Η «Προπαγάνδα με Πράξεις» αποτέλεσε τον τρόπο με τον οποίο οι αναρχικές ομάδες του 19^{ου} αιώνα, επικοινωνήσαν στις μάζες τις σοσιαλιστικές τους ιδέες στην πράξη, έκαναν το όραμά τους περισσότερο απτό σε αυτούς, με σκοπό να τους αφυπνίσουν, να τους εμπνεύσουν και να προκαλέσουν την επαναστατική τους δράση (Garisson, 2003).

Η πιο γνωστή αναρχική ομάδα, ήταν η ρωσική ομάδα αναρχικών, η «Ναρόντναγια Βόλια», η οποία επεδίωξε να δολοφονήσει, ανάμεσα σε άλλους τσάρους, και τον τσάρο Αλέξανδρο Β' και τελικά το κατάφερε το 1881 (Μπόση, 2004).

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, και ιδιαίτερα στο πρώτο μισό, παρατηρείται έξαρση του εθνικισμού σε ολόκληρο τον κόσμο και εθνικοαπελευθερωτικές οργανώσεις κάνουν την εμφάνιση τους όπως ο IRA, ο Ιρλανδικός Δημοκρατικός Στρατός και η PLO, η οργάνωση για την απελευθέρωση της Παλαιστίνης.

Η ιρλανδική επανάσταση του 1919, είναι η πιο γνωστή εθνικιστική διαμάχη, η οποία παραμένει άλυτη ως τις μέρες μας. Η ιρλανδική επανάσταση εισήγαγε νέα σημαντικά στοιχεία στην ανάπτυξη της τρομοκρατίας όπως η συστηματική χρήση τρόμου, την επιλογή συγκεκριμένων τρομοκρατικών στόχων και την

² “individual terrorism”

³ “Propaganda of the deed”

οργάνωση των τρομοκρατικών ομάδων σε υποομάδες, οι οποίες είχαν ξεχωριστό έργο και στόχο (Deputy Chief of Staff for Intelligence, 2003).

Οι αναρχικές ομάδες του 19^{ου} αιώνα, αν και είχαν μερικές σημαντικές επιτυχίες δεν κατάφεραν εν τέλει να είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικές λόγω της ελλείψεως οργάνωσης και άρνησης να συνεργαστούν με άλλα κοινωνικά κινήματα. Αντιθέτως ο Κομμουνισμός, ο οποίος λειτούργησε ως ιδεολογική βάση για την πολιτική τρομοκρατία, θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στον 20^ο αιώνα.

1.4. «ΝΕΑ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ», ΙΣΛΑΜΙΚΟΣ ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ

Η τρομοκρατία, έτσι τουλάχιστον όπως την εννοεί ο κόσμος της Δύσης ακόμα και μέχρι σήμερα, γεννιέται ιστορικά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960. Εκείνη την εποχή εμφανίζονται και δρουν οργανώσεις και ομάδες, οι οποίες έχουν ως ιδεολογική βάση το έργο του μαρξισμού-λενινισμού και γι' αυτό το λόγο οι τρομοκρατικές ενέργειες των οργανώσεων αυτών, είναι γνωστές ως «αριστερή τρομοκρατία».

Τα κράτη τα οποία βίωσαν το φαινόμενο της αριστερής τρομοκρατίας ήταν η Γαλλία, η Γερμανία (RAF), η Ιταλία (Ερυθρές Ταξιαρχίες) , το Βέλγιο και σε αυτή την κατηγορία εντάσσεται και η δράση της ελληνικής τρομοκρατικής οργάνωσης 17 Νοέμβρη (Μαυρογένης, 2008).

Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της «αριστερής τρομοκρατίας» είναι η πολύ προσεκτική και απόλυτα μυστική επιλογή συγκεκριμένων στόχων (συνήθως εκφραστών ή εκπροσώπων του κράτους), ώστε να αποφευχθεί το ενδεχόμενο ύπαρξης τυχαίων θυμάτων, η ιδεολογική έμπνευση από τα διδάγματα του μαρξισμού-λενινισμού, η οργάνωση των ομάδων βάσει μιας σειράς «συνομοιωτικών» κανόνων ώστε να περιορίσουν τις πιθανότητες συλλήψεων και η επώνυμη ανάληψη ευθύνης (Μπόση, 2004).

Η «αριστερή τρομοκρατία» υποχωρεί ωστόσο στα κράτη της Ευρώπης και σταδιακά εμφανίζεται μία τρομοκρατία νέου τύπου, με καινούρια στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν τη διεθνή τρομοκρατία, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 και έπειτα, νέα στοιχεία αλληλεπιδρούν, συνυφαίνονται και αναμειγνύονται για να συνθέσουν τελικά μια νέα μορφή τρομοκρατίας.

Στα κοινωνικοεπαναστατικά αίτια που ωθούσαν τους τρομοκράτες να δράσουν, προστίθενται μετά το 1979 και ιδιαίτερα στον μουσουλμανικό χώρο, τα θρησκευτικά. Τα παραδοσιακά όπλα της τρομοκρατίας βελτιώνονται και η αξιοποίησή τους γίνεται αποτελεσματικότερη, ενώ τα πυρηνικά, βιολογικά και χημικά, όπως και η κυβερνοτροκρατία προσφέρουν στη τρομοκρατία νέα

μέσα μαζικής καταστροφής (Πάσχος, 2005). Μέσω του διαδικτύου είναι πλέον εφικτή όχι μόνο η οργάνωση ενός χτυπήματος αλλά και η απόκτηση κάθε είδους χρήσιμης πληροφορίας εύκολα και γρήγορα, ενώ ο εντοπισμός και ο έλεγχος είναι πραγματικά δύσκολος.

Σε ό,τι αφορά τις οργανωτικές δομές διαφοροποιούνται και αυτές. Συγκεκριμένα, η δομή των τρομοκρατικών οργανώσεων είναι πλέον περισσότερο δικτυακή, αποτελούμενη δηλαδή από πολλούς αυτόνομους πυρήνες που λειτουργούν χωρίς να υπόκεινται στον άμεσο έλεγχο μιας κεντρικής διοίκησης (Hirschmann, 2000). Αυτό τους εξασφαλίζει περισσότερη προσαρμοστικότητα στις εκάστοτε συνθήκες.

Ο επιλογή των στόχων όπως επίσης ο αριθμός των θυμάτων μεταβάλλεται ουσιαστικά. Η δολοφονία πολιτικών προσωπικοτήτων υποχωρεί, όπως επίσης ο διαχωρισμός ανάμεσα σε ανθρώπινους στόχους και σε αμέτοχους πολίτες. Οι στόχοι αποκτούν συμβολική σημασία, οι πράξεις γίνονται βιαιότερες, με κατά πολύ μεγαλύτερους αριθμούς θυμάτων ανά χτύπημα και η πίεση στους εκπροσώπους του κράτους γίνεται πλέον έμμεσα δια της πρόκλησης τρόμου σε όσο το δυνατόν περισσότερους πολίτες (Μπόση, 2004).

Οι ενέργειες των τρομοκρατών γίνονται όλο και πιο μαζικές και εντυπωσιακές, προκειμένου να προκαλέσουν αναστάτωση στη διεθνή κοινή γνώμη και να εξασφαλίσουν δημοσιότητα και προβολή από τα διεθνή δημοσιογραφικά πρακτορεία.

Από τη δεκαετία του 1980 εμφανίζεται και κερδίζει διαρκώς έδαφος η σύνδεση της τρομοκρατίας με τη θρησκεία. Κυριότερο παράδειγμα αποτελεί η ισλαμική τρομοκρατία, η οποία αποκτάει διεθνή χαρακτήρα, γεγονός που συμβάλλει και στην αύξηση των διεθνών συγκρούσεων.

Ιστορική αφετηρία της διεθνούς τρομοκρατίας θεωρείται, η 22^η Ιουλίου του 1968, όταν τρεις Παλαιστίνιοι, μέλη της οργάνωσης «Λαϊκό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης» απήγαγαν ισραηλινό αεροσκάφος,

κρατώντας όμηρους τους επιβάτες-πολίτες διαφόρων χωρών- που είχαν επιβιβαστεί στη Ρώμη για να ταξιδέψουν στο Τελ Αβίβ.

Οι αεροπειρατείες δεν ήταν καινούριο φαινόμενο, ώστόσο αυτή ήταν η πρώτη φορά που η εθνικότητα του μεταφορέα- ισραηλινή- αποκτούσε συμβολική αξία ως συγκεκριμένος λειτουργικός στόχος. Επιπλέον η σχεδιασμένη χρήση των επιβατών ως ομήρων με σκοπό απαιτήσεις από την ισραηλινή κυβέρνηση, προκάλεσαν την αναστάτωση της διεθνούς κοινής γνώμης και τράβηξαν την προσοχή των Μ.Μ.Ε. παγκοσμίως σε πρωτόγνωρο βαθμό, στοιχεία τα οποία επιβεβαιώνουν το νέο διεθνή χαρακτήρα της τρομοκρατίας (Πάσχος, 2005).

Ακολούθησαν δεκάδες τρομοκρατικών ενεργειών ανάλογου χαρακτήρα όπως το τρομοκρατικό χτύπημα στους Ολυμπιακούς Αγώνες το 1972, το 1988 το χτύπημα της πτήσης PanAm 103 στη Σκωτία, η βόμβα στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου της Νέας Υόρκης το 1993, το 1996 το χτύπημα στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα και αρκετά άλλα (wikipedia).

Το μεγαλύτερο γεγονός ωστόσο διεθνούς τρομοκρατίας έλαβε μέρος την 11^η Σεπτεμβρίου του 2001, σε ένα σύνολο συντονισμένων επιθέσεων στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, όπου φανατικοί μουσουλμάνοι τρομοκράτες κατέλαβαν τρία επιβατικά αεροπλάνα και τα χρησιμοποίησαν για να χτυπήσουν τους Δίδυμους Πύργους στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου στην πόλη της Νέας Υόρκης και το Πεντάγωνο στην Ουάσινγκτον.

Σημαντικό κεφάλαιο και κυριότερη έκφραση της σύγχρονης διεθνούς τρομοκρατικής δραστηριότητας αποτελεί ο Ισλαμικός Φονταμενταλισμός. Η προστασία του Ισλάμ ενάντια στους Εβραίους, τους Χριστιανούς και τους Δυτικούς, ειδικότερα τις Ηνωμένες Πολιτείες, δημιουργεί μία ξεχωριστή μορφή αιτιολογίας για τη τρομοκρατία. Όπως ο Osama Bin Laden υποστηρίζει στο *Jihad Against Jews and Crusaders* (23 Φεβρουαρίου, 1998, σελ.3) :

.....οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν καταλάβει τη γη του Ισλάμ, τα ιερότερα μέρη, λεηλατώντας τους πλούτους τους, επιβάλλοντας το καθεστώς τους στους κυβερνήτες τους, ταπεινώνοντας τους ανθρώπους τους, τρομοκρατώντας

τους γείτονές τους και μετατρέποντας τις βάσεις στη Χερσόνησο σε αιχμή δόρατος για να πολεμούν τους γειτονικούς Μουσουλμάνους.

....όλα αυτά τα εγκλήματα και οι αμαρτίες που έχουν διαπραχθεί από τους Αμερικανούς είναι μία ξεκάθαρη διακήρυξη πολέμου εναντίον του Θεού, του αγγελιαφόρου του και των Μουσουλμάνων.

Συνεχίζει λέγοντας:

.....η εντολή για να σκοτώσεις τους Αμερικανούς και τους συμμάχους τους – πολίτες και στρατιωτικούς- είναι ένα ατομικό καθήκον για κάθε Μουσουλμάνο που μπορεί να το κάνει σε οποιαδήποτε χώρα μπορεί να το κάνει...

Για να τελειώσει με το εξής «κάλεσμα»:

...εμείς – με τη βοήθεια του Θεού – καλούμε κάθε Μουσουλμάνο που πιστεύει στον Θεό και εύχεται να ανταμειφθεί, να συμμορφωθεί με τη διαταγή του Θεού να σκοτώσει τους Αμερικανούς και να λεηλατήσει τον πλούτο τους όπου και όποτε τον βρουν.

Όπως φαίνεται ο φανατικός ισλαμιστής τρομοκράτης ενεργεί υπό την πεποίθηση ότι αφενός η Δύση έχει προσβάλει, έχει εκμεταλλευτεί και έχει σκοτώσει Μουσουλμάνους μόνο εξαιτίας του γεγονότος ότι είναι μουσουλμάνοι και αφετέρου ότι ο Αλλάχ ζητάει τέτοιου είδους άπιστοι να θανατωθούν (Garisson, 2003).

Η ισλαμική τρομοκρατία έχει τα δικά της σύμβολα, αξίες, ιεράρχηση και βάσει αυτών έχει αναπτύξει και τους αντίστοιχους δικούς της κανόνες, στόχους και μέσα για να εκπληρώσει τον σκοπό της.

Σε αντίθεση με τους ιδεολόγους κοινωνικούς τρομοκράτες, οι ισλαμιστές τρομοκράτες δεν ενδιαφέρονται για την άμεση αποκομιδή πολιτικού οφέλους (Μπόση, 2004). Ο στόχος για αυτούς είναι να αναμορφώσουν και τελικά να μεταμορφώσουν τον κόσμο σε ένα νέο Ισλάμ όπου το Κοράνι θα κυβερνάει

την κοινωνία σύμφωνα με τις αξίες της πίστης και τα ιδανικών που αυτό πρεσβεύει (Garisson 2003, και Πάσχος, 2005).

Οι Ηνωμένες Πολιτείες όπως και οι σύμμαχοι τους θεωρούνται κοινωνικά, ηθικά και θρησκευτικά διεφθαρμένα κράτη και υπεύθυνοι για όλα τα δεινά, την εξαθλίωση και την εκμετάλλευση που έχουν υποστεί οι φτωχοί και πιστοί Άραβες (Bin Laden, 1998). Αποτελεί λοιπόν ιερό καθήκον για κάθε πιστό μουσουλμάνο να εξαλείψει οποιαδήποτε δυτική πολιτισμική, κοινωνικοπολιτική και θρησκευτική επιρροή στην Μέση Ανατολή, με οποιοδήποτε κόστος.

Συμβολή σε αυτήν την αποστολή και υπακοή στο καθήκον αποτελεί αφενός ο συλλογικός θάνατος των άπιστων και οι εκτεταμένες καταστροφές, αφετέρου η αναπόφευκτη συλλογική αυτοθυσία των τρομοκρατών. Οι τρομοκράτες γίνονται «μάρτυρες» και «ήρωες» της πίστης τους συνάμα (Πάσχος, 2005, σελ.19).

Αυτό ακριβώς το στοιχείο, η αυτοθυσία των φανατικών ισλαμιστών είναι η ριζική διαφορά της νέα τρομοκρατίας, κατά τον Baudrillard (Baudrillard, 2002). Οι φανατικοί ισλαμιστές τρομοκράτες εκμεταλλεύονται στο έπακρο όλα τα νεότερα και εξελιγμένα μέσα και όπλα που έχει στη διάθεσή της η κυρίαρχη δύναμη των Ηνωμένων Πολιτειών και συγχρόνως τα συνδυάζουν με ένα απόλυτα δικό τους και πραγματικά συμβολικό όπλο, τον ίδιο τους τον θάνατο. Η αξιοποίηση αυτού του όπλου είναι αυτό που πολλαπλασιάζει τις απώλειες και προκαλεί εκτεταμένες καταστροφές. Είναι αυτό που τελικά όχι απλά τους προσφέρει περιθώρια επίτευξης του σκοπού τους αλλά και τους χαρίζει μεγάλο πλεονέκτημα (ό.π. σελ.27-30).

1.5. ΣΧΕΣΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Μ.Μ.Ε.

Η τρομοκρατία δεν μπορεί να εκφράσει το περιεχόμενο της μόνο υπό όρους εκφοβισμού και βίας. Η τρομοκρατία ως ψυχολογική δράση είναι επικοινωνία που κατευθύνεται προς το κοινό μέσω συμβολικών, βίαιων τρομοκρατικών ενεργειών. Με αυτή την έννοια, η τρομοκρατία κατανοείται υπό τους όρους της προπαγάνδας. *Η βία στοχεύει στην αλλαγή συμπεριφοράς μέσω του καταναγκασμού. Η προπαγάνδα στοχεύει στο ίδιο μέσω της πειθούς. Η τρομοκρατία αποτελεί έναν συνδυασμό και των δύο* (Schmid, de Graaf, 1982, σελ.14).

Στο σύγχρονο πολιτισμό των Μ.Μ.Ε. και της εικόνας είναι φυσικό επακόλουθο να υπάρχει στενή σχέση μεταξύ τρομοκρατίας και μέσων επικοινωνίας. Η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών συνέβαλλε αποφασιστικά στην αλλαγή της φύσης των τρομοκρατικών χτυπημάτων. Στη σύγχρονη εποχή παρατηρείται μια σημαντική διαφοροποίηση στη στρατηγική της τρομοκρατίας συγκριτικά με προηγούμενες εποχές. Το γεγονός αυτό σε μεγάλο βαθμό είναι άμεση ή έμμεση συνέπεια της τεχνολογικής εξέλιξης, κυρίως σε ότι αφορά τα μέσα μεταφοράς, τα μέσα ενημέρωσης αλλά και τον χρησιμοποιούμενο οπλισμό.

Ειδικότερα, είναι πλέον σύνηθες φαινόμενο να αποτελεί η κάλυψη μιας τρομοκρατικής ενέργειας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης τον πρωταρχικό σκοπό των τρομοκρατών (Nacos, Vol.1, 2007). Οι τρομοκράτες στη σύγχρονη εποχή έχουν μια σχέση εξάρτησης από τις τεχνολογικές δυνατότητες που προσφέρουν τα Μ.Μ.Ε. και κατά κύριο λόγο η τηλεόραση. Οι περισσότεροι τρομοκράτες πλέον φαίνεται να υπολογίζουν σημαντικά τον αντίκτυπο των πράξεων τους και ιδιαίτερα τις πιθανότητες να κερδίσουν την προσοχή των μέσων επικοινωνίας (Nacos, 2007). Ο τεράστιος και διαρκώς αυξανόμενος αντίκτυπος όπως και η διάδοση των τρομοκρατικών ενεργειών οφείλεται σχεδόν κατά το μεγαλύτερο βαθμό στην ανάπτυξη των Μ.Μ.Ε. και ειδικότερα στην τηλεοπτική εικόνα.

Ο χρόνος, η τοποθεσία και οι μέθοδοι των επιθέσεων σχεδιάζονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίσουν τη διάδοση από τα μέσα επικοινωνίας και

να μεγιστοποιήσουν έτσι τον αντίκτυπο. Οι τρομοκράτες στη σύγχρονη κοινωνία δύνανται να «σκηνοθετήσουν» ένα χτύπημα τους προκειμένου να διαδώσουν τρόμο, εφόσον γνωρίζουν ότι οι ενέργειές τους θα μεταδοθούν με απευθείας συνδέσεις σε όλο τον κόσμο. Η επίθεση στους Δίδυμους Πύργους ίσως να μην είχε λάβει ποτέ χώρα, εάν οι εμπνευστές της δεν ήταν βέβαιοι ότι η επίθεση θα καταγραφόταν σε απευθείας μετάδοση και θα αποτελούσε κατά αυτόν τον τρόπο γεγονός παγκόσμιας εμβέλειας (Καρδάρη, 2003).

Όταν λοιπόν οι τρομοκράτες επιτίθενται, ή απειλούν ότι θα προχωρήσουν σε βίαιες ενέργειες, επιδιώκουν, μέσω των Μ.Μ.Ε. να επιτύχουν κάποιους πολύ συγκεκριμένους στόχους, όπως (Nacos, 2007):

- Την προσοχή και την αναστάτωση του μαζικού κοινού τόσο στη χώρα-στόχο, όσο και εκτός αυτής με σκοπό τον εκφοβισμό και τη διάδοση τρόμου. Η διάδοση του φόβου και η πρόκληση του τρόμου, μετά από μία τρομοκρατική επίθεση, είναι κεντρικής σημασίας για τους τρομοκράτες και η συνεχής αναμετάδοση εικόνων από βίαια τρομοκρατικά γεγονότα στην τηλεόραση κυρίως, εξυπηρετεί ιδιαίτερα αυτόν τον σκοπό.
- Τη σύνδεση του θύματος με το μήνυμα που θέλουν να «περάσουν» και την αναγνώριση των κινήτρων τους. Όπως έχει προαναφερθεί, στη σύγχρονη τρομοκρατία, ο στόχος είναι τις περισσότερες φορές συμβολικός. Γι' αυτό το λόγο, προσδοκούν ότι το τρομοκρατικό χτύπημα όχι μόνο θα γίνει γνωστό μέσω των Μ.Μ.Ε. αλλά και θα προκαλέσει εκτενείς συζητήσεις και προβληματισμό στις εκπομπές των μέσων επικοινωνίας, τόσο για τα αίτια και τα κίνητρα, όσο και για την επιλογή του θύματος.
- Τη διαμεσολάβηση των μέσων μαζικής επικοινωνίας ώστε να γίνουν οι απαραίτητες διαπραγματεύσεις και να εκπληρωθούν τα τυχόν αιτήματά τους.
- Τη μεταχείριση που λαμβάνουν από τα Μ.Μ.Ε. οι νόμιμοι πολιτικοί εκπρόσωποι του κράτους. Αν όχι ανάλογη, τουλάχιστον παρόμοια μεταχείριση, επιδιώκουν οι τρομοκράτες με αυτή των πολιτικών

προσώπων, ώστε να αποκτήσουν και αυτοί το μερίδιο της αίγλης και του σεβασμού που πιστεύουν ότι τους αναλογεί.

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, είναι αλήθεια ότι εξυπηρετούν, αν όχι όλους, τουλάχιστον, τους περισσότερους σκοπούς των τρομοκρατικών οργανώσεων. Αυτό συμβαίνει διότι τα μεγάλα πρακτορεία ειδήσεων προβάλλοντας τρομοκρατικές επιθέσεις, δράσεις και γεγονότα, επωφελούνται σε πολλά σημεία με κυριότερο αυτό της εμπορικότητας (Μαυρογένης, 2008).

Η τρομοκρατία, όπως και το έγκλημα είναι πάντα «καλά νέα» για τους μέσα επικοινωνίας, καθότι είναι φαινόμενα που έλκουν ιδιαίτερα το κοινό των μέσων. Το κοινό δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για γεγονότα που εμπεριέχουν στοιχεία και σκηνές βίας ή έστω στοιχεία εκφοβισμού και απειλής χρήσης βίας.

Ειδικότερα τα δελτία ειδήσεων στην τηλεόραση πρέπει να είναι οπτικά πολύ ελκυστικά ώστε να προσεγγίσουν περισσότερο κόσμο. Οι τρομοκράτες δημιουργούν εικονικά γεγονότα τα οποία είναι ιδανικά για τους παραγωγούς των δελτίων. Δράμα, βία, καταστροφή, αίμα, κακοί, καλοί, θύματα, αθώοι εμπλέκονται σε μία συναισθηματική μείξη η οποία ανταποκρίνεται απόλυτα στις ανάγκες της εμπορικής τηλεόρασης (Schmid, de Graaf, 1982).

Μία ωστόσο από τις μεγαλύτερες συνέπειες της παραπάνω τακτικής των μέσων μαζικής ενημέρωσης είναι ότι οι τρομοκράτες σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου και αν βρίσκονται, μπορούν να μάθουν και να υιοθετήσουν τις πιο νέες μεθόδους εκφοβισμού και εξαναγκασμού μέσα από τα ρεπορτάζ των δελτίων (Nacos, 2007).

Η συνέντευξη ενός τρομοκράτη από έναν αξιόλογο εκπρόσωπο των μέσων, είναι ένα γεγονός το οποίο από μόνο του προσδίδει στον τρομοκράτη διαφορετικό κύρος, ανεβασμένο επίπεδο σεβασμού και

εξυπηρετεί αποτελεσματικά τον επικοινωνιακό στόχο των τρομοκρατών (Μαυρογένης, 2008).

Επιπλέον, μέσα από την εκτενή κάλυψη της τρομοκρατικής δραστηριότητας και της εξέλιξης τρομοκρατικών γεγονότων, οι τρομοκράτες αποκτούν πρόσβαση σε διάφορων ειδών πληροφορίες, όπως πληροφορίες για την ταυτότητα των τυχόν ομήρων, πληροφορίες για τα προληπτικά μέτρα ή τα μέτρα εξουδετέρωσης που λαμβάνουν οι δυνάμεις ασφαλείας ή ακόμα πληροφορίες για την αντίδραση του κοινού στις τρομοκρατικές ενέργειες (Schmid, de Graaf, 1982).

Υπό αυτές τις συνθήκες, ο ρόλος των μέσων μαζικής επικοινωνίας και του δημοσιογράφου, σε περιόδους κρίσης και σε περιόδους έντονης τρομοκρατικής δραστηριότητας, αποδεικνύεται ιδιαίτερα λεπτός και συνάμα καταλυτικός. Από τη μία πλευρά υπάρχει το καθήκον της ενημέρωσης του κοινού, από την άλλη πλευρά, ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος, μέσω της κάλυψης τρομοκρατικών γεγονότων, να υπάρξουν οι προαναφερθείσες συνέπειες.

2.1. ΤΟ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΤΥΠΗΜΑ ΤΗΣ 11ΗΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ΤΟΥ 2001

Στις 11 Σεπτεμβρίου τρία επιβατικά αεροπλάνα, που βρίσκονται στα χέρια φανατικών μουσουλμάνων αεροπειρατών, χτυπούν δύο στόχους-κλειδιά στις Ηνωμένες Πολιτείες, τους Δίδυμους Πύργους και το Πεντάγωνο, σκορπώντας πρωτόγνωρο τρόμο και πανικό.

Την ευθύνη αναλαμβάνει η Αλ Κάιντα και γίνεται έκτοτε ο υπ' αριθμόν ένα εχθρός των Αμερικανών και του προέδρου Τζορτζ Μπους προσωπικά. Η 11η Σεπτεμβρίου θεωρείται «το γεγονός που άλλαξε τον κόσμο». Η κοσμογονική του διάσταση, όμως, δεν αποδίδεται τόσο στο μέγεθος της ίδιας της επίθεσης, όσο στο γεγονός ότι στόχος έγιναν οι Η.Π.Α., μια χώρα που μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και πολύ περισσότερο μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης είχε καταστεί ως η μοναδική και απόλυτη αυτοκρατορία στη συνείδηση όλου του κόσμου. Ίσως για πρώτη φορά στην ιστορία τους, οι Ηνωμένες Πολιτείες πραγματικά δεν είχαν τη δυνατότητα να καθορίσουν τους κανόνες του παιχνιδιού.

Ο Μπους -ο οποίος είχε κερδίσει μια εξαιρετικά αμφισβητούμενη εκλογική μάχη μόλις ένα χρόνο πριν- βρισκόταν σε μια τάξη της δευτέρας δημοτικού σε σχολείο της Φλόριντα και διάβαζε στους μαθητές ένα παραμύθι. Είναι ακριβώς εκείνη τη στιγμή που ο αρχηγός του γενικού επιτελείου τον διακόπτει, για του ανακοινώσει ότι οι Η.Π.Α. χτυπήθηκαν από τρομοκράτες.

Στις 8:45 π.μ. (τοπική ώρα), ένα αεροσκάφος της εταιρίας American Airlines με 92 επιβαίνοντες προσκρούει στον βόρειο πύργο του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου στο Μανχάταν της Νέας Υόρκης, προκαλώντας καταστροφική έκρηξη. Από τον 75ο όροφο και πάνω το κτίριο φλέγεται, δεκάδες άνθρωποι σκοτώνονται και άλλοι τόσοι πηδούν στο κενό. Επί τόπου σπεύδουν σωστικά συνεργεία και δημοσιογράφοι και οι εικόνες από το φλεγόμενο κτήριο κάνουν τον γύρο του κόσμου.

Λίγα λεπτά αργότερα, στις 9:03 π.μ., ένα ακόμη αεροσκάφος της ίδιας εταιρείας -με 64 επιβαίνοντες- προσκρούει στον νότιο πύργο του Εμπορικού Κέντρου και η συντριβή μεταδίδεται σε απ' ευθείας σύνδεση από τα τηλεοπτικά δίκτυα. Γκρίζος καπνός, αίμα, καμένη σάρκα και θάνατος. Ο στρατός αιφνιδιάστηκε και δεν ήξερε πώς να αντιδράσει, στο κέντρο ελέγχου εναέριας κυκλοφορίας επικράτησε πανικός, ενώ οι Αμερικανοί -και μαζί τους όλος ο κόσμος- κρατούν την ανάσα τους.

Στις 9:43 π.μ., η πτήση 77 της American Airlines από Ουάσινγκτον προς Λος Άντζελες -πάλι με 64 επιβαίνοντες- προσκρούει στο Πεντάγωνο, προκαλώντας κατάρρευση σε ένα τμήμα του. Οι Η.Π.Α. βιώνουν τον εφιάλτη της τρομοκρατίας και για λόγους προληπτικούς εκκενώνονται ο Λευκός Οίκος, το Καπιτώλιο, το υπουργείο Δικαιοσύνης, το Ανώτατο Δικαστήριο, όλα τα ομοσπονδιακά κτήρια στην Ουάσινγκτον, όπως επίσης και τα κτήρια των Ηνωμένων Εθνών και της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Ένα τέταρτο αεροσκάφος -της United Airlines αυτή τη φορά- με πτήση από Νιού Τζέρσεϊ προς Λος Άντζελες, κατέπεσε σε έρημο του Πίτσμπουργκ της Πενσυλβανίας, έπειτα από εξέγερση των επιβαινόντων. Σύμφωνα με την επίσημη εκδοχή, είχαν ενημερωθεί για τα προηγούμενα τρομοκρατικά χτυπήματα και επιτέθηκαν κατά των αεροπληρών τους, με αποτέλεσμα να ρίξουν το αεροσκάφος στο Πίτσμπουργκ. Πολλοί εικάζουν ότι το συγκεκριμένο αεροπλάνο είχε προορισμό την Ουάσινγκτον και τον Λευκό Οίκο.

Μέσα σε ογδόντα-δύο λεπτά, οι Ηνωμένες Πολιτείες υπέστησαν μία σειρά συγχρονισμένων επιθέσεων οι οποίες κατέληξαν στην πιο θανάσιμη και καταστροφική τρομοκρατική ενέργεια που έχει γραφτεί ποτέ στην ιστορία. Κοντά στις τρεις χιλιάδες ατόμων σκοτώθηκαν και οι καταστροφές στις περιουσίες, στις επιχειρήσεις και στις οικονομικές συνθήκες στις Ηνωμένες Πολιτείες αλλά και στο εξωτερικό, ήταν αναρίθμητες. Με το σύμβολο της αμερικανικής οικονομικής και χρηματοοικονομικής δύναμης να καταρρέει στην Νέα Υόρκη, το σύμβολο της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος να καταστρέφεται εν μέρει στην Ουάσινγκτον και ένα σύμβολο πολιτικής επιρροής, πιθανότατα τον Λευκό Οίκο ή το Καπιτώλιο, να αποφεύγει τελευταία στιγμή την καταστροφή, ο αντίκτυπος ήταν πραγματικά τεράστιος.

Οι ειδήσεις για τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου «ταξίδεψαν» σε κάθε γωνιά του πλανήτη, από δορυφόρο σε δορυφόρο. Τα νέα διαδόθηκαν απευθείας από τα στούντιο της Νέας Υόρκης στο Λονδίνο, στη Ρώμη, στη Μόσχα και γενικότερα σε όλα τα ειδησεογραφικά πρακτορεία του κόσμου, και από το Αλ Τζαζίρα στο Ισλαμαμπάντ, στη Βαγδάτη, στην Καμπούλ. Το καταλυτικό χτύπημα της Αλ Κάιντα, προκάλεσε την τεράστια κάλυψη του γεγονότος στα δυτικά μέσα μαζικής επικοινωνίας, με περιεχόμενο εκατοντάδες ιστορίες πόνου, σοκ, θρήνου από τα θύματα και τους συγγενείς τους, καταδίκη από την κυβέρνηση Bush, προβληματισμό για τις αιτίες και τις συνέπειες, εκδηλώσεις συμπόνοιας από τους ηγέτες των υπόλοιπων χωρών.

Ένα από τα σημαντικότερα θέματα τα οποία προκύπτουν από τέτοιου είδους γεγονότα είναι ο ρόλος των μέσων μαζικής επικοινωνίας στην κάλυψη τρομοκρατικών γεγονότων και οι συνέπειες από αυτό. Όταν οι δημοσιογράφοι αναμεταδίδουν ειδήσεις για ένα τέτοιο γεγονός, ή πραγματοποιούν κάποιο σχετικό ρεπορτάζ, συνέντευξη, έρευνα, σε περιόδους πολιτικών κρίσεων και έντονης συγκρουσιακής ατμόσφαιρας, είναι αναπόφευκτο να εγείρονται ερωτήματα για τα πρότυπα της αλήθειας, της αντικειμενικότητας και της ισορροπίας που ακολουθούν (Norris, Kern, Just, 2003).

Η ισορροπία ανάμεσα στην αντικειμενική προβολή των τρομοκρατικών γεγονότων αφενός και αφετέρου στην αντικειμενική προβολή των θέσεων των πολιτικών ηγετών, όπως επίσης και των πληροφοριών που προέρχονται από αμφότερες τις πηγές, καθίσταται ιδιαίτερα συσχερής σε τέτοιες περιπτώσεις.

Όπως οι τρομοκράτες χρησιμοποιούν και εκμεταλλεύονται τα εγχώρια και διεθνή μέσα για την επικοινωνία των μηνυμάτων τους έτσι και οι αντιπρόσωποι της κυβέρνησης επωφελούνται από τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης περισσότερο και λιγότερο από το διαδίκτυο. Είτε οι συνθήκες εμπεριέχουν εγχώριες είτε διεθνείς πολιτικές και τακτικές, οι κυβερνήσεις είναι σε ευνοούμενες θέσεις για να επικοινωνήσουν τα μηνύματα τους μέσω της κάλυψης των νέων. Απ'αυτή τη θέση ισχύος, οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι τείνουν να κυριαρχούν στα δελτία για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας, ειδικά σε περιόδους κρίσης. Ως συνέπεια, δημιουργείται ο κίνδυνος, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να βασίζονται για την

άντληση πληροφοριών, συστηματικά και σε υπερβολικό μερικές φορές βαθμό, στις πηγές που προσφέρονται από τους κυβερνητικούς εκπρόσωπους, από τους ειδικούς ασφαλείας και από τους στρατιωτικούς διοικητές, με αποτέλεσμα να ενδυναμώνουν τελικά την υποστήριξη για τους πολιτικούς ηγέτες και για τις πολιτικές ασφαλείας που ακολουθούν (Nacos 2007 και Norris et al, 2003).

Η πρωταρχική πηγή στην οποία στρέφεται ο κόσμος στις σύγχρονες κοινωνίες για άμεση ενημέρωση και άντληση πληροφοριών, ειδικότερα, σε περιόδους σπουδαίων γεγονότων και συγκρουσιακών καταστάσεων, - κάτι που φυσικά ισχύει και για τη συγκεκριμένη περίπτωση του τρομοκρατικού χτυπήματος στους Δίδυμους Πύργους και για τους αμερικανούς πολίτες – είναι τα ΜΜΕ. Υπό αυτές τις συνθήκες, είναι σχεδόν αναπόφευκτο, ο τρόπος παρουσίασης, πλαισίωσης και κάλυψης των γεγονότων από τα μέσα επικοινωνίας να επηρεάζει και τον τρόπο που ερμηνεύει και σκέφτεται για τα γεγονότα το κοινό των μέσων (Παπαθανασόπουλος, Κομνηνού, 2000).

Δημοσιογράφοι, παραγωγοί, συγγραφείς και πολλοί άλλοι στην επιχείρηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης είναι καθημερινά και διαρκώς απασχολημένοι με την επιλογή της ημερήσιας θεματολογίας (agenda setting), την ιεράρχηση της (priming), και τον τρόπο πλαισίωσης της (framing). Η τεχνολογία της πληροφορικής, ο σχεδιασμός της ενημέρωσης αλλά και της ψυχαγωγίας ενσωματώνονται σε μία λογική των μέσων, η οποία γίνεται κομμάτι της καθημερινότητας του κοινού (Altheide, 2006).

Το framing βασίζεται στην αντίληψη ότι ο τρόπος που πλαισιώνεται και χαρακτηρίζεται ένα θέμα στα δελτία ειδήσεων, μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο το κατανοεί το κοινό. Χρησιμοποιείται για να συγκεντρώσει και να αναδείξει ορισμένα χαρακτηριστικά της πραγματικότητας και να υποσκιάσει κάποια άλλα με τέτοιο τρόπο ώστε να παρουσιάσει μία συνεπή ιστορία για προβλήματα, τις αιτίες τους, τον τρόπο αντιμετώπισής τους (Scheufele, Tewksbury, 2007).

Μέσα από τους εκατομμύρια τρόπους τους οποίους υπάρχουν για την περιγραφή γεγονότων, οι δημοσιογράφοι βασίζονται σε οικεία πρότυπα

ειδήσεων και στην ερμηνεία γεγονότων, τα οποία προσφέρονται από αξιόπιστες πηγές, για να κάνουν τα γεγονότα κατανοητά στο κοινό, να δώσουν έμφαση στους τίτλους, να διαμορφώσουν τη γραμμή της ιστορίας (Norris et al, 2003). Ακόμα και αν πρόκειται για ένα νέο τρομοκρατικό γεγονός με ξεχωριστές λεπτομέρειες, ο τρόπος με τον οποίο οι δημοσιογράφοι παρατηρούν και σχολιάζουν καθένα από αυτά τα γεγονότα, διαμορφώνεται από τον τρόπο με τον οποίο είχαν παρουσιαστεί παρόμοια γεγονότα στο παρελθόν.

Ως αποτέλεσμα τα πρότυπα αυτά ή πλαίσια ερμηνείας (frames), γίνονται όλο και πιο δημοφιλή στον χώρο των μέσων μαζικής ενημέρωσης αλλά και στον χώρο της πολιτικής, καθώς αποδεικνύονται εξαιρετικά «εργαλεία» στα χέρια των δημοσιογράφων και των πολιτικών ηγετών, για να παρουσιάσουν περίπλοκα και σύνθετα ζητήματα, προβλήματα, ενέργειες και γεγονότα, με τέτοιο τρόπο ώστε να ενσωματώνονται στην κοινωνική πραγματικότητα και να γίνονται πολύ πιο απλά και εύκολα προσβάσιμα στο κοινό (Scheufele, Tewksbury, 2007).

2.2. FRAMING ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου είχαν ως ανάποφευκτη συνέπεια τη χρήση από τους πολιτικούς ηγέτες της Αμερικής – και όχι μόνο – ενός νέου frame για τον «πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία», το οποίο εξυπηρέτησε διάφορες σκοπούς. Λειτουργήσε τόσο σε γνωστικό επίπεδο, συνδέοντας ανόμοια γεγονότα μεταξύ τους, ενέργειες και ηγετικά πρόσωπα αλλά και σε εκτιμητικό επίπεδο, κατονομάζοντας υπαίτιους και ενόχους, αναγνωρίζοντας θύματα και αποδίδοντας ευθύνες (Norris et al, 2003). Κατά αυτόν τον τρόπο, επέτρεψε στην πολιτική ηγεσία της Αμερικής να επικοινωνήσει ένα συνεκτικό, απλό μήνυμα στο κοινό και συνάμα να διαμορφώσει τον τρόπο σκέψης τους για τα γεγονότα.

Στις εβδομάδες που ακολούθησαν μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου ο πρόεδρος Bush και τα μέλη της διοίκησης του χειρίστηκαν με μεγάλη τέχνη τη δημόσια επικοινωνία με κεντρικό στόχο την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης ανάμεσα στους Αμερικανούς και την ανάπτυξη υποστήριξης τόσο εγχώρια όσο και υπερπόντια για τον «πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία». Αυτή η ιδιαίτερα προσεκτική διαχείριση του πολιτικού περιβάλλοντος αλλά και του περιβάλλοντος των Μ.Μ.Ε από πολιτικές ελίτ, έχει γίνει δημοφιλής στη σύγχρονη πολιτική σκηνή και είναι πολύ πιο πιθανό να εμφανιστεί στο πλαίσιο μιας εθνικής κρίσης όπως τα γεγονότα και ο απόηχος της 11ης Σεπτεμβρίου, όταν οι πολιτικοί ηγέτες περιμένουν από τους πολίτες –συμπεριλαμβανομένων των δημοσιογράφων- να ανατρέξουν σε αυτούς για καθοδήγηση και πληροφόρηση (Hutcheson et al, 2004).

Ξεκινώντας την ημέρα μετά το τρομοκρατικό χτύπημα ο πρόεδρος έκανε δημόσιες εμφανίσεις σε καθημερινή βάση. Ακόμα και όταν η αποδοχή του άγγιξε το ποσοστό ρεκόρ 90%-91% δεν μείωσε τις ομιλίες του προς το κοινό. Στις εικοσιέξι μέρες που ακολούθησαν, από τις 11 Σεπτεμβρίου έως τις 6 Οκτωβρίου, ο πρόεδρος Bush έκανε πάνω από πενήντα δημόσιες δηλώσεις, από απλές ανταλλαγές σχολίων με τον τύπο μέχρι μεγάλους λόγους ή συντονισμένες συνδιασκέψεις με ηγέτες ξένων χωρών (Nakos, 2007, σελ.160).

Δύο ήταν τα κυριότερα «συστατικά» του καινούριου frame για τον «πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία», το οποίο κυριάρχησε στον Λευκό οίκο και ανάμεσα στα μέλη της κυβέρνησης Bush, τις εβδομάδες που ακολούθησαν μετά την 11^η Σεπτεμβρίου: 1) ο έντονος διαχωρισμός ανάμεσα στο «καλό» και στο «κακό», ανάμεσα σε «φίλους» και «εχθρούς», 2) η ιδιαίτερη έμφαση στη δύναμη, τις αξίες, τον πολιτισμό, το όραμα της Αμερικής και του αμερικανικού λαού (Hutcheson et al, 2004 και Norris et al, 2003).

Το κυριότερο χαρακτηριστικό της ομιλίας του George Bush αμέσως μετά το τρομοκρατικό χτύπημα ήταν η διαρκής αναφορά στις «δυνάμεις του κακού» (Bush, 2001). Για παράδειγμα:

«Χιλιάδες ζώων ξαφνικά τερματίστηκαν από το κακό, από αχρείες ενέργειες τρόμου...»,

«...η αναζήτηση γι' αυτούς που βρίσκονται πίσω από τέτοιου είδους ανήθικες-κακές ενέργειες, είναι ήδη σε εξέλιξη...»,

«...και θα προσευχηθώ...ακόμα και αν προχωράω στην κοιλάδα με τη σκιά του θανάτου, δε θα φοβηθώ κανένα κακό, αφού είστε εσείς μαζί μου...»,

«...κανένας από εμάς δε θα ξεχάσει αυτήν την ημέρα, πηγαίνουμε όμως μπροστά για να υπερασπιστούμε την ελευθερία και οτιδήποτε είναι καλό και δίκαιο σε αυτόν τον κόσμο».

Ο Bush ,όπως φαίνεται από τα παραπάνω αποσπάσματα της ομιλίας του αλλά και γενικότερα από όλους τους λόγους τους οποίους απήλυθη στο κοινό μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης, χρησιμοποιεί έντονα μανιχαϊκό λόγο, δηλαδή θέτει πάντα μία αντίθεση μεταξύ δύο στοιχείων, εν προκειμένω, μεταξύ του καλού και του κακού, μεταξύ του αμερικανικού λαού και «αυτών», μεταξύ του πολιτισμού και της βαρβαρότητας, για να αναδείξει την αγαθότητα και καλοσύνη των Ηνωμένων Πολιτειών, έναντι στο κακό που αντιπροσωπεύει η τρομοκρατία (Kellner, 2004).

Αυτή η αδιάκοπη αναφορά στο «κακό» και η παρουσίαση της σύγκρουσης ως πολέμου μεταξύ του «καλού και του κακού», όπου οι Ηνωμένες Πολιτείες

πρόκειται να «εξαφανίσουν το κακό από τον κόσμο», να «...κυνηγήσουν αυτούς που κάνουν τέτοιου είδους ανήθικες πράξεις», όπως επίσης η εξομοίωση του Bin Laden με «σατανά» και η παρομοίωση της αμερικανικής εκστρατείας με «σταυροφορία», συνέβαλλαν στην κατασκευή ενός «κακού Άλλου», στη δαιμονοποίηση του «εχθρού» με απώτερο στόχο την κινητοποίηση του αμερικάνικου λαού και την υποστήριξή του στον «πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία» (Biernatzki, 2002).

Ο πρόεδρος Bush, έσπευσε από νωρίς να διαχωρίσει «φίλους» και «εχθρούς» με την χαρακτηριστική δήλωση του στις 20 Σεπτεμβρίου στο Κογκρέσο (Bush, 2001):

«Κάθε λαός σε οποιαδήποτε περιοχή πρέπει τώρα να πάρει μία απόφαση. Εάν είστε μαζί μας ή εάν είστε με τους τρομοκράτες.»

Επίσης:

«...ο πολιτισμένος κόσμος συντάσσεται στο πλευρό του Αμερικανικού λαού, κατανοεί ότι εάν μείνει αυτός ο τρόμος ατιμώρητος, οι δικές τους πόλεις, οι δικοί τους κάτοικοι, μπορεί να είναι οι επόμενοι...και αυτό δε θα το επιτρέψουμε.»

Το frame της κυβέρνησης Bush σε αυτήν την περίπτωση χρησιμοποιείται για να ξεχωρίσει «φίλους» από «εχθρούς», «πολιτισμένους» από «απολίτιστους» και για να εξηγήσει και να δικαιολογήσει τον εχθρότητα της κυβέρνησης Bush ενάντια στο καθεστώς των Taliban στο Αφγανιστάν, ενάντια του Santam Hussein στο Ιράκ, ενάντια του Kim Jong στη Βόρεια Κορέα, καθώς συγχρόνως να αναθερμάνει σχέσεις και να δημιουργήσει νέες διεθνείς συμμαχίες, όπως για παράδειγμα με τη Ρωσία, την Κίνα και το Πακιστάν (Norris et al, 2003).

Μέσα από τη συνεχή αντίθεση μεταξύ καλού-κακού, πολιτισμού-βαρβαρότητας και όλα τα προαναφερθέντα, αναδεικνύεται το δεύτερο χαρακτηριστικό του framing για τον «πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία»,

αναδεικνύονται δηλαδή οι αρετές και η δύναμη του αμερικανικού λαού και της χώρας του.

Ειδικότερα, ο πρόεδρος Bush, σε ομιλία του στο Κογκρέσσο λίγες μέρες μετά το τρομοκρατικό χτύπημα, αναφέρει (Bush, 2001):

«Είμαστε ένα σπουδαίο έθνος. Είμαστε ένα αποφασιστικό έθνος. Είμαστε ένα έθνος το οποίο δεν μπορεί να φοβηθεί από ανθρώπους που κάνουν κακό.»,

«Οι Αμερικανοί ρωτάνε: Γιατί μας μισούν; Μισούν αυτό ακριβώς που βλέπουμε σε αυτό το δωμάτιο τώρα, μία δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση. Μισούν τις ελευθερίες μας, την ελευθερία της θρησκείας, την ελευθερία του λόγου, την ελευθερία να ψηφίζουμε, να συγκεντρωνόμαστε και να διαφωνούμε ο ένας με τον άλλο.»,

«Αυτοί είναι οι κληρονόμοι όλων των εγκληματικών ιδεολογιών του 20^{ου} αιώνα...εγκαταλείποντας κάθε αξία...ακολουθούν το μονοπάτι του φασισμού και του ναζισμού, του ολοκληρωτισμού...»,

«Η ελευθερία και ο τρόμος βρίσκονται σε πόλεμο...όσο η Αμερική είναι αποφασισμένη και δυνατή, αυτή δεν θα είναι μια εποχή τρόμου αλλά μια εποχή ελευθερίας.»

«Σας ζητάω να υποστηρίξετε τις αξίες τις Αμερικής...είμαστε σε έναν πόλεμο για τις αρχές μας και είναι υποχρέωση μας να ζήσουμε ακολουθώντας αυτές...η ελευθερία και ο τρόμος, η δικαιοσύνη και η αναληψία, πάντα βρίσκονταν σε πόλεμο, και γνωρίζουμε ότι ο Θεός δεν είναι ουδέτερος ανάμεσα σε αυτά...»

Η διάκριση ανάμεσα σε αυτούς που αντιπροσωπεύουν την αγαθότητα και την καλοσύνη και σε αυτούς που αντιπροσωπεύουν την αχρειότητα και την απανθρωπιά, είναι για άλλη μια φορά έντονη στο λόγο του προέδρου, ωστόσο αυτή τη φορά η επιλογή συγκεκριμένης γλώσσας, εκφράσεων και εικόνων, έχουν ως στόχο να αναπτύξουν και να ενδυναμώσουν το αίσθημα της αμερικανικής συλλογικής ταυτότητας (Hutcheson et al, 2003).

Το αίσθημα αυτό, του πατριωτισμού με άλλα λόγια, επιτυγχάνεται μέσα από λέξεις και εκφράσεις που τονίζουν την ενότητα και την αλληλεγγύη του αμερικανικού λαού σε δύσκολες στιγμές, όπως η εν λόγω περίπτωση, τονίζουν τη διεθνή δύναμη και κυριαρχία της Αμερικής και τα υψηλά ιδανικά, αξίες, αρχές που διέπουν τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τον λαό της (Biernatzki, 2002).

Είναι χαρακτηριστική η αντίθεση στα παραπάνω αποσπάσματα ανάμεσα στο έθνος της Αμερικής, ένα έθνος «σπουδαίο», «αποφασιστικό», «δυνατό», το οποίο διακρίνεται για τις αρετές του, τις δημοκρατικές διαδικασίες του, τις αξίες του, με μεγαλύτερη εξ αυτών, την ελευθερία σε όλες τις εκφάνσεις της και σε «αυτούς», οι οποίοι αντιπροσωπεύουν το «κακό», την «αχρειότητα» και βαδίζοντας στο «μονοπάτι του φασισμού» σπέρνουν παντού «τρόμο», χωρίς κανένα ηθικό ενδοιασμό.

Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με τον αδιάκοπο ισχυρισμό του προέδρου Bush ότι «ελευθερία και τρόμος βρίσκονται σε πόλεμο», αφήνουν να εννοηθεί ότι τα ιδανικά, οι αξίες και τα πολιτισμικά αγαθά για τα οποία έχει «παλέψει» ο αμερικανικός λαός διακυβεύονται, εγείροντας έτσι το αίσθημα του πατριωτισμού και συνεπακόλουθα προκαλώντας την λαϊκή κινητοποίηση και υποστήριξη του αμερικανικού λαού για την πολιτική ηγεσία και τις ενέργειές της (Hutcheson et al, 2003).

2.3. ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ Μ.Μ.Ε., FRAMING, ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ.

Στις 11 Σεπτεμβρίου του 2001, εκατομμύρια Αμερικανών, έμαθαν για το τρομοκρατικό χτύπημα παρακολουθώντας τις ειδήσεις από την τηλεόραση, το ραδιόφωνο ή το Διαδίκτυο. Ειδικότερα, λίγα λεπτά μόνο μετά το πρώτο χτύπημα στο Βόρειο Πύργο, το τοπικό ραδιόφωνο, οι τηλεοπτικοί σταθμοί, όπως επίσης και οι διάφοροι ιστότοποι στο Διαδίκτυο, μετέδιδαν μία πιθανή έκρηξη στο παγκόσμιο κέντρο εμπορίου και μετά ένα αεροπλάνο να συντρίβεται σε έναν από τους πύργους. Αμέσως μετά, εμφανίστηκαν στις οθόνες, οι πρώτες εικόνες από τον Βόρειο Πύργο, με ένα μεγάλο κενό στους τελευταίους ορόφους και ένα τεράστιο σύννεφο καπνού να «τυλίγει» τον Πύργο.

Όσο οι εκφωνητές, οι παρουσιαστές των πρωινών εκπομπών και οι δημοσιογράφοι αγωνίζονταν για να βρουν λέξεις να περιγράψουν αυτό που συνέβαινε, ένα δεύτερο ισχυρό σύννεφο φωτιάς και καπνού, έβγαινε αυτή τη φορά από τον Νότιο Πύργο, αποτέλεσμα συντριβής ενός δεύτερου αεροπλάνου, την οποία παρακολουθούν και βιώνουν ζωντανά, εκατομμύρια κόσμου. Η εικόνα τρόμου έγινε περισσότερο δραματική εντός ολίγων λεπτών, όταν ένα μέρος των κεντρικών γραφείων του Πενταγώνου, παρουσιάζεται καλυμμένο με ένα τεράστιο πέπλο καπνού. Όταν τα πλάνα επιστρέφουν στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου, ο Βόρειος Πύργος κατάρρει και ενώ επικρατεί πανικός και όλοι αδυνατούν να πιστέψουν αυτό που διαδραματίζεται, μετά από λίγη ώρα, εκατομμύρια ανθρώπων ανά τον πλανήτη, γίνονται μάρτυρες της κατάρρευσης και του δεύτερου Πύργου.

Η διαρκής κάλυψη από τα πρώτα ήδη λεπτά του τρομοκρατικού χτυπήματος της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και για πολλές μέρες μετά, αδιάκοπα και χωρίς καμία άλλη παρεμβολή, επιβεβαιώνει σε μεγάλο βαθμό, το γενικό πρότυπο το οποίο υποστηρίζει, ότι ένας από τους ρόλους των μέσων μαζικής επικοινωνίας σε μία δημοκρατία, είναι να εξασφαλίσουν μία ενημερωμένη πολιτεία (Norris et al, 2003). Στις μοντέρνες δημοκρατίες, οι πολίτες βασίζονται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης για πληροφορίες για τα γεγονότα δημόσιου ενδιαφέροντος και τις ενέργειες της πολιτικής ηγεσίας. Ακόμα και εάν οι περισσότεροι πολίτες

μαθαίνουν για πρόσφατες υποθέσεις μέσω συζητήσεων με άλλους, οι ειδήσεις από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι συχνά η αρχική πηγή πληροφοριών η οποία κάνει αυτές τις συζητήσεις πιθανές.

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης λοιπόν είναι το πρωταρχικό «όχημα» μέσω του οποίου ο κόσμος γνωρίζει και φοβάται την τρομοκρατία. Ειδικά για τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, υποστηρίζεται ότι ήταν το γεγονός με την μεγαλύτερη δημοσιογραφική κάλυψη και αναμετάδοση που πραγματοποιήθηκε ποτέ στα χρονικά της τηλεοπτικής ιστορίας. Για τρεις συνεχόμενες ημέρες οι μεγάλοι τηλεοπτικοί σταθμοί, χωρίς κανένα διάλειμμα, μετέδιδαν τις εξελίξεις, σχολίαζαν τα γεγονότα, όπως επίσης έκαναν απολογισμό των τραγικών ημερών που διένυαν (Kellner, 2004). Οι εικόνες των αεροπλάνων να χτυπάνε τους Δίδυμους Πύργους του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου, οι άνθρωποι που είχαν παγιδευτεί μέσα στα κτίρια, έντρομοι και απελπισμένοι να πηδάνε από τα παράθυρα η κατάρρευση των Πύργων, ο πανικός που ακολούθησε στους δρόμους γύρω από το σημείο, είναι εικόνες τις οποίες παρακολούθησαν με κομμένη την ανάσα εκατομμύρια τηλεθεατών και δεν τις έχουν ξεχάσει σίγουρα ακόμα.

Στο σύγχρονο κόσμο, όπου η παγκοσμιοποίηση και η καθολικότητα των μέσων μαζικής επικοινωνίας είναι κυρίαρχα χαρακτηριστικά, ακραία θεάματα τρόμου με μαζικές απώλειες, σχεδιάζονται από τις τρομοκρατικές οργανώσεις, ώστε να τραβήξουν την παγκόσμια προσοχή και την προσοχή των μέσων μαζικής επικοινωνίας, να κερδίσουν δημοσιότητα για τα πιστεύω τους και τα αιτήματα τους, να επικοινωνήσουν τα μηνύματα τους, να προειδοποιήσουν όσους τους εναντιώνονται (Kellner, 2004 και Chermak 2003).

Οι τρομοκρατικές οργανώσεις όπως και οποιαδήποτε οργάνωση πιστεύει ότι η επικοινωνία με το κοινό είναι υψηλής σημασίας για την επίτευξη των στόχων της, προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν την απήχηση των χτυπημάτων που έχουν σχεδιάσει επιλέγοντας στόχο, μέρος, ώρα και τοποθεσία που προκαλούν πολλαπλασιασμό των απωλειών και συγχρόνως παγκόσμια έλξη των μέσων μαζικής επικοινωνίας (Biernatzki, 2002).

Οι στόχοι στο τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ήταν σύμβολα της οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος της Αμερικής. Η συμβολική λειτουργία των χτυπημάτων, θα ήταν εξίσου ισχυρή αν οι Πύργοι καταστρέφονταν αργά το απόγευμα ή κατά τη διάρκεια ενός Σαββατοκύριακου. Ωστόσο, η πρωινή επίθεση εξασφάλισε έναν μεγάλο αριθμό θυμάτων, κάνοντας το χτύπημα ακόμα πιο δραματικό και τραγικό, στοιχεία που ευνοούν την άμεση και μαζική ανταπόκριση των μέσων μαζικής επικοινωνίας (Chermak 2003). Η συμβολικότητα των στόχων επεδίωκε να μεταφέρει το μήνυμα, ότι ακόμα και μία μεγάλη ηγεμονική υπερδύναμη όπως η Αμερική, είναι τελικά ευάλωτη και μπορεί να υποστεί μεγάλη καταστροφή, από μία μικρή ομάδα ατόμων, ανά πάσα ώρα και σε οποιαδήποτε τοποθεσία.

Οι Αμερικανοί τραυματίστηκαν από τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου επειδή οι περισσότεροι άνθρωποι αισθάνθηκαν σαν να ήταν μέρος της τραγωδίας, άμεσα συνδεδεμένοι με το θάνατο και την καταστροφή μέσω της ηλεκτρονικής αναμετάδοσης. Οι επαναλαμβανόμενες εικόνες των αεροπλάνων να χτυπούν τους Δίδυμους Πύργους, η κατάρρευση των Πύργων, το χάος μετά την κατάρρευση, οι προσπάθειες των διασωστών να ανασύρουν επιζώντες από τα συντρίμια, η απεγνωσμένη αναζήτηση θυμάτων από τους συγγενείς τους, είναι εικόνες που έφεραν το δράμα και τον θάνατο μέσα στα σπίτια των Αμερικανών πολιτών και χαραχθηκαν βαθιά στη μνήμη τους.

Με άλλα λόγια, και όπως το θέτει η Brigitte Nacos, η τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ήταν μία «τέλεια ενορχηστρωμένη παραγωγή», η οποία στόχευε στο αμερικανικό και διεθνές κοινό (Nacos, 2007, σελ.45). Η οργάνωση του Bin Laden γνώριζε πάρα πολύ καλά ότι η επιλογή των συμβολικών στόχων και όλων των κρίσιμων λεπτομερειών που προαναφέρθηκαν (χρόνος, μέρος, τοποθεσία), θα του εξασφάλιζαν την άμεση διάδοση της επίθεσης παγκοσμίως, των μηνυμάτων που ήθελε να επικοινωνήσει στο κοινό αλλά και συζήτηση για την αιτιολογία και τα κίνητρα των πράξεων τους.

Στην εποχή που διανύουμε λοιπόν, της γενικευμένης ιδιωτικοποίησης και του έντονου ανταγωνισμού των μέσων μαζικής επικοινωνίας, ιδιαίτερα στον τομέα

των τηλεοπτικών δικτύων, τα κριτήρια τα οποία καθορίζουν την αξία μίας είδησης και της ενημέρωσης εν γένει έχουν αλλάξει. Οι δημοσιογράφοι εστιάζουν την προσοχή τους περισσότερο σε ασυνεχή και μεμονωμένα γεγονότα, παρά σε γενικές τάσεις και καταστάσεις. Η εστίαση της προσοχής σε ασυνήθιστα, δραματικά, βίαια και αμφιλεγόμενα γεγονότα αποτελεί το βασικότερο στοιχείο στη σύγχρονη δημοσιογραφία. Τα γεγονότα και τα δελτία ειδήσεων οφείλουν να έχουν ρυθμό, κίνηση και δραματοποίηση. Μια «καλή» είδηση, είτε στις εφημερίδες, είτε στην τηλεόραση, μεγιστοποιεί τόσο την πληροφορία, όσο και το δράμα γύρω από αυτή (Mc Combs et al, 1996).

Ο βασικός στόχος φαίνεται να μην είναι πλέον η εγκυρότητα, η αξιοπιστία, και η συνέπεια της ενημέρωσης όσο ο τρόπος που παρουσιάζονται οι ειδήσεις, οι οποίες πρέπει να είναι γοργές, δυναμικές και πλήρως οπτικοποιημένες, ώστε να προσελκύουν όσο το δυνατόν περισσότερους τηλεθεατές. Γι' αυτό το λόγο, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, παρέχουν σε ημερήσια βάση στοιχεία τραγικά και δραματικά. Η σύγχρονη δημοσιογραφία δίνει περισσότερο βάρος στη δραματική ποιότητα της κάθε είδησης και στο βαθμό που αυτή διατηρεί την προσοχή του κοινού, μερικοί θα έλεγαν μάλιστα και τη ψυχαγωγική της αξία⁴. Το ακριβέστερο, πληρέστερο και το πιο καλοστημένο ρεπορτάζ δεν έχει την παραμικρή αξία αν δεν τράβηξει κανενός την προσοχή. Η τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου καλύπτει όλα τα κριτήρια μίας «καλής» είδησης, όπως την εννοεί η σύγχρονη δημοσιογραφία, τόσο το δράμα, το συγκρουσιακό χαρακτήρα και τη βία, όσο και την αμεσότητα, το «νέο», και την έλξη του κοινού (Παπαθανασόπουλος, 2000).

Ο ρόλος των Μ.Μ.Ε., ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσεων, καθίσταται όπως φαίνεται καταλυτικός, τόσο στο επίπεδο της ενημέρωσης, όσο και στον τρόπο αντίληψης των γεγονότων. Η περιορισμένη πρόσβαση του κοινού σε μία πλήρη σειρά πληροφοριών για ζητήματα, και συνάμα ο περιορισμένος χρόνος που διαθέτει για να εξετάσει με μεγαλύτερο βάθος και με μεγαλύτερη προσοχή θέματα, τα οποία δεν είναι του άμεσου προσωπικού του ενδιαφέροντος, έχει δημιουργήσει εξάρτηση από πηγές ενημέρωσης που του

⁴ “infotainment”

προσφέρουν «έτοιμη» πληροφορία, την οποία την μετατρέπει πολλές φορές σε γνώση, εντελώς ασυνείδητα. Το κοινό «καταναλώνει» την πληροφορία που του προσφέρουν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, αποδέχεται τις προτεραιότητες και την ιεραρχία των θεμάτων που καθορίζονται από τα μέσα, την ερμηνεία των γεγονότων όπως οι δημοσιογράφοι την προβάλλουν, χωρίς, τις περισσότερες φορές να σκεφθεί αναλυτικά και κριτικά, να προβληματιστεί, να εξετάσει την αξιοπιστία των πηγών, να αναζητήσει άλλες οπτικές προσέγγισης και ερμηνείας (Chermak, 2003).

Επειδή πολλοί κάτοικοι μιας χώρας, και ιδιαίτερα τόσο μεγάλης και πολυσύνθετης, όπως είναι η Αμερική, δεν έχουν άμεση σχέση με την κυβέρνηση, με τα πολιτικά κόμματα και συμμετέχουν όλο και λιγότερο σε πολιτικές ή κοινωνικές οργανώσεις, είναι σύνηθες να βασίζονται σε άλλες πηγές ενημέρωσης για να διαμορφώσουν άποψη για σημαντικά ζητήματα και γεγονότα, όπως είναι το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, το διαδίκτυο. Υπό αυτές τις συνθήκες, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην Αμερική, λειτουργούν ως τον κύριο αγωγό μέσω του οποίου το κοινό επικοινωνεί τις επιθυμίες του στις πολιτικές ελίτ και τους κυβερνητικούς εκπρόσωπους αλλά και οι πολιτικοί ηγέτες επικοινωνούν τις θέσεις τους, τα πιστεύω τους, τις ενέργειές τους στο κοινό. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης λειτουργούν έτσι ως ο διαμεσολαβητής μεταξύ των αμερικανών πολιτών και της πολιτικής ηγεσίας (Gronke and Cook, 2002).

Αν και είναι δύσκολο να το παραδεχθούν, οι οργανισμοί των μέσων επικοινωνίας, συνεργάζονται πολύ συχνά με την κυβέρνηση και τη στρατιωτική ηγεσία με αποτέλεσμα την αυτολογοκρισία και την προώθηση των θέσεων της πολιτικής και στρατιωτικής ελίτ, οι οποίες συχνά είναι προπαγανδιστικές. Οι Snow και Taylor κάνοντας αναφορά στον «πατέρα» της σύγχρονης δημοσιογραφίας, τον Walter Lippman⁵, αναγνωρίζουν δύο απαραίτητα «εργαλεία» των σύγχρονων δημοσιογράφων στη «συμπαιγνία»

⁵ «Χωρίς κάποιον τύπου λογοκρισία, η προπαγάνδα, υπό την στενή έννοια της λέξης, είναι απίθανη. Για να μπορέσεις να πραγματοποιήσεις προπαγάνδα πρέπει να υπάρχουν ορισμένα όρια μεταξύ του κοινού και των γεγονότων». Βλ. Walter Lippman, *Public Opinion*, 1941, σελ.43

με το κράτος, την λογοκρισία και την προπαγάνδα. Σύμφωνα με τους Snow και Taylor (2006, σελ. 396):

«Η λογοκρισία τερματίζει την ελεύθερη ροή της πληροφόρησης, η οποία είναι τόσο απαραίτητη για την δημοκρατία, και κάνει το αξιοπρεπές λιγότερο πιθανό».

«Η προπαγάνδα μπορεί να εισάγει αναληθείς, παραπλανητικές ή διαστρεβλωμένες πληροφορίες στα μέσα μαζικής ενημέρωσης με σκοπό να επηρεάσει την συμπεριφορά των πληθυσμών τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο εξωτερικό».

Άμεσα συνδεδεμένη με τα παραπάνω, είναι και η αναφορά του Noam Chomsky στις τεχνικές «κατασκευής συναίνεσης», όρο που έχει δανειστεί και αυτός από τον Walter Lippman ή την «κατασκευή δημοκρατικής συναίνεσης». Σύμφωνα με τον Chomsky, οι Η.Π.Α. παρουσιάζουν ένα ιδιαίτερα αντιφατικό στοιχείο, αυτό της απουσίας περιορισμών της ελευθερίας της έκφρασης από τη μία πλευρά και από την άλλη της ύπαρξης ασυνήθιστα εκτεταμένων και αποτελεσματικών μεθόδων που χρησιμοποιούνται για να περιορίσουν την ελευθερία της σκέψης. Όσο λιγότερο μπορεί το κράτος, σε μία δημοκρατία όπως αυτή των Ηνωμένων Πολιτειών, να χρησιμοποιεί βία για την προάσπιση των συμφερόντων των κυρίαρχων ελίτ, τόσο μεγαλύτερη γίνεται η ανάγκη να επινοηθούν τεχνικές «κατασκευής της συναίνεσης», ώστε να υπάρχει έλεγχος της σκέψης και της έκφρασης του κοινού (Chomsky, 2004).

Η σημαντικότερη μέθοδος ώστε οι πολιτικοί να «περάσουν» τα μηνύματα που θέλουν στο κοινό τους μέσω των μέσων μαζικής επικοινωνίας και να νομιμοποιήσουν τις ενέργειές τους είναι η χρησιμοποίηση μιας νέας γλώσσας περιγραφής, και κατ'επέκταση ερμηνείας, των γεγονότων, το framing, το οποίο έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Τα «σχήματα», οι λέξεις, οι στερεότυπες εκφράσεις ερμηνείας γεγονότων, ζητημάτων, προβλημάτων ή διαφορετικά τα frames, χρησιμοποιούνται για να προσδώσουν τάξη και προβλεψιμότητα στην ερμηνεία της κοινωνικής

πραγματικότητας του κοινού καθημερινά. Οι εργαζόμενοι στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι πηγές πληροφόρησης, ανάμεσά τους και οι πολιτικοί εκπρόσωποι του κράτους, και το κοινό που «καταναλώνει» αυτές τις πληροφορίες, βασίζονται σε αυτές τις «στερεότυπες ιστορίες» ώστε η πραγματικότητα να ανταποκρίνεται στις ήδη υπάρχουσες αντιλήψεις (Gronke and Cook, 2002).

Ο κάθε δημοσιογράφος «κληρονομεί» από τους επαγγελματίες προκάτοχους του μια αίσθηση για το πώς πρέπει να παρουσιάζονται οι ειδήσεις, πώς πρέπει να λέγεται μια ιστορία. Υπάρχει ένα σημαντικό απόθεμα συγκεκριμένων θεμάτων που καθορίζουν την επιλογή και τη γραφή των σημερινών ειδήσεων και ορισμένες από τις μεθόδους μπορεί να είναι διαχρονικές. Ακόμα και εάν γεγονότα όπως της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, μπορεί να ανατρέψουν την τάξη, την προβλεψιμότητα και τις διαδικασίες ρουτίνας στην πλασίωση των γεγονότων, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μπορούν να τα χειρισθούν με σχετική ευκολία καθώς έχουν αναπτυχθεί ιδιαίτερα, τόσο στον τομέα της τεχνολογίας, όσο και στον τομέα της οργάνωσης. Με αυτόν τον τρόπο, τα frames επιτρέπουν στα Μ.Μ.Ε. να διαχειρισθούν μία μεγάλη κρίση με ικανό και αποτελεσματικό τρόπο, λόγω της «οικειότητας» των ιστοριών αλλά επίσης εξασφαλίζουν ότι συγκεκριμένα νοήματα θα χρησιμοποιηθούν στην ερμηνεία των γεγονότων έναντι κάποιων άλλων εναλλακτικών (Chermak, 2003).

Καθώς λοιπόν, οι δημοσιογράφοι είναι επιλεκτικοί στον τρόπο που θα πλαισιώσουν ένα γεγονός και προφανώς προτιμούν ορισμένες ερμηνείες εις βάρος κάποιων άλλων ερμηνειών, το framing των γεγονότων έχει έμφυτη ιδεολογική δύναμη. Η επιρροή των μέσων μαζικής ενημέρωσης στον τρόπο αντίληψης και σκέψης για τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, υπήρξε καθοριστική. Τα γεγονότα και ο τρόμος εκείνης της ημέρας, δημιούργησαν την ανάγκη για εξήγηση, ανάλυση, κατανόηση. Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας τότε προσέφεραν οτιδήποτε ήταν αναγκαίο στο κοινό, ερμηνεία της τρομοκρατίας και των τρομοκρατών, ένα «μάθημα» πολιτικής και κοινωνικής ιστορίας, γεωγραφίας, γλώσσας, πολιτισμού και συγκρούσεων των ανθρώπων στις περιοχές της Μέσης Ανατολής. Η πλαισίωση των τρομοκρατών από τα μέσα

μαζικής ενημέρωσης βοήθησε στο να απεικονισθούν οι θεμιτές και οι αποκλίνουσες αξίες, καθεστώτα, ηθικοί κώδικες και συμπεριφορές (Gronke and Cook, 2002).

Μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ο πρόεδρος Bush και η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών, επιδόθηκαν σε ένα «αγώνα» προπαγάνδας, χρησιμοποιώντας γλώσσα, εκφράσεις και εικόνες με κρίσιμους συμβολισμούς, συνδέοντας την τρομοκρατία με το Ιράκ, την μουσουλμανική πίστη και έναν μεγάλο αριθμό μη δυτικών κρατών ώστε να προωθήσουν στρατηγικά τον φόβο και να χρησιμοποιήσουν τις αντιλήψεις του κοινού για τον κίνδυνο, τον φόβο και την απειλή, επιτυγχάνοντας εν τέλει την διεύρυνση του εγχώριου κοινωνικού ελέγχου. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συνέβαλλαν προωθώντας τον φόβο και συμβάλλοντας στην εικόνα ενός αβέβαιου μέλλοντος.

Ένα από τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του framing των αμερικανικών μέσων μαζικής ενημέρωσης μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ήταν η διάδοση της αίσθησης του φόβου και της απειλής. Ο φόβος είναι ένα ζωτικά σημαντικό «εργαλείο» στα χέρια των πολιτικών και των μέσων μαζικής ενημέρωσης το οποίο βοηθάει να δικαιολογηθεί η δαιμονοποίηση ορισμένων ατόμων και ομάδων. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συνέβαλλαν άμεσα στην δαιμονοποίηση του Bin Laden και της Αλ Κάιντα, διατηρώντας και τροφοδοτώντας τους φόβους του κοινού. Οι εργαζόμενοι στα μέσα μαζικής ενημέρωσης θα εντείνουν την κάλυψη ενός γεγονότος όταν η απειλή που το συνοδεύει είναι σημαντική και μεγάλη. Για να είναι όμως μια απειλή «επιτυχημένη» και να λάβει μεγάλη κάλυψη από τα Μ.Μ.Ε., πρέπει να παράγει φόβο. Με αυτόν τον τρόπο όμως όχι μόνο προωθείται το αίσθημα του φόβου αλλά επιβαρύνεται συγχρόνως (Nacos et al, 2007).

Σε αυτό το πλαίσιο, η Αλ Κάιντα και όλες οι οργανώσεις τέτοιου τύπου παρουσιάσθηκαν ως ομάδες ανθρώπων που διακατέχονται από αισθήματα μίσους και κακίας απέναντι σε όλους τους Αμερικανούς και όσους ακολουθούν τον αμερικάνικο τρόπο ζωής και είναι πρόθυμοι να κάνουν οτιδήποτε είναι απαραίτητο, συμπεριλαμβανομένου ενός τεράστιου αριθμού

θυμάτων, ώστε να επιδείξουν αφοσίωση στην πίστη τους (Biernatzki, 2002). Τα μέλη της Αλ Κάιντα προβλήθηκαν ως θρησκευτικοί εξτρεμιστές, που μισούσαν οτιδήποτε αμερικανικό και θα χρησιμοποιούσαν οποιοδήποτε μέσο, ανάμεσα σε αυτά βόμβες αυτοκτονίας, αεροπειρατείες, βιολογικά, χημικά και πυρηνικά όπλα και εκρηκτικά για να βλάψουν τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Το αίσθημα φόβου και απειλής οξύνθηκε από εικόνες που προέβαλλαν τα δελτία ειδήσεων με κατοίκους της Μέσης Ανατολής να εκπαιδεύονται σε στρατόπεδα τρομοκρατών. Επίσης, πάρα πολύ συχνή ήταν η διάδοση εικόνων με τον Bin Laden, εκ των οποίων η πιο διάσημη ήταν αυτή στην οποία ο Bin Laden καθόταν στην έρημο γονατισμένος και πυροβολούσε προς κάποιο άγνωστο στόχο (Chermak 2003).

Οι δηλώσεις του Bin Laden και όσων των υποστήριζαν κάλυψαν επίσης μεγάλο τηλεοπτικό χρόνο στα δελτία ειδήσεων αλλά και στις ραδιοφωνικές εκπομπές. Είναι αξιοσημείωτο ότι τους πρώτους μήνες μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα, τα βίντεο με τα μηνύματα του Bin Laden ήταν αυτά που υπερτέρησαν ενάντι του προέδρου Bush (Nacos et al, 2007, σελ. 108). Το τελευταίο στοιχείο, «δικαιολογείται» υπό μία έννοια, καθώς τα μηνύματα μίσους που επικοινωνούσε ο Bin Laden στο κοινό μέσω των M.M.E. εξυπηρετούσαν διπλό σκοπό: τόσο την ένταση της απειλής όσο και την «τροφοδότηση» αισθήματος πατριωτισμού των αμερικανών πολιτών, που στρέφεται εναντίον του «αρχηγού του κακού», του Bin Laden δηλαδή.

Η έμφαση σε στοιχεία εθνικής συλλογικής ταυτότητας, σε στοιχεία εθνικής ενότητας και έντονου πατριωτισμού, αποτέλεσε άλλο ένα από τα χαρακτηριστικότερα «συστατικά» του framing των αμερικανικών μέσων μαζικής επικοινωνίας, στοιχείο το οποίο είχε αναγνωρισθεί προηγουμένως και στο framing της κυβέρνησης Bush.

Η αμερικανική συλλογική ταυτότητα και οι αξίες του λαού του οποίου φέρουν την «υπογραφή» της, αναδείχθηκε πιο έντονα και ξεκάθαρα μέσα από την

έμφαση στις διαφορές ανάμεσα στο έθνος των Ηνωμένων Πολιτειών και των «άλλων».

Οι «άλλοι», οι τρομοκράτες της οργάνωσης Αλ Κάιντα προβάλλονταν κατά κόρον ως επικίνδυνοι, θρησκευτικά φανατισμένοι, ψυχροί εκτελεστές, με σκοπό να μετατρέψουν τον κόσμο κατ'εικόνα και ομοίωση του κόσμου που αντιπροσωπεύει η πίστη τους, μέσα από τη δική τους ανάγνωση και ερμηνεία του Κορανίου, σχεδιάζοντας νέες επιθέσεις σε σημαντικές ημερομηνίες του μουσουλμανικού ημερολογίου (Chermak, 2003). Προς επίτευξη του σκοπού τους και ακολουθώντας αφοσιωμένοι τα πιστεύω τους, είναι ικανοί να προκαλέσουν εκτατεμένες καταστροφές, αιματοχυσίες και να θυσιάσουν και οι ίδιοι στον «Ιερό» αυτό πόλεμο. Ενδεικτικά:

...Από την εποχή των αγώνων των Ναζί στη δεκαετία των 1930, έχει ο κόσμος να γνωρίσει τέτοιο «εορτασμό» αίματος και καταστροφής, δολοφονίας και θανάτου...

Αντίθετα, η χώρα της Αμερικής και ο λαός της παρουσιάζονται ως το ενάρετο έθνος, το θύμα αυτής της τραγωδίας, το οποίο έχει καθήκον, παρά τις δραματικές στιγμές τις οποίες βιώνει, να φανεί αντάξιο των αρετών και των ιδανικών των οποίων αντιπροσωπεύει και να πολεμήσει το «κακό», να πολεμήσει την τρομοκρατία και να «απελευθερώσει» τον κόσμο που καταδυναστεύεται από αυτήν. Η θυματοποίηση είναι κεντρικής σημασίας στο framing για την τρομοκρατία και για τη διάδοση τρόμου. Η τρομοκρατία και ο φόβος συνδέονται μέσω της θυματοποίησης σύμφωνα με τον David Altheide (2006, σελ. 995). Το ύφος των δημοσιογράφων σε αυτήν την περίπτωση, ήταν αρκετά μελοδραματικό και η Brigitte Nacos εκθέτοντας την άποψη της Elizabeth Anker, αναφέρει (Nacos et al, 2007, σελ.125):

Το μελόδραμα καθόρισε την έννοια της λέξης «Αμερική», συνώνυμη με τον ηρωικό απελευθερωτή που διαθέτει εξουσιοδότηση να δράσει, λόγω του τραύματος που υπέστη από έναν εχθρικό κακούργο (Anker, 2005, σελ.35).

Επιπλέον, και πολύ ενδιαφέρον στοιχείο στο framing των αμερικάνικων μέσων μαζικής ενημέρωσης για την εθνική συλλογική ταυτότητα, είναι ότι μετά το χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, οι ιδεολογικές, πολιτικές και φυλετικές διαφορές στο εσωτερικό της χώρας περιορίστηκαν απευθείας, αν όχι εξαφανίσθηκαν, και αντικαταστάθηκαν από εικόνες εθνικής ενότητας, αλληλεγγύης και ανθρωπισμού, όπως επίσης και χρησιμοποίηση εκφράσεων από τους δημοσιογράφους που εξείραν τις αμερικανικές αξίες. Οι αξίες οι οποίες, σύμφωνα με τους δημοσιογράφους, διακρίνουν τον αμερικανικό λαό και δέχθηκαν πλήγμα από τις τρομοκρατικές επιθέσεις, ήταν οι αξίες της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της καλοσύνης. Σε συνδυασμό με την έμφαση που δόθηκε στην ισχύ και στην αποφασιστικότητα των Ηνωμένων Πολιτειών, το αίσθημα της εθνικής ομοψυχίας και αντίστασης απέναντι στον «κοινό εχθρό» διαρκώς μεγάλωνε και «τροφοδοτούσε» τον πατριωτισμό των αμερικανών πολιτών (Hutseson et al, 2004).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα για το τελευταίο, αποτελεί το παρακάτω χωρίο:

Καθώς προετοιμαζόμαστε να χτυπήσουμε πίσω εναντίον της τρομοκρατίας ώστε να διασφαλίσουμε τα σπίτια μας και τους ουραμούς μας, η πρόκληση για τους ηγέτες μας και για όλους εμάς έγκειται στο να δείξουμε ότι δε θα επιτρέψουμε σε καμία τρομοκρατική οργάνωση να «σβήσει» τους «πυρσούς» της ελευθερίας και δημοκρατίας (Goodwin, 2001, σελ.98).

Το αίσθημα του πατριωτισμού και της εθνικής συσπείρωσης ανάμεσα στον αμερικανικό λαό συνέβαλλε στη διάδοση ενός κλίματος «πολεμικού πυρετού» και στρατιωτικής απάντησης, που συστηματικά «καλλιέργησαν» οι παρουσιαστές, οι δημοσιογράφοι, οι εκφωνητές ζωντανών εκπομπών τόσο στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση, όσο και στις εφημερίδες των Ηνωμένων Πολιτειών.

Κεντρικό χαρακτηριστικό του framing σε αυτήν την περίπτωση, ήταν η αδιάκοπη χρήση της λέξης «πόλεμος» από τους αμερικανούς δημοσιογράφους σε πρωτοσέλιδα εφημερίδων, σε λεζάντες ρεπορτάζ των τηλεοπτικών ειδήσεων, σε τίτλους ειδήσεων στο ραδιόφωνο. Η ακατάπαυστη

χρήση «συνθημάτων» όπως, «Πόλεμος στην Αμερική», «Ο νέος πόλεμος της Αμερικής», «Η Αμερική δέχεται επίθεση», «Πράξεις Πολέμου», «Είναι πόλεμος» συνδυασμένα με παρομοιώσεις των τρομοκρατικών χτυπημάτων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και του τεράστιου αριθμού των θυμάτων με άλλες αμερικανικές τραγωδίες όπως αυτή του Pearl Harbor, οδήγησαν στη διάδοση ενός κλίματος πολεμικού παροξυσμού και ανάγκης για άμεση στρατιωτική απάντηση (Nisbet 2001 και Kellner 2004).

Εκκλήσεις για αντίποινα εναντίον των Αράβων και των μουσουλμάνων, πυρηνική ανταπόδοση και παγκόσμιο πόλεμο ήταν ιδιαίτερα συνήθεις από τους προσκεκλημένους των τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών εκπομπών και τις περισσότερες φορές «συνοδεύονταν» από τα επιδοκιμαστικά σχόλια των παρουσιαστών αλλά και από την επανάληψη των εικόνων με την συντριβή των αεροπλάνων στους Δίδυμους Πύργους, την κατάρρευσή τους, εικόνες θυμάτων, εικόνες πανικού και υστερίας, εικόνες θανάτου και καταστροφής έκαναν πιο έντονη τη δραματοποίηση στην περιγραφή των γεγονότων και ενίσχυαν διαρκώς το πολεμικό κλίμα. Είναι χαρακτηριστική η διαπίστωση του Kellner (2004, σελ.51):

Από την 11^η Σεπτεμβρίου έως το ξεκίνημα των αμερικανικών βομβαρδισμών στο Αφγανιστάν, η επιχείρηση των αμερικανικών μέσων μαζικής ενημέρωσης ενέτεινε τον πυρετό του πολέμου και υπήρξε τέτοιο «όργιο» πατριωτισμού όπως δεν είχε ξαναδεί η χώρα από την εποχή του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου.

Επιπλέον, οι Snow και Taylor καθώς αναφέρονται στο «Γραφείο Στρατηγικής Επιρροής» (Office of Strategic Influence-OSI), το οποίο δημιουργήθηκε από την αμερικανική κυβέρνηση την άνοιξη του 2002⁶ και όπως παραδέχθηκε αργότερα ο Donald Rumsfeld ανάμεσα στις λειτουργίες του ήταν και αυτή της εξαπάτησης των εχθρικών ηγετών μέσω των παγκόσμιων Μ.Μ.Ε., υποστηρίζουν:

⁶ Μετά από μεγάλες αντιδράσεις και τεράστια κατακραυγή, το «Γραφείο Στρατηγικής Επιρροής» τελικά έκλεισε.

Κατά μία έννοια, το Πεντάγωνο δεν χρειαζόταν να ανησυχεί. Τα αμερικανικά εγχώρια μέσα μαζικής ενημέρωσης ήταν πλήρως «συντονισμένα» με την κυβέρνηση Bush στον πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία, συμπεριλαμβανομένης της πλήρους υποστήριξης για τον πόλεμο ενάντια στο Ιράκ. Αναπαρήγαγαν καθ'όλα και χωρίς κριτική διάθεση, την αντζέντα της κυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένης οποιασδήποτε παραπληροφόρησης σχετικά με τα όπλα μαζικής καταστροφής και την σύνδεση Αλ Κάιντα-Ιράκ. (Snow and Taylor, 2006, σελ.399)

Η ταύτιση του framing των αμερικανικών μέσων μαζικής επικοινωνίας με το κυβερνητικό framing έγινε ιδιαίτερα εμφανής σε δύο σημεία, τα οποία αποτέλεσαν και τα κύρια συστατικά του τελευταίου: 1)στην έμφαση στο διαχωρισμό ανάμεσα στον αμερικανικό λαό, δηλαδή τους καλούς, το ενάρετο έθνος- «εμείς» και στους αχρείους, τους σατανικούς και επικίνδυνους φανατικούς μουσουλμάνους τρομοκράτες- «εκείνοι», και 2)στον τονισμό των αμερικανικών αξιών, ιδεωδών, ιδανικών και πολιτισμικών κεκτημένων τα οποία ενισχύουν την αμερικανική εθνική συλλογική ταυτότητα έναντι ενός λαού ο οποίος στερείται ανάλογου αξιακού συστήματος, ηθικού κώδικα και πολιτισμικών αγαθών, δηλαδή του μουσουλμανικού λαού.

Όπως προκύπτει από όλα τα παραπάνω, τα αμερικανικά μέσα μαζικής ενημέρωσης μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, υιοθέτησαν πλήρως το framing του προέδρου Bush για την περιγραφή των γεγονότων και των εξελίξεων, ακολούθησαν με συνέπεια την κυβερνητική γραμμή για τον «πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία» και προώθησαν τις προπανδιστικές θέσεις της κυβέρνησης Bush για τον πόλεμο στο Ιράκ.

Αυτή η άκριτη αποδοχή της κυβερνητικής ερμηνείας για τα γεγονότα από τα Μ.Μ.Ε. και η σημαντική υποστήριξη των κυβερνητικών θέσεων και ενεργειών, προκαλεί προβληματισμό για τον ρόλο των μέσων μαζικής επικοινωνίας σε μία δημοκρατική κοινωνία, όπως αυτή των Ηνωμένων Πολιτειών και εγείρει ερωτήματα σχετικά με την αντικειμενικότητα και ακεραιότητα των δημοσιογράφων και όλων των εργαζομένων στο χώρο της ενημέρωσης.

Οι εξηγήσεις που δίνονται για το παραπάνω φαινόμενο είναι πολλές με πιο συχνή αυτή της στενής σχέσης μεταξύ της κυβέρνησης και των ιδιοκτητών καθώς πολλοί ιδιοκτήτες μεγάλων τηλεοπτικών ή ραδιοφωνικών σταθμών αλλά και εφημερίδων τυχάνει να αποτελούν συγχρόνως και μέλη της πολιτικής ελίτ. Υπό αυτές τις συνθήκες, είναι προφανές ότι προωθώντας τις απόψεις, υποστηρίζοντας τις ενέργειες και τους στόχους των πολιτικών ελίτ, οι ιδιοκτήτες των μέσων μαζικής επικοινωνίας προωθούν και τα δικά τους συμφέροντα και σκοπιμότητες (Snow and Taylor, 2006).

Άλλοι αποδίδουν την έλλειψη κριτικής, βαθύτερης εξέτασης και σχολιασμού των γεγονότων σε μία κρίση στη δημοκρατία των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία σταδιακά εντείνεται (Kellner 2004). Αυτή η άποψη σχετίζεται άμεσα με το αντιφατικό στοιχείο το οποίο εντοπίζει ο Noam Chomsky στις Η.Π.Α. και έχει προαναφερθεί, αυτό της απουσίας περιορισμών στην ελευθερία της έκφρασης από τη μια μεριά και από την άλλη της χρήσης εκτεταμένων μεθόδων για τον περιορισμό στην ελευθερία της σκέψης. Έτσι, αντί τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να εξετάζουν τις πηγές πληροφόρησης και να προσφέρουν μία ευρεία σειρά απόψεων στο αμερικάνικο κοινό, ευνοούσαν συστηματικά την κυβέρνηση Bush και τις θέσεις του Πενταγώνου.

Μία πιο απλή και προφανής εξήγηση ίσως να είναι το γεγονός ότι οι περισσότεροι δημοσιογράφοι που σχολίαζαν και περιέγραφαν τα γεγονότα ήταν Αμερικανοί, οπότε είναι σχεδόν αναπόφευκτο, σε περιόδους κρίσης και πολέμου, τα ρεπορτάζ των ειδήσεων να μην αντανακλούν στοιχεία πατριωτισμού και εθνοκεντρικών προκαταλήψεων. Επιπλέον σε περιόδους μεγάλων γεγονότων και διαρκών εξελίξεων, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν ανάγκη από άμεση και συνεχή πληροφόρηση και οι κυβερνητικές πηγές είναι αυτές που μπορούν να τους τροφοδοτήσουν με αδιάκοπη ροή πληροφοριών (Μαυρογένης, 2008).

Τέλος, και πάρα πολύ σημαντικό, μία κρίση δίνει την ευκαιρία στους αρχηγούς των κρατών να παρουσιάσουν τους εαυτούς τους μέσω των Μ.Μ.Ε. ως ηγέτες και να προβάλουν την κατάσταση ως τραγική, συνάμα όμως να αναδείξουν την αποφασιστικότητα του εθνικού χαρακτήρα. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης

προσφέρουν μία καλή «πλατφόρμα» για την προώθηση πατριωτικών μηνυμάτων και κατ' επέκταση για την νομιμοποίηση των πολιτικών ενεργειών καθώς σε καταστάσεις συγκρουσιακού χαρακτήρα, το στοιχείο του πατριωτισμού στα Μ.Μ.Ε. είναι ιδιαίτερα εμπορικό. Με άλλα λόγια, *ένας εμπορικός τύπος, εξ ορισμού, θα είναι πάντα ένας πατριωτικός τύπος όταν το έθνος απειλείται* (Hutseson, 2004, σελ.47).

2.4. ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟ

Για πολλά χρόνια ο αμερικανικός λαός πίστευε και ένιωθε ότι ήταν ασφαλής στη χώρα του, μακριά από τρομοκρατικά χτυπήματα και επιθέσεις. Η ρίψη βόμβας στο ομοσπονδιακό κτίριο της πόλης της Οκλαχόμα, το 1995, τους ανάγκασε να αποδεχθούν το γεγονός ότι η τρομοκρατία μπορεί να συμβεί και στη δικιά τους χώρα, και μάλιστα να διαπραχθεί από Αμερικανούς, όχι μόνο ξένους. Η τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου στην καρδιά της Νέας Υόρκης, σύμβολο παγκόσμιου καπιταλισμού, και στο Πεντάγωνο κοντά στην Ουάσινγκτον, σύμβολο της αμερικανικής στρατιωτικής δύναμης, ανέτρεψαν την ασφάλεια, τη σιγουριά, την ομαλή καθημερινότητα, την ελεύθερη εξάσκηση των ατομικών δικαιωμάτων των αμερικανών πολιτών, ανέτρεψε γενικότερα ό,τι θεωρούσαν δεδομένο στην ζωή τους, ακόμα και την ίδια τους τη ζωή.

Οι εικόνες της συντριβής των αεροπλάνων στους Δίδυμους Πύργους που επαναλαμβάνονταν διαρκώς στους τηλεοπτικούς δέκτες του κοινού, οι κραυγές αγωνίας από τους ορόφους των κτιρίων, εικόνες από ανθρώπους απελπισμένους να πέφτουν στο κενό, η κατάρρευση των πύργων, τα ουρλιαχτά, ο πανικός και το χάος που επακολούθησε στους γειτονικούς δρόμους, εικόνες εν γένει θανάτου, καταστροφής, βίας και τραγωδίας, «συστατικά» τα οποία κάλλιστα θα μπορούσαν να περιέχονται σε τρέιλερ για μία μεγάλη αμερικάνικη ταινία τρόμου ή καταστροφής, αποτέλεσαν τη δραματική πραγματικότητα του αμερικανικού λαού την 11^η Σεπτεμβρίου του 2001 και έφεραν ένα φονικό δράμα στο σπίτι τους (Kellner, 2004).

Οι Αμερικανοί πολίτες βίωσαν την 11^η Σεπτεμβρίου πρωτόγνωρες εικόνες και συναισθήματα. Πρωταρχικά, η έκπληξη μπροστά σε ένα τέτοιο θέαμα, ήταν τόσο μεγάλη που δεν μπορούσαν να πιστέψουν αυτό που διαδραματιζόταν τις τραγικές εκείνες ώρες των τρομοκρατικών επιθέσεων. Ήταν χαρακτηριστικές οι δηλώσεις των ανθρώπων που είτε βρίσκονταν στο σημείο της καταστροφής την ώρα της επίθεσης, είτε παρακολουθούσαν τα γεγονότα από την τηλεόρασή τους (Nacos, 2007 σελ.43):

«Κοίταξα πάνω και είδα μία τρύπα στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου. Και δεν μπορούσα να το πιστέψω. Νόμιζα, καταλαβαίνετε, ότι αυτό δεν ήταν δυνατόν να συμβαίνει. Είναι ένα ειδικό εφέ, είναι μία ταινία.»

«Είναι τρελλό. Είναι ακριβώς όπως σε μία ταινία. Είναι βασικά σουρεαλιστικό για εμένα να το παρακολουθώ στην τηλεόραση και να βλέπω τεράστια κτίρια να καταρρέουν.»

«Είναι πραγματικά πολύ σουρεαλιστικό. Είναι σαν να έχει βγει από ένα κακό φιλμ επιστημονικής φαντασίας αλλά κάθε πρωί ξυπνάμε και σκεφτόμαστε ότι δεν ήταν όνειρο, δεν ήταν ταινία. Συνέβη στην πραγματικότητα.»

Ωστόσο όταν τα πρώτα συναισθήματα άρχισαν να υποχωρούν και έδωσαν τη θέση τους στη λογική, άρχισαν όλοι σταδιακά να συνειδητοποιούν ότι αυτή η «ιστορία» δεν πρόκειται να έχει καλός τέλος όπως συμβαίνει συνήθως στις ταινίες και ότι ο πόνος, ο φόβος και ο θάνατος ήταν πραγματικός. Το μήνυμα που επικοινωνήσαν οι τρομοκράτες μέσω του συμβολικού χτυπήματος -ότι αν ακόμα και μία τόσο μεγάλη, ισχυρή, ηγεμονική δύναμη σαν την Αμερική είναι ευάλωτη και μπορεί να πληγεί ανεπανόρθωτα από τόσους λίγους ανθρώπους, τότε οποιοδήποτε είναι εν δυνάμει θύμα τρομοκρατικής επίθεσης- γέμισε με τεράστια αγωνία και φόβο τους αμερικανούς πολίτες. οι συνέπειες λοιπόν της τρομοκρατικής επίθεσης ήταν τόσο υλικές, όσο και ψυχολογικές, τραυματίζοντας ένα ολόκληρο έθνος με φόβο (Kellner, 2004).

«Να λοιπόν η Αμερική, γεμάτη με φόβο, από τον Βορρά ως τον Νότο και από την Δύση ως την Ανατολή. Ευχαριστώ το Θεό για αυτό!» (Nacos et al, 2007, σελ.106).

Αυτό ήταν το σχόλιο του Osama Bin Laden για τις αντιδράσεις των Αμερικανών μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Είναι γεγονός ότι ο Bin Laden και η οργάνωσή του είχαν ήδη επιτύχει έναν από τους διαχρονικούς στόχους κάθε τρομοκρατικής οργάνωσης, αυτόν του εκφοβισμού του κοινού στο οποίο στοχεύουν (Μπόση, 2004).

Η διάδοση του φόβου είναι κεντρικής σημασίας για την τρομοκρατική δράση, όπως επίσης όμως και για την αντιτρομοκρατική δράση την οποία λαμβάνουν τα κυβερνητικά μέλη των πληγέντων από την τρομοκρατία χωρών. Οι περίοδοι εθνικών κρίσεων και σημαντικών γεγονότων όπως αυτό της 11^{ης} Σεπτεμβρίου αποτελούν εξαιρετικές ευκαιρίες για τις πολιτικές ηγεσίες να κυριαρχήσουν στις ειδήσεις εξωτερικής πολιτικής και εθνικής ασφάλειας, να χρησιμοποιήσουν τα μέσα για να κατευθύνουν την κοινή γνώμη και να εξασφαλίσουν την λαϊκή υποστήριξη για τα μέτρα που λαμβάνουν και τις ενέργειες στις οποίες προχωράνε.

Στις σύγχρονες κοινωνίες όπου οι πολίτες εξαρτώνται όλο και πιο πολύ για την πληροφόρησή τους αλλά και για υποδείγματα ερμηνείας και πλαισίωσης αυτής της πληροφόρησης από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, το κοινό δέχεται τις προτεραιότητες των Μ.Μ.Ε. και την ερμηνεία των γεγονότων χωρίς να αναρωτηθούν για την αξιοπιστία των ισχυρισμών που προβάλλονται, χωρίς να εξετάσουν άλλη οπτική θεώρησης των γεγονότων.

Οι αντιλήψεις του κοινού λοιπόν για το έγκλημα, τον πόλεμο, την τρομοκρατία διαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό από την προπαγάνδα των πολιτικών και στρατιωτικών ελίτ και από τα ρεπορτάζ των μέσων μαζικής επικοινωνίας για σχετικά γεγονότα και ειδικότερα από τη γλώσσα, το framing που χρησιμοποιείται για να «πλαισιωθούν» οι «θύτες» και τα «θύματα», οι «καλοί» και οι «κακοί».

Η 11^η Σεπτεμβρίου αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της «στρατηγικής πολιτικής επικοινωνίας», δηλαδή της διαχείρισης τόσο του πολιτικού όσο και του ειδησεογραφικού περιβάλλοντος από τις πολιτικές και στρατιωτικές ελίτ με σκοπό να δημιουργήσουν, να ελέγξουν αλλά και να αναμεταδώσουν συγκεκριμένα μηνύματα στο κοινό (Hutseson et al, 2004, σελ.28).

Υπό αυτές τις συνθήκες ήταν αναμενόμενη μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου η επίδραση στον τρόπο σκέψης των Αμερικανών πολιτών, στη ψυχολογία τους, και συνεπακόλουθα στον τρόπο αντιμετώπισης των ενεργειών της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας.

Τις εβδομάδες που ακολούθησαν του τρομοκρατικού χτυπήματος στους Διδύμους Πύργους, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην Αμερική, όχι απλά ακολούθησαν το framing της κυβέρνησης Bush, αλλά πολλές φορές μεγένθυναν καταστάσεις γεγονότα και εξελίξεις (Nacos et al, 2007). Η επαναλαμβανόμενη προβολή των δραματικών εικόνων από το σημείο της τραγωδίας σε συνδυασμό με την έντονη, αδιάκοπη και αποκλειστική κάλυψη των γεγονότων σε σημείο «υστερίας», είχε ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση της ιεραρχίας των Μ.Μ.Ε για το τρομοκρατικό γεγονός⁷ από το κοινό αλλά και την κυριαρχία της αίσθησης φόβου ανάμεσα στους Αμερικανούς πολίτες.

Ειδικότερα οι άνθρωποι που βίωσαν το γεγονός, υπέφεραν στη συνέχεια και για πάρα πολύ καιρό, ακόμα και ως σήμερα από εφιάλτες και ψυχολογικά τραύματα. Αλλά και για όλους όσους το παρακολούθησαν εντατικά μέσω της τηλεόρασης, οι εικόνες του θεάματος χαράχθηκαν βαθιά στη μνήμη τους και ενέτειναν την ανησυχία τους για μελλοντικές απειλές «καταστροφικής» τρομοκρατίας στη χώρα τους (Kellner, 2004).

Είναι χαρακτηριστικά τα παρακάτω ευρήματα από σφυγγομέτρηση της κοινής γνώμης μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου: 70% των αμερικανών πολιτών έκλαψαν για την τραγωδία, 52 με 70% αισθάνθηκαν μελαγχολία και κατάθλιψη, 33 με 62% είχαν πρόβλημα ύπνου και 66% είχαν πρόβλημα συγκέντρωσης. Ο θυμός, η θλίψη, ο φόβος, η αγωνία ήταν τα κυριότερες απαντήσεις στην ερώτηση που τους έκαναν για τα συναισθήματα που βίωσαν. 63% είπαν ότι η προσωπική τους αίσθηση ασφάλειας και σιγουριάς είχε διαταραχθεί από τα γεγονότα και 54% ανησυχούσαν ότι αυτοί ή κάποιος από την οικογένειά τους θα αποτελούσε θύμα τρομοκρατικής ενέργειας (Fredrickson et al, 2003, σελ.1).

Εκτός από το έντονο αίσθημα φόβου, αγωνίας και ανασφάλειας διάχυτο ανάμεσα στον αμερικανικό λαό, κυρίαρχο ήταν και το αίσθημα του

⁷ «Για δεκαοχτώ μήνες μετά τα γεγονότα στις 11/9, οι Norris, Kern και Just βρήκαν ένα συσχετισμό μεταξύ του αριθμού των τρομοκρατικών ιστοριών στα απογευματινά δελτία ειδήσεων σε τρία τηλεοπτικά δίκτυα και στην ιεραρχία του κοινού για την τρομοκρατία ως το πιο σπουδαίο πρόβλημα της χώρας» Nacos et al, 2007, σελ.108

πατριωτισμού. Τις εβδομάδες που ακολούθησαν έγινε κοινός τόπος για τον πρόεδρο Bush και όλα τα μέλη της πολιτικής ηγεσίας, η έμφαση στις αξίες, την δύναμη και το όραμα της αμερικανικής χώρας και του λαού της, έναντι της αχρειότητας και της εγκληματικότητας των «κακών-άλλων». Κατά τον ίδιο τρόπο, το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου προβλήθηκε στα μέσα μαζικής ενημέρωσης ως επίθεση στον αμερικανικό πολιτισμό.

Από τη μια μεριά η συμβολική «πλαισίωση» και ερμηνεία της τρομοκρατίας και των θυμάτων συνέβαλλε σε ένα κλίμα πατριωτισμού προσανατολισμένο σε κοινές πολιτισμικές αξίες. Από την άλλη μεριά, αυτές οι ισχυρές συμβολικές κατασκευές υποστήριξαν την επέκταση της στρατιωτικής και αστυνομικής εξουσίας, της κυβερνητικής επιτήρησης και τον περιορισμό των αστικών ελευθεριών. Όπως έδειξαν οι σφυγμομετρήσεις της κοινής γνώμης, οι αμερικανοί πολίτες δέχθηκαν τον περιορισμό των αστικών ελευθεριών, γιατί «ο κόσμος έχει αλλάξει» (Altheide, 2006, σελ.991).

Το αίσθημα της εθνικής συσπείρωσης απέναντι σε ένα κοινό εχθρό, την τρομοκρατία δηλαδή και όσων συνδέονται με αυτήν, οδήγησε σε ένα πολεμικό κλίμα, σε αισθήματα εκδίκησης και επιθυμία για άμεση στρατιωτική παρέμβαση. Ο αμερικανικός λαός αισθανόταν ότι ήταν σε πόλεμο. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι:

Έξω από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, οι άνθρωποι αγωνίζονταν να συνδέσουν την τρομοκρατία με τον πόλεμο εναντίον του Ιράκ. Αλλά μέσα στις Ηνωμένες Πολιτείες, το ζήτημα ήταν πιο ξεκάθαρο, τόσο τα Μ.Μ.Ε. όσο και το κοινό είχαν πολύ λίγες αμφιβολίες για τον πόλεμο στο Ιράκ, ως τη δεύτερη μάχη στον πόλεμο εναντίον της τρομοκρατίας, μετά την πρώτη στο Αφγανιστάν. (Snow and Taylor, 2006, σελ. 391)

Λόγω λοιπόν της ακόρεστης «όρεξης» των Μ.Μ.Ε. για δραματικές εικόνες και τραγικά γεγονότα, ώστε να προσελκύσουν το κοινό, επωφελήθηκαν στο έπακρο τόσο η κυβέρνηση Bush όσο και τα μέλη της τρομοκρατικής οργάνωσης Αλ Κάιντα. Για τους τελευταίους, ο τρόπος κάλυψης και πλαισίωσης των γεγονότων από τα Μ.Μ.Ε. βοήθησε στο να διαδοθεί ο φόβος

στους αμερικανούς πολίτες, πρωταρχικός σκοπός των τρομοκρατικών οργανώσεων εν γένει. Όσο για την κυβέρνηση Bush, η υιοθέτηση της δικιάς τους γλώσσας και συμβολικών κατασκευών όπως επίσης η μετάδοση της απειλής και της εκτίμησης τους για τον κίνδυνο μέσω των Μ.Μ.Ε. υπενθύμιζαν στο κοινό διαρκώς γιατί έπρεπε να διεξαχθεί ο «πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία», κερδίζοντας εν τέλει την υποστήριξη του αμερικανικού λαού για όλες τις πολιτικές ενέργειες μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ανάμεσα σε αυτές και την κήρυξη του πολέμου στο Ιράκ.

3.1.Η ΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΣΗΣ ΤΗΣ 11ΗΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Στην παρούσα εργασία εξετάστηκαν πέντε ελληνικές εφημερίδες ώστε να μελετηθεί ο τρόπος πλαισίωσης των γεγονότων της 11ης Σεπτεμβρίου και το ύφος του περιεχομένου των αντίστοιχων θεμάτων. Οι εφημερίδες που εξετάστηκαν είναι ο «Ελεύθερος Τύπος», η «Καθημερινή», «Τα Νέα», «Το Έθνος», η «Ελευθεροτυπία», την εβδομάδα αμέσως μετά τα γεγονότα, δηλαδή στις 12 Σεπτεμβρίου του 2001 έως και τις 16 Σεπτεμβρίου 2001.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων:

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ	12/9	13/9	14/9	15/9	16/9
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ	Αγωνία στη γη για το αύριο	Σε πόλεμο- «Ξέρουμε τους δράστες»	Καταιγίδα Νο 2 διαρκείας	Η Ευρώπη δεν είναι σε πόλεμο-Η.Π.Α. 40 δις \$ για πόλεμο	Τι νιώθουμε και τι θέλουμε
ΤΑ ΝΕΑ	Τρόμος πάνω απ' τον κόσμο	Τα θραύσματα φτάνουν ως την Ελλάδα	Και δολοφονίες τρομοκρατών σχεδιάζουν οι ΗΠΑ	Πολλαπλό χτύπημα ζητούν τα γεράκια	-
ΤΟ ΕΘΝΟΣ	Αλλάζει ο κόσμος	Ανοίγουν νέες πληγές	Νέο ντόμινο πολέμου	Κραυγές και ψίθυροι-οι πρώτες επιπτώσεις	Άνοιξε η πύλη της κολάσεως-το χρονικό της μεγάλης σφαγής που άφησε άφωνη την ανθρωπότητα
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	Κατάσταση πολέμου στις ΗΠΑ	Η Αμερική μετράει τις πληγές της και αξιώνει κοινή αντίδραση	Πρώτος στόχος το Αφγανιστάν	Προπαρασκευή πολέμου και έρευνες σε βάθος	Ιδιόμορφος πόλεμος κατά τρομοκρατών -ο κόσμος δεν θα είναι πλέον ο ίδιος
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ	Γ' παγκόσμιος τρομοπόλεμος	Ιερή συμμαχία με αιχμή το ΝΑΤΟ	Το ντόμινο του τρόμου-τα δάκρυα του πλανητάρχη φέρνουν πόλεμο	Ημέρες πολέμου	

Η δραματοποίηση της είδησης

Το στοιχείο που φαίνεται να κυριαρχεί στους τίτλους των πρωτοσέλιδων όλων των εφημερίδων είναι η δραματοποίηση, σε μερικές εφημερίδες πολύ έντονη, σε μερικές άλλες σε μικρότερο βαθμό. Η γλώσσα, οι εκφράσεις, οι λέξεις, οι μεταφορές και τα σχήματα λόγου που χρησιμοποιούνται στους τίτλους έχουν επιλεχθεί ιδιαίτερα σχολαστικά από τους δημοσιογράφους και όλους τους εργαζόμενους στον ελληνικό τύπο, ώστε να προσδώσουν ακόμα μεγαλύτερη τραγικότητα στα ήδη τραγικά γεγονότα και να μεταφέρουν την αγωνία για τις εξελίξεις, τις συνέπειες και για το τι μέλει γενέσθαι.

Ειδικότερα, η λέξη «πόλεμος» είτε αυτούσια («Σε πόλεμο»), είτε συνδυασμένη με κάποιο άλλο συνθετικό («Γ' Παγκόσμιος Τρομοπόλεμος»), ή μέσα σε κάποια μεταφορά («Νέο ντόμινο πολέμου»), επαναλαμβάνεται περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη, καλλιεργώντας έτσι μία ατμόσφαιρα πολεμική, στοιχείο το οποίο φυσικά το είδαμε πρώτη φορά στα αμερικανικά μέσα μαζικής ενημέρωσης⁸. Στο ίδιο πνεύμα και προς την κατεύθυνση δημιουργίας ενός κλίματος φόβου και ανησυχίας κινείται και η συχνή χρήση της λέξης «τρόμος» σε εκφράσεις όπως «Ο τρόμος πάνω από τον κόσμο», «Το ντόμινο του τρόμου» αλλά και σχήματα λόγου όπως «Άνοιξε η πύλη της κολάσεως».

Φαίνεται ιδιαίτερα πως οι δημοσιογράφοι στις ελληνικές εφημερίδες θέλουν να μεταφέρουν μία αίσθηση ανασφάλειας και ανησυχίας για τις εξελίξεις και τις συνέπειες του τρομοκρατικού χτυπήματος στη Νέα Υόρκη, οι οποίες όμως αφορούν το σύνολο του κόσμου και την Ελλάδα βέβαια, ακόμα και αν – γεωγραφικά τουλάχιστον – είναι πολύ μακριά από το σημείο της τραγωδίας. Είναι χαρακτηριστική η χρήση εκφράσεων όπως «Αγωνία στη γη για το αύριο», «Αλλάζει ο κόσμος», «Τα θραύσματα φτάνουν έως την Ελλάδα», «Ο κόσμος δε θα είναι πλέον ο ίδιος», οι οποίες προσδίδουν στην τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και στον αντίκτυπο της έναν καθολικό χαρακτήρα.

⁸ Εκεί βέβαια, οι λόγοι όπως επίσης και οι συνέπειες χρησιμοποίησης τέτοιων εκφράσεων ήταν διαφορετικοί –έξαρση του πατριωτισμού και υποστήριξη για τον πόλεμο στο Ιράκ., επιγραμματικά, για περισσότερα βλ. «Αντίκτυπος στο κοινό».

Στο πλαίσιο της δραματοποίησης, εντύπωση κάνει το κατάμαυρο πρωτοσέλιδο που επιλέγει η εφημερίδα «Τα Νέα», την επόμενη μέρα από το τρομοκρατικό χτύπημα και μία μεγάλη εικόνα των φλεγόμενων Πύργων στο κέντρο του φύλλου. Γενικότερα οι μεγάλες, ολοσέλιδες εικόνες από το σημείο της τραγωδίας ήταν χαρακτηριστικό όλων των εφημερίδων, τόσο στα πρωτοσέλιδα, όσο και στο εσωτερικό, με το «Έθνος» να «κρατάει τα σκήπτρα», παρουσιάζοντας στις σελίδες του καθημερινώς και ανελλιπώς τεράστιες τραγικές εικόνες, που πολλές φορές καταλάμβαναν τον χώρο δύο ολόκληρων, συναπτών φύλλων.

Τέλος, οι εφημερίδες «Το Έθνος» και «Ελεύθερος Τύπος» είχαν δημιουργήσει ένα πολύ μικρό «λογότυπο», ήδη από την επόμενη μέρα των τρομοκρατικών επιθέσεων στη Νέα Υόρκη, το οποίο βρισκόταν πάντοτε στην κορυφή των σελίδων που περιείχαν θεματολογία σχετική με τις επιθέσεις. Το λογότυπο του «Έθνους» είχε τίτλο «Παγκόσμιος Εφιάλης, η επόμενη μέρα» και απεικόνιζε τους Δίδυμους Πύργους να φλέγονται και το λογότυπο του «Ελεύθερου Τύπου», είχε τίτλο « Η επόμενη μέρα» και απεικόνιζε τη σημαία της Αμερικής με έναν στρατιωτικό στόχο πάνω σε αυτήν.

Όσον αφορά τώρα στο περιεχόμενο των ελληνικών εφημερίδων, τη μέρα αμέσως μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα, στις 12 Σεπτεμβρίου του 2001 δηλαδή, όλες οι εφημερίδες που εξετάστηκαν στην παρούσα μελέτη, αφιέρωσαν το μεγαλύτερο μέρος της ύλης τους για την κάλυψη των γεγονότων, με τον «Ελεύθερο τύπο» πρώτο, να έχει ειδικό αφιέρωμα εικοσιοκτώ σελίδων για το «χρονικό της φρίκης», όπως η ίδια εφημερίδα το είχε ονομάσει. Οι υπόλοιπες εφημερίδες, όλες ανεξαιρέτως, παρείχαν και αυτές λεπτομερή εξιστόρηση των γεγονότων, «λεπτό προς λεπτό», συνοδευόμενη πάντα από εικόνες των φλεγόμενων Πύργων, των συντριμμιών, των θυμάτων, από χάρτες της περιοχής, ή από σχήματα αναπαράστασης των επιθέσεων.

Η ημερήσια θεματολογία των ελληνικών εφημερίδων κατά τη διάρκεια της πρώτης εβδομάδας μετά τα χτυπήματα, κάλυψε μεγάλο εύρος θεμάτων, εκτός

από την καταγραφή και περιγραφή των γεγονότων, όπως αναφορές, μαρτυρίες και συνεντεύξεις από επιζώντες, ανάλυση για την εξωτερική πολιτική του Bush, τοποθετήσεις για μελλοντικά σχέδια και αλλαγές στην πολιτική της κυβέρνησης, «σενάρια» για την επόμενη μέρα, συνέπειες και αλλαγές στην ελληνική πολιτική σκηνή και πολλά άλλα.

Ο τρόπος που «πλαισιώθηκαν» και ερμηνεύτηκαν τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου από τις ελληνικές εφημερίδες ακολουθεί το ίδιο πνεύμα δραματοποίησης που κυριαρχεί και στους τίτλους των πρωτοσέλιδων. Οι τίτλοι των ημερήσιων θεμάτων είναι ιδιαίτερα φορτισμένοι συγκινησιακά αλλά και συγκρουσιακά. Για παράδειγμα στην Καθημερινή στις 12/9: «Η απάντηση της λαβωμένης υπερδύναμης», «Έβλεπα παντού διαμελισμένα πτώματα», στον Ελεύθερο τύπο στις 15/9: «Στη ζώνη της κολάσεως ψάχνουν έστω και έναν ζωντανό», «Σύννεφα πολέμου πάνω από την Καμπούλ», στην Ελευθεροτυπία στις 13/9: «Ιαχές πολέμου», το Έθνος στις 16/9: «Λάσπη συντρίμια και άψυχα σώματα», «Η ματωμένη Τρίτη των Η.Π.Α.» ενώ τα Νέα φαίνεται να είναι η μοναδική εφημερίδα που κράτησε πιο χαμηλούς τόνους στους τίτλους των θεμάτων της.

Η δραματική ποιότητα της είδησης διέκρινε τα περισσότερα άρθρα, τοποθετήσεις, ρεπορτάζ κατά τη διάρκεια που εξετάστηκαν οι εν λόγω εφημερίδες. Οι δημοσιογράφοι χρησιμοποιούν επιλεκτικά συγκεκριμένες λέξεις και μεταφορικές εκφράσεις προσπαθώντας να αποδώσουν το μέγεθος της καταστροφής και συνάμα να κάνουν τον λόγο τους πιο γλαφυρό, δυναμικό αλλά και τραγικό.

Ο «Ελεύθερος τύπος» στις 12 Σεπτεμβρίου 2001:

Με τον τρόπο και τον πανικό να κορυφώνεται επί ώρες, τις καταστροφές να διαδέχονται η μία την άλλη, μέσα σε σύννεφα αποπνικτικής σκόνης, κάτω από τη βροχή των κομματιών από τα διαλυμένα κτίρια, με τα τηλέφωνα κομμένα και κάθε έξοδο από την πόλη κλειστή, οι κάτοικοι του Μανχάτταν ένωσαν πως βιώνουν τον Γ' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία» στις 16 Σεπτεμβρίου 2001:

Οι δίδυμοι ασάλινοι κολοσσοί που σπάθιζαν τον ουρανό της αμερικανικής μεγαλούπολης, χάθηκαν από τον ορίζοντά της, γεμάτοι νεκρές ψυχές.

Πάρα πολύ συχνές ήταν επίσης οι αναφορές σε συγκλονιστικές μαρτυρίες θυμάτων αλλά και σε ανατριχιαστικές λεπτομέρειες από το σημείο της τραγωδίας και από τα σημεία αναζήτησης αγνοουμένων, σε βαθμό μάλιστα που η «πληροφορία» να αγγίζει τα όρια του «κιτρινισμού». Ενδεικτικά παρατίθενται ορισμένα αποσπάσματα από τις εφημερίδες:

«Είδα χιλιάδες διαμελισμένα πτώματα», ήταν η μαρτυρία ενός χρηματιστή ενώ ένας εθελοντής γιατρός ανέφερε ότι οι σοροί είναι τόσες πολλές ώστε τα οχήματα να περνούν από πάνω τους. «Είναι παντού. Μετά την επίθεση, άνθρωποι έτρεχαν κατά πάνω μας με καθολικά εγκαύματα, χωρίς μαλλιά, χωρίς ματοτσίνορα», πρόσθεσε. («Καθημερινή», 14/9)

Το Μανχάτταν μυρίζει φωτιά και θάνατο. Η ίδια τραγική οσμή κυριαρχεί και στα χαλάσματα του Πενταγώνου. («Ελεύθερος Τύπος», 13/9)

Ανάμεσα στα πράγματα που μεταφέρουν οι διασώστες είναι και δίσκοι πάνω στους οποίους βγάζουν τα ανθρώπινα μέλη που βρίσκουν, καθώς εισχωρούν στα διαλυμένα κτίρια. («Ελεύθερος Τύπος», 14/9)

Οι ΗΠΑ «θύμα της αλαζονείας τους»

Αυτό που παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον ωστόσο είναι το γεγονός ότι όλες οι ελληνικές εφημερίδες που εξετάστηκαν στην παρούσα μελέτη περιέχουν άρθρα τα οποία είτε έμμεσα, είτε μάλιστα άμεσα τις περισσότερες φορές, αφήνουν αιχμές, κριτικάρουν και στηλιτεύουν την αμερικανική ηγεσία και κυβέρνηση, την αμερικανική εξωτερική πολιτική, τις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες, τον ίδιο τον αμερικανικό λαό.

Στο πρόσωπο του προέδρου George Bush προβάλλεται συχνά ένας ανίκανος και αποτυχημένος ηγέτης ο οποίος διαρκώς υποπέφτει σε σφάλματα αντίληψης και ορθής διαχείρισης του πολιτικού περιβάλλοντος αλλά και ένας αδίστακτος και επικίνδυνος ηγέτης, ο οποίος δε διστάζει να εκμεταλλευτεί ακόμα και τα τραγικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ώστε να προωθήσει την πολιτική που έχει χαράξει.

Είναι χαρακτηριστικά τα παρακάτω αποσπάσματα από τις εφημερίδες:

Οι ταλαντεύσεις στη φωνή και την παρουσία του προέδρου Bush...πρόδιδαν τις αδυναμίες του...και η μέχρι τώρα επίδοσή του σε θέματα διεθνών σχέσεων κάθε άλλο παρά επιτυχημένη θεωρείται. Οι παλινωδίες, η ασυναρτησία και η υπόγεια σύγκρουση μεταξύ των κυριότερων συνεργατών του...έχουν δώσει την εντύπωση ότι ούτε στόχους ούτε στρατηγική έχει. Το μόνο σταθερό στοιχείο της εξωτερικής του πολιτικής είναι η μονομέρεια που εξυπηρετεί και τα αμερικανικά συμφέροντα...(Μορώνης Μιχάλης, «Ελευθεροτυπία», 14/9)

Την ώρα που χιλιάδες οικογένειες θρηνούν για το χαμό των αγαπημένων τους προσώπων, ο πρόεδρος Bush εκμεταλλεύεται τον τραγικό φόρο αίματος για να ενισχύσει τις δυνάμεις της καταστολής και του πολέμου (Ρούσσοσ Βρανάς, «Τα Νέα», 13/9)

Προσπαθώντας να φανεί όσο πιο συγκινημένος μπορεί, ο Τζορτζ Μπους δήλωσε ότι η Αμερική θα «οδηγήσει τον κόσμο στην νίκη» κατά της τρομοκρατίας, διεξάγοντας τον πρώτο πόλεμο του 21^{ου} αιώνα ...

...Αντί η αμερικανική ηγεσία να αναζητήσει τα αίτια της εγκληματικής επίθεσης, να βρει τους ενόχους και να ενεργήσει όπως προβλέπει ο νόμος ενός πολιτισμένου κράτους, εκμεταλλεύεται πολιτικά την τραγωδία. Ντοπάρει την κοινή γνώμη και κηρύσσει ουσιαστικά παγκόσμιο πόλεμο...

...η εξέλιξη του σεναρίου είναι γνωστή από την εφαρμογή των όμοιων προηγούμενων σεναρίων, όπου επειδή δεν μπορούσαν οι ΗΠΑ να χτυπήσουν μια ομάδα ανθρώπων και να τους εξοντώσουν, εξαπέλυσαν παράνομα πόλεμο

με θύματα εκατομμύρια αμάχους (Μορώνης, Κανέλος, Βαττού, Σεϊτανίδης, Παρασκευόπουλος, «Κυριακατική», 16/9)

Ειδικότερα η κριτική για την πολιτική του προέδρου Bush και της αμερικανικής κυβέρνησης, αλλά και των προκατόχων του, για τις τακτικές που ακολουθούν εδώ και πάρα πολλά χρόνια στο Μεσανατολικό και όχι μόνο, για τη συμπεριφορά τους μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου ως ηγεμονική υπερδύναμη, για την επανειλημμένη καταπάτηση κανόνων διεθνούς δικαίου, για τις ενέργειες στις οποίες προχώρησαν μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα και τα μέτρα που έλαβαν για να πολεμήσουν τον νέο «αόρατο εχθρό», για τη νέα διάδοση ενός αστυνομικοκρατικού καθεστώτος, δεν αφήνει πολλά περιθώρια συμπόνας και αναγνώρισης ελαφρυντικών για τους «πρωταγωνιστές» της αμερικανικής πολιτικής σκηνής. Ενδεικτικά:

...τα τελευταία χρόνια, οι ΗΠΑ έχει πέσει θύμα της αλαζονείας της...μετά την ιστορική νίκη επί του υπαρκτού σοσιαλισμού, η άρχουσα αμερικανική τάξη κατέληξε στο συμπέρασμα πως ο αγώνας για την καρδιά και το μυαλό του κάθε κατοίκου του πλανήτη, ήταν μια περιττή πολυτέλεια...πολλές πρωτοβουλίες αναπτύχθηκαν χωρίς στρατηγικό σχεδιασμό και δικαιολογήθηκαν με επιχειρηματολογία που προσβάλλει την νοημοσύνη μας...η μαζική τρομοκρατία είναι μια απειλή που αναπτύχθηκε με τη βοήθεια των αμερικανικών λαθών και παραλείψεων.(Γιώργος Κύρτσος, «Ελεύθερος Τύπος», 13/9)

Επί δεκαετίες, η μεγάλη υπερδύναμη, με τον καθοριστικό ρόλο στη μεσανατολική σύγκρουση, αρνήθηκε να δει...τις πραγματικές διαστάσεις του προβλήματος...δημιουργώντας η ίδια κατά κάποιον τρόπο τις προϋποθέσεις για να ξεπηδήσουν, μέσα από τις συγκρούσεις, την εξαθλίωση και την απόγνωση των μαζών, οι επίδοξοι «σωτήρες» όπως ο Bin Laden. (Νικόλας Βουλέλης, «Κυριακάτικη», 16/9).

...οι Αμερικανοί δηλαδή θα επιλέξουν τον «στόχο» και οι υπόλοιπες χώρες μέλη θα κληθούν εάν αυτό απαιτηθεί να συμμετάσχουν στην «τιμωρία» του. Και φυσικά με δεδομένο το φορτισμένο κλίμα από τους χιλιάδες νεκρούς στο

Μανχάταν, θα είναι δύσκολο για τις ευρωπαϊκές χώρες να «αμφισβητήσουν» την ορθότητα των αμερικανικών επιλογών, πολύ περισσότερο όταν ο «ξεχειλωμένος» όρος τρομοκρατία έχει χρησιμοποιηθεί πολύ συχνά για να εξυπηρετήσει συγκεκριμένα πολιτικά και στρατηγικά συμφέροντα. («Έθνος», 13/9).

Ιδιαίτερα καυστικό, σκληρό και χωρίς καμία διάθεση οίκτου έστω για τα θύματα της μεγάλης τραγωδίας της 11^{ης} Σεπτεμβρίου είναι το άρθρο του Δημήτρη Δανίκα στα «Νέα»:

Επί δέκα ανελέητους αιώνες, η Αγία Οικογένεια των Δυτικών «Σταυροφόρων» καταληστεύει και πλιατσικολογεί, ενώ ταυτογχρόνως καρατομεί, σκοτώνει, αποκεφαλίζει, μακελεύει και ασελγεί επί οποιουδήποτε ζωντανού πλάσματος βρεθεί μπροστά της...πώς είναι δυνατόν να περιμένεις μετά να κυλήσει έστω και μισό δάκρυ για τα αθώα θύματα του Περλ Τάουερς, από τα ρυτιδιασμένα μάγουλα μιας μάνας από τη Βαγδάτη;

...μέσα στα τελευταία χρόνια, εκατοντάδες χιλιάδες συνάνθρωποί μας...έχουν παραδοθεί στα σκουλήκια «δια χειρός» Μπιλ Κλίντον, Τζόρτζ Μπους, Τόνι Μπλερ και Λιονέλ Ζοσπέν. Αν ο Μιλόσεβιτς είναι υπόλογος εγκλημάτων και πρέπει κάποτε να δικαστεί στη δική του χώρα, από Σερβικό δικαστήριο, τότε οι αρχηγοί, οι στρατηγοί, οι μπάτλερ και υπηρέτες αυτής της Αγίας Οικογένειας πρέπει να τοποθετηθούν από αυτούς τους λαούς του κατώτερου Θεού, πάνω σε ικρίωμα.

Όσο το Αμερικανικό Imperium κουρσεύει ανελέητα το σύμπαν, όσο η μηχανή αλέθει πόνο, δάκρυα και ανθρώπινες σάρκες, όσο ταπεινώνει και ανενδοίαστα καταρρακώνει κάθε ίχνος, κόκκο αξιοπρέπειας, δικαιοσύνης, προστασίας και αληθινής δημοκρατίας, τόσο θα πολλαπλασιάζονται οι πιθανότητες εφόδου των...terrorists στις μητροπόλεις των προνομιούχων και τόσο ο πλανήτης θα βρίσκεται αιχμάλωτος και όμηρος του μίσους.

Τόσο τα άρθρα ορισμένων Ελλήνων δημοσιογράφων κατά τη διάρκεια της πρώτης εβδομάδας μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, όσο

και οι αντιδράσεις μεγάλης μερίδας του ελληνικού κοινού σχετικά με τα γεγονότα, υποδηλώνουν ένα αίσθημα «δικαίωσης» για το πλήγμα που υπέστη εκείνη την ημέρα η χώρα της Αμερικής. Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα τα στοιχεία της δημοσκόπησης της εταιρείας Opinion για την «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία» στις 16 Σεπτεμβρίου του 2001 που είχε ως θέμα τις αντιδράσεις και τα συναισθήματα των Ελλήνων πολιτών μετά την 11^η Σεπτεμβρίου.

Η στάση της ελληνικής κοινής γνώμης

Σύμφωνα με τη δημοσκόπηση, ανάμεσα στους Έλληνες πολίτες, πρώτα από όλα, είναι κυρίαρχο το αίσθημα της «οργής», σε ποσοστό 50%, έχουν «αγωνία» και «άγχος» για όσα ανοίγονται μπροστά τους ως πιθανά μετά το «απίθανο» που συνέβη και «μελαγχολούν» μπροστά στην ανθρώπινη κόλαση του Μανχάταν.

Την ίδια στιγμή όμως, καταγράφεται ένα, μάλλον αξιοσημείωτο για «δυτική χώρα», ποσοστό πολιτών που αισθάνονται «δικαίωση», «ικανοποίηση» και «ανακούφιση» από το χτύπημα στην Αμερική, ποσοστό που αγγίζει το 25% ενώ ένα 30% συμπαρατάσσεται με το χτύπημα και το θεωρεί «πράξη αντίδρασης στην πολιτική» της Αμερικής.

Μια ισχνή μειοψηφία, μόλις το 4% συμφωνεί στην παραδειγματική τιμωρία όποιων θεωρηθούν υπεύθυνοι για το πλήγμα στην καρδιά της Αμερικής, ακόμα και εάν υπεύθυνες είναι χώρες ενώ το 36,2% θεωρεί ότι τα αντίποινα της Αμερικής πρέπει να περιοριστούν σε μια «δίκαιη δίκη» των προσώπων που ευθύνονται για τις εκατόμβες των νεκρών στο Μανχάταν και την Ουάσιγκτον.

Ένα ποσοστό της τάξης του 10% υιοθετεί τη νομιμόφρονα στάση της πλήρους σύμπραξης της χώρας στις ενέργειες της Ατλαντικής Συμμαχίας ενώ αντίθετα η συντριπτική πλειονότητα, περίπου 7 στους 10 επιλέγει ακριβώς στην οριακή

αυτή στιγμή της Αμερικής, μια ιδιότυπη στάση ανταπόκρισης στις νατοϊκές υποχρεώσεις μας αλλά όχι στρατιωτική εμπλοκή.

Οι στάσεις αυτές απέναντι στο χτύπημα που υπέστησαν οι ΗΠΑ παραπέμπουν σε μεγάλο βαθμό, στην πρόσφατη αλλά και τη λιγότερο πρόσφατη περίοδο, όταν η ελληνική κοινή γνώμη, σε πλήρη διαφοροποίηση από την κοινή γνώμη άλλων δυτικών χωρών, είχε μια συνολικά αρνητική στάση, ένα είδος απορριπτικού συνδρόμου για την πολιτική της Ουάσιγκτον στον Κόλπο, τη Βοσνία, τη Σερβία και βέβαια το Κόσοβο (Konodorouli, 2002).

Κάτω από το απορριπτικό αυτό σύνδρομο υπάρχει η ριζική αμφισβήτηση της ίδιας της Αμερικής και της πολιτικής της ως ύπατη ενσάρκωση του λεγόμενου «ελεύθερου δημοκρατικού κόσμου» άποψη η οποία θα συζητηθεί στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

3.2. Ο ΑΝΤΙΑΜΕΡΙΚΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Είναι γεγονός ότι στα μάτια μερικών, οι ΗΠΑ έχουν γίνει ο «μεγάλος σατανάς». Σε αυτό το συμπέρασμα κατέληξαν επιστήμονες που αποτελούν την ομάδα Βορειοαμερικανικών Μελετών και Έρευνας, με αφορμή την 21η ετήσια συνάντησή τους, η οποία έλαβε χώρα στις 26-27 Μαρτίου του 1999, στην Προβηγκία της Γαλλίας. Στα πρακτικά του Συνεδρίου που εξέταζε το ζήτημα του αντιαμερικανισμού, έγινε αναφορά στα στοιχεία που συνθέτουν αυτό το φαινόμενο καθώς ακόμα και στον τρόπο με τον οποίο εκφράστηκε αυτός σε διάφορες χώρες, ανάμεσα στις οποίες ήταν και η δική μας χώρα, η Ελλάδα.

Είναι αλήθεια ότι ο αντιαμερικανισμός γίνεται πιο οξύς σε μια χώρα όταν οι συνθήκες στο εσωτερικό χαρακτηρίζονται από ανασφάλεια. Αυτό ισχύει απόλυτα στην περίπτωση της Ελλάδας. Η έκδηλη διαφορά του τρόπου ζωής ανάμεσα στις δύο χώρες (στην Ελλάδα και στις ΗΠΑ) έμοιαζε να ενισχύει τα αντιαμερικανικά αισθήματα του ελληνικού λαού, ιδιαίτερα σε εποχές που η Ελλάδα βρισκόταν σε καθεστώς πολέμου, στρατιωτικής δικτατορίας ή ημι-στρατιωτικής τριτοκοσμικής δημοκρατίας (Βασιλάκης, 2002).

Σε αυτό το σημείο πρέπει λοιπόν να σημειώσουμε ότι ο αντιαμερικανισμός λαμβάνει δύο μορφές: του πολιτισμικού αντιαμερικανισμού και του πολιτικού (Βερέμης, «Καθημερινή», 13/4/2003).

Όσον αφορά στον πολιτισμικό αντιαμερικανισμό, νοείται ως απόρριψη οποιουδήποτε «αμερικανοφερμένου» πολιτισμικού «προϊόντος», το οποίο εισχωρεί στην κουλτούρα της ελληνικής κοινωνίας και είναι υπεύθυνο για τα αρνητικά επακόλουθα της παγκοσμιοποίησης, η οποία σε αυτήν την περίπτωση συνυφαίνεται με την αμερικανοποίηση. Αυτή η πλευρά του αντιαμερικανισμού στην Ελλάδα σχετίζεται με τον απόηχο της δεκαετίας του '60.

Στην πραγματικότητα, οι εκφραστές του αγανακτούν κατά της φιλελεύθερης Αμερικής που απειλεί τα χρηστά ήθη, της αρχής της εγκράτειας, το σεβασμό των θεσμών κ.α., θεωρώντας τις σύγχρονες ΗΠΑ ως τα σύγχρονα Σόδομα.

Ωστόσο, η απόρριψη του αμερικανικού τρόπου ζωής και πολιτισμού είναι ένα φαινόμενο που συμβαδίζει με το απόλυτο θάμβος για την αμερικανική ευημερία, πρόοδο και αποτελεσματικότητα (Τριανταφύλλου, από το «Ανταμερικανισμός, Οδηγίες Χρήσης, 2000).

Το τελευταίο είναι ιδιαίτερα έκδηλο στη χώρα μας και αυτό κυρίως γιατί στην Ελλάδα, όπως και σε όλες τις μεταναστευτικές χώρες, η εικόνα των ΗΠΑ είχε τη διπλή υπόσταση του προτύπου και του τέρατος. Μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού έβλεπε την Αμερική ως τη σύγχρονη Εδέμ. Οι μεταναστευτικές χώρες και ειδικά η Ελλάδα έβλεπαν τον εαυτό τους ως θύματα εκμετάλλευσης ή ως θύματα γενικά. Οι Έλληνες, όταν δεν ονειρεύονταν να μεταναστεύσουν στην Αμερική, την καταριούνταν θεωρώντας την ένοχη για την κακοδαιμονία τους. Επίσης, υπήρχε η τάση να υποτιμώνται τα «Αμερικανάκια» ως ανόητα και εκμεταλλεύσιμα ενώ αναζητούνταν ένας θαυματουργός θεός από την Αμερική, η διαθήκη του οποίου θα έσωζε άτομα, οικογένειες και χωριά (Βασιλάκης, 2002).

Όσον αφορά τώρα στη δεύτερη μορφή, αυτή του πολιτικού αντιαμερικανισμού, αποτελεί την αντίδραση στην εξωτερική πολιτική των αμερικανικών κυβερνήσεων. Ο πολιτικός αντιαμερικανισμός προέρχεται από έθνη ή πολιτικές παρατάξεις και σε κάποιες περιστάσεις, όπως αυτή του πολέμου στο Ιράκ, το φαινόμενο τείνει να αποκτήσει μαζικό χαρακτήρα (Βερέμης, «Καθημερινή», 13/4/2003).

Μετά τα τραγικά γεγονότα τις 11ης Σεπτεμβρίου, δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι ο ελληνικός λαός βρέθηκε στο πλευρό αυτών που πανηγύρισαν για την τραγωδία στην καρδιά των Ηνωμένων Πολιτειών Ν. Υόρκης. Πολλοί Έλληνες σχολιαστές - δημοσιογράφοι, πανεπιστημιακοί, ιερείς, καλλιτέχνες, ηθοποιοί και άλλοι από τη μια μεριά καταδίκασαν τις φονικές πράξεις των φανατικών τρομοκρατών, αλλά ωστόσο από την άλλη έσπευδαν να αναφερθούν στην επιθετική-αλαζονική πολιτική των κυβερνήσεων της υπερδύναμης, διαχωρίζοντας τον "καλό" αμερικάνικο λαό από τις "κακές" αμερικανικές κυβερνήσεις. Η όλη μας στάση δημιούργησε για άλλη μια φορά την εικόνα του

«διστακτικού» αν όχι του παράταιρου εταίρου της Δύσης (Κουλουμπής, «Καθημερινή», 2/12/2001).

Οι αντιδράσεις της ελληνικής κοινής γνώμης και η αρνητική της στάση για την πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών σε περιόδους κρίσης, όπως αυτές της Βοσνίας, της Σερβίας, του Κοσόβου αλλά και ακόμα πιο πρόσφατα στην περίοδο του πολέμου στο Ιράκ, ενισχύουν το απορριπτικό σύνδρομο για την εξωτερική πολιτική της Ουάσινγκτον εν γένει και τα αντιαμερικανικά αισθήματα στην χώρα της Ελλάδας.

Υπάρχει λοιπόν αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα; Αν – όπως φαίνεται- ναι, πού έχει τις ρίζες του, από πού πηγάζει και προς τα που κατευθύνεται;

Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποίησαν σε 63 χώρες του κόσμου τα ινστιτούτα TNS ICAP και Gallor, η Ελλάδα ανακηρύσσεται η αδιαμφισβήτητη πρωταθλήτρια του διεθνούς αντιαμερικανισμού, με τη γείτονα Τουρκία να έπεται. Οι δύο γείτονες χώρες, με βαθιά ριζωμένα τα αντιαμερικανικά αισθήματα, εμφανίζουν τα τελευταία δύο χρόνια ιδιαίτερη ένταση στην αρνητική στάση των πολιτών τους έναντι της υπερδύναμης (Εφημερίδα «Έθνος», 17/11/2006).

Η εξόχως αρνητική στάση της Ελλάδας και της Τουρκίας έναντι των ΗΠΑ αφορά σε όλα τα κρίσιμα προβλήματα του πλανήτη, από τον ρόλο της Ουάσινγκτον στη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης έως την προστασία του περιβάλλοντος και την ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας.

Το 87% των Ελλήνων κρίνει αρνητικά τον διεθνή ρόλο των ΗΠΑ για τη διασφάλιση της ειρήνης, ενώ το 2004 το αντίστοιχο ποσοστό βρισκόταν 80%. Το 80% των Ελλήνων πολιτών επιρρίπτει στις ΗΠΑ τις μεγαλύτερες ευθύνες για την αποτυχία αντιμετώπισης της φτώχειας.

Τα αντίστοιχα ποσοστά των αρνητικών Τούρκων είναι 78% και 75%. Το 78% των Ελλήνων και το 77% των Τούρκων αμφισβητούν την επιχειρηματολογία της Ουάσινγκτον για τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Ο αντιαμερικανισμός

ανθοφορεί σε όλα τα μήκη και πλάτη της Γης, όπου τα θετικά συναισθήματα για τη μία και μοναδική υπερδύναμη συρρικνώνονται συνεχώς.

Ποιες ωστόσο είναι ιστορικά οι ρίζες του αντιαμερικανισμού στην Ελλάδα; Ποιες είναι διαχρονικά οι αμερικανικές ενέργειες και τακτικές που τροφοδοτούν το αντιαμερικανικό αίσθημα στην Ελλάδα;

1. Η επέμβαση στον εμφύλιο πόλεμο. Ένα ρεύμα του αντιαμερικανισμού, αυτό της Αριστεράς, έχει τα αίτιά του στον Εμφύλιο, υποστηρίζουν ο Ιωάννης Στεφανίδης, διδάκτωρ Διπλωματικής Ιστορίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, και ο Σωτήρης Ριζάς, ερευνητής στην Ακαδημία Αθηνών, οι οποίοι διερευνούν τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις κατά τις εύθραυστες δεκαετίες του '50 και του '60 σε τέσσερα βιβλία τους. Οι "ηττημένοι" του εμφυλίου, που μόλις το 1974 επανεντάχθηκαν στην πολιτική ζωή του τόπου, είναι σήμερα μια υπολογίσιμη και θορυβώδης μερίδα του λαού μας (Εφημερίδα «Τα Νέα», 2006).

2. Οι σχέσεις των Η.Π.Α. –Ελλάδα όπως διαμορφώθηκαν την εποχή του Ψυχρού Πολέμου, ως σχέσεις εξάρτησης- παρέμβασης. Με άλλα λόγια σχέση μιας μεγάλης και πλούσιας δύναμης, αυτή των Η.Π.Α. η οποία παρεμβαίνει συστηματικά στα εσωτερικά μιας μικρής, φτωχή και άκρως εξαρτημένης χώρας, αυτήν της Ελλάδας, ιδιαίτερα στις δεκαετίες του 1950 και 1960 (Βασιλάκης, 2002).

3. Το Κυπριακό. Αποφεύγοντας να υποστηρίξουν την Ένωση, οι Ηνωμένες Πολιτείες διέψευσαν στα μάτια της κοινής γνώμης, και μάλιστα της «εθνικόφρονος», τον ρόλο τους ως υπερασπιστή των αξιών του «ελεύθερου κόσμου» Από τότε, οι ΗΠΑ χρεώνονται κάθε εθνική ήττα στο θέμα αυτό (Μίχας, 2007).

4. Στήριξη, με βάση την αντικομμουνιστική και αντισοβιετική στρατηγική της ανάσχεσης του Συμφώνου Βαρσοβίας, εξωκοινοβουλευτικών κέντρων ισχύος όπως ο Θρόνος και ο Στρατός (Κουλουμπής, «Καθημερινή», 2/12/2001).

5. Η ανοχή, αν όχι υποστήριξη καθότι υπάρχουν πολλές αναφορές σε πιστοποιημένο ενεργό ρόλο της CIA οργάνωση του στρατιωτικού πραξικοπήματος στη στρατιωτικής δικτατορία (1967-74) στο όνομα της διατήρησης αμερικανικών βάσεων και διευκολύνσεων στον στρατηγικό ελληνικό χώρο. Ο ρόλος των ΗΠΑ στο στρατοκρατικό πραξικόπημα της χούντας την 21η Απριλίου του '67 πιστοποίησε με τον καλύτερο τρόπο την πολιτική θέση μεγάλου μέρους του λαού απέναντί τους (Μίχας 2007 και Κουλουμπής 2001).

6. Η διατήρηση ίσων αποστάσεων, αν όχι απόκλιση υπέρ της άλλης πλευράς, στις ταραγμένες ελληνοτουρκικές σχέσεις, ιδιαίτερα ύστερα από το χουντικό πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή στην Κύπρο (Πελώνη, 2006).

7. Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας μια αυστηρή συμπεριφορά επίκρισης της χώρας μας για την ανεπάρκεια της σε θέματα ασφάλειας των αεροδρομίων και ελλιπούς αντιμετώπισης της τρομοκρατικής οργάνωσης της "17 Νοέμβρη" (Κουλουμπής, «Καθημερινή», 2/12/2001).

Όπως φαίνεται λοιπόν ο αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα έχει τις ρίζες του στην πολιτική που ακολούθησαν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής στην χώρα μας ήδη από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Σε δημοσκόπηση του 1956 η πλειοψηφία της κοινής γνώμης (38% έναντι 36%) δήλωνε ότι τα συμφέροντα της Ελλάδας δεν ταυτίζονταν με εκείνα των Η.Π.Α. και εφημερίδες όπως η «Καθημερινή» και ο «Εθνικός Κήρυκας» πρωτοστατούσαν στις επιθέσεις εναντίον των Η.Π.Α. (Μίχας, «Ελευθεροτυπία», 28/1/2007),

Σχολιάζοντας τα παραπάνω ωστόσο, οι ιστορικοί Ιωάννης Στεφανίδης και Σωτήρης Ριζάς, υποστηρίζουν ότι δεν θα έπρεπε να τα καταλογίζουμε όλα στους Αμερικανούς, καθώς πολλά από τα παραπάνω συνέβησαν λόγω ελλείψεων ή παραλείψεων και λανθασμένων κινήσεων και επιλογών της Ελλήνων πολιτικών ή άλλων ιθυνόντων (Πελώνη, Εφημερίδα «Τα Νέα»), . Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ιωάννης Στεφανίδης απαντώντας στην

ερώτηση για τον σημαντικότερο μύθο που απηχεί η εικόνα για τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις:

Η παντοδυναμία των Αμερικανών και η πανταχού παρουσία τους - πίσω από το αποτέλεσμα του Εμφυλίου, την άνοδο του Παπάγου και την επιβολή του Καραμανλή, το ιουλιανό πραξικόπημα και την απριλιανή δικτατορία, την ανατροπή του Μακαρίου και την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Η συγκεκριμένη εικόνα ενέχει στοιχεία που εγγίζουν την πραγματικότητα, συχνότερα όμως λειτουργεί απλουστευτικά, ως άλλοθι για πράξεις και παραλείψεις εγχώριων παραγόντων που συνήθως αποσιωπούνται.

Και ο Σωτήρης Ριζάς, προσθέτει:

Για την κακή οικονομική κατάσταση ευθύνονταν η Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλοι οργανισμοί που υπεδείκνυαν τον περιορισμό των ελλειμμάτων και όχι η χαμηλή παραγωγικότητα ή η μάλλον ανεύθυνη δημοσιονομική διαχείριση. Για την τουρκική εισβολή ήταν υπεύθυνοι οι Τούρκοι και ο Κίσινγκερ και όχι η τυχοδιωκτική πολιτική της δικτατορίας κ.ο.κ.

Σύμφωνα δε με τον Θεόδωρο Κουλουμπή, Καθηγητή Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και Γενικό Διευθυντή του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, πολλοί από τους λόγους για τους οποίους αναπτύχθηκε ο αντιαμερικανισμός στην χώρα μας, σήμερα εκλείπουν και είναι καιρός να ξεπεράσουμε τα αντιαμερικανικά σισθήματα που βασίζονται σε περασμένα βιώματα του ελληνικού λαού («Καθημερινή», 2/12/2001). Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσουμε να δούμε ότι μοιράζομαστε κοινά συμφέροντα αλλά και κοινές αρχές με την χώρα των Ηνωμένων Πολιτειών και τον λαό της. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

Δεν είμαστε σήμερα η "ασταθής δημοκρατία" της περιόδου πριν από το 1974. Δεν είμαστε η φτωχή, εξαρτημένη και απομονωμένη χώρα που έστελνε τα παιδιά της στην ξενιτιά. Δεν είμαστε βαθύτατα διχασμένοι κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά. Αντιθέτως βρισκόμαστε στην Ευρωζώνη, στο σκληρό πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και σταδιακά βελτιώνουμε τις σχέσεις μας με τον παραγμένο περίγυρό μας.

Επιπλέον, σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης για την πολιτική των Η.Π.Α. και στην επιρροή για την ανάπτυξη των αντιαμερικανικών αισθημάτων παίζουν τα Μ.Μ.Ε. ενάντια στα οποία ασκεί σκληρή κριτική, ο Γρηγόρης Τσιμογιάννης, Σύμβουλος Επικοινωνίας στο «Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής». Χαρακτηριστικά αναφέρει:

Η συντριπτική πλειονότητα των έντυπων και των ραδιοτηλεοπτικών Μ.Μ.Ε. αδυνατούν μέχρι στιγμής να αντεπεξέλθουν στο ρόλο τους. Αναπαράγουν τη σύγχυση και τον πανικό. Αναζητούν αποδιοπομπαίους τράγους ή εύκολους στόχους. Προτάσσουν το συναίσθημα αντί της λογικής, που είναι και το μέγα ζητούμενο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα περισσότερα ελληνικά Μ.Μ.Ε., που ακροβατούν ανάμεσα στο φθηνό αντιαμερικανισμό και τη δαιμονοποίηση των μη δυτικών δυνάμεων (18/12/2001).

Από την άλλη πλευρά, ωστόσο υπάρχουν πραγματικά «μαύρες» σελίδες στο πολιτικό και όχι μόνο παρελθόν-παρόν των Η.Π.Α. οι οποίες εύλογα προκαλούν την αντίδραση της ελληνικής αλλά και της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Οι αδικαιολόγητες επεμβάσεις των ΗΠΑ και της CIA στη Γουατεμάλα, στη Χιλή, στο Βιετνάμ, η αεροπορική επιδρομή στη Γιουγκοσλαβία, οι οποίες άφησαν πίσω τους χιλιάδες νεκρούς, επίσης η αμερικανική εισβολή και κατοχή στο Ιράκ αλλά και το στρατόπεδο συγκέντρωσης του Γκουαντάναμο, οι μυστικές φυλακές της CIA, οι αποκαλύψεις για τα όργανα βασανιστηρίων στο Αμπού Γκραιμπ είναι ορισμένα από τα παραδείγματα τα οποία κάθε άλλο παρά ωθούν τους Έλληνες, όπως άλλωστε και όλους τους Ευρωπαίους και όχι μόνο, να αναθεωρήσουν τις αρνητικές προς τις ΗΠΑ απόψεις τους.

Η εκμετάλλευση σε κάθε της μορφή, είτε ανθρώπινη είτε οικονομική, η καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η παραβίαση κανόνων διεθνούς δικαίου, η παρέμβαση στο εσωτερικό άλλων χωρών, εκ μέρους της οποιασδήποτε παγκόσμιας υπερδύναμης -η οποία σήμερα τυγχάνει να είναι η Αμερική- προς επίτευξη των σκοπών και συμφερόντων της, αποτελούν αφορμές για εύλογες διαμαρτυρίες που βασίζονται σε δημοκρατικούς θεσμούς και συνιστούν φυσικές και φυσιολογικές αντιδράσεις. Τα αντιπολεμικά αισθήματα της χώρας μας καθώς και η δράση των δημοκρατικών κινημάτων καλώς υπάρχουν στην Ελλάδα και σε κάθε χώρα ως αντίδραση στην

αυξανόμενη επιρροή του ηγεμόνα. Κάτι τέτοιο, όταν είναι δημιουργικό, μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο, καθώς η ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο, αλλά και η προσπάθεια για την επίτευξη του είναι πάντα ο μοχλός δράσης της ιστορίας.

4.1. ΕΠΙΛΟΓΟΣ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Στο σύγχρονο πολιτισμό των ΜΜΕ και της εικόνας είναι φυσικό επακόλουθο να υπάρχει στενή σχέση μεταξύ τρομοκρατίας και μέσων μαζικής επικοινωνίας. Η αρχή και το τέλος της σύγχρονης δημοσιογραφίας είναι το «μάτι» της κάμερας. Με άλλα λόγια, ό,τι δεν καταγράφεται στην κάμερα είναι σχεδόν σαν να μην έχει συμβεί ποτέ. Η επίθεση στους Δίδυμους Πύργους ίσως να μην είχε λάβει ποτέ χώρα, εάν οι εμπνευστές της δεν ήταν βέβαιοι ότι το γεγονός θα καταγραφόταν σε απευθείας μετάδοση και θα αιχμαλώτιζε τα μάτια ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Οι τρομοκράτες «νέας γενιάς», του 21ου αιώνα δηλαδή, φαίνεται να έχουν μια σχέση εξάρτησης από τις τεχνολογικές δυνατότητες που προσφέρουν τα ΜΜΕ και κατά κύριο λόγο η τηλεόραση. Ο τεράστιος και διαρκώς αυξανόμενος αντίκτυπος, όπως και η διάδοση των τρομοκρατικών ενεργειών οφείλεται σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό στα ΜΜΕ και ακόμα περισσότερο στην τηλεοπτική εικόνα, η οποία συχνά λειτουργεί ως όργανο προπαγάνδας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Brigitte Nacos: «Κανένα άλλο μέσο, δεν έχει προσφέρει περισσότερο οξυγόνο στην τρομοκρατία απ'ότι η τηλεόραση λόγω της δυνατότητας της να διαδίδει τα νέα άμεσα, αδιάκοπα, τόσο σε εικόνες όσο και σε λόγο, από οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, σε ολόκληρο τον πλανήτη...» (Nacos, 2007, σελ.47).

Όπως συνέβη και με το τρομοκρατικό χτύπημα στους Δίδυμους Πύργους, οι τρομοκράτες στην σημερινή εποχή εκμεταλλεύονται τον πραγματικό χρόνο των εικόνων και τη στιγμιαία διάδοσή τους σε παγκόσμια κλίμακα. Είναι χαρακτηριστικό ότι αμέσως μετά την τρομοκρατική επίθεση στις ΗΠΑ, όχι μόνο οι Αμερικανοί πολίτες, αλλά και οι πολίτες σε ολόκληρο τον κόσμο γνώριζαν τα γεγονότα και είχαν επηρεαστεί από όσα είχαν δει, διαβάσει και ακούσει.

Ωστόσο και για τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου συνδύαζε όλα εκείνα τα στοιχεία της είδησης (τα οποία κάλλιστα προσομοιάζουν στοιχεία μεγάλης χολιγουντιανής ταινίας βίας και

δράσης), που υπό τις σύγχρονους όρους της δημοσιογραφίας επιτυγχάνει την έλξη του μαζικού κοινού και αποφέρει εν τέλει εμπορικό κέρδος: βία, εκτεταμένες καταστροφές, μεγάλος αριθμός θυμάτων, με λίγα λόγια, μία σπουδαία τραγωδία η οποία μάλιστα εκτυλίχθηκε σε μία ιδιαίτερα συμβολική τοποθεσία, στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου, το οποίο βρίσκεται στην Νέα Υόρκη, την καρδιά των Ηνωμένων Πολιτειών.

Ένα γεγονός παγκόσμιας εμβέλειας με πολυδιάστατους συμβολισμούς και πολλαπλές συνέπειες όπως αυτό της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ήταν φυσικό να δημιουργήσει στους αμερικανούς πολίτες και όχι μόνο, την ανάγκη για εξήγηση, ανάλυση, κατανόηση. Αμέσως μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα, τα αμερικανικά ΜΜΕ επιδόθηκαν σε έναν «αγώνα» κάλυψης των γεγονότων και την ίδια στιγμή ωστόσο «αγώνα»προπαγάνδας.

Με ελάχιστες εξαιρέσεις, τα αμερικανικά ΜΜΕ, υιοθέτησαν άκριτα και αβίαστα την κυβερνητική γραμμή στον τρόπο παρουσίασης, ανάλυσης και ερμηνείας των γεγονότων της «Μαύρης Τρίτης». Η γλώσσα, τα εκφραστικά μέσα, οι εικόνες, γενικότερα τα πρότυπα ερμηνείας ή αλλιώς το framing που χρησιμοποιήθηκε από τους αμερικανούς δημοσιογράφους, είχε επιλεχθεί ιδιαίτερα σχολαστικά και αποδείχθηκε εξαιρετικό εργαλείο για τη διαμόρφωση της αντίληψης της κοινής γνώμης.

Το framing των ΜΜΕ έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στην κατασκευή της «Αυτοκρατορίας του Κακού, η οποία αποτελείται από τις μουσουλμανικές χώρες και στις οποίες κυριαρχεί το κακό, η αχρειότητα, το έγκλημα. «Εκπρόσωποι» του κακού είναι φανατικοί, αδίστακτοι, ισλαμιστές τρομοκράτες, όπως τα μέλη της τρομοκρατικής οργάνωσης Αλ Κάιντα, οι οποίοι δεν έχουν κανένα ηθικό ενδιασμό μπροστά στην εκπλήρωση του «ιερού» του καθήκοντος, την πρόκληση δηλαδή ανεπανόρθωτων καταστροφών στη χώρα της Αμερικής και τον αφανισμό του αμερικανικού έθνους.

Ακριβώς στον αντίποδα της «Αυτοκρατορίας του Κακού», βρίσκεται το ενάρετο έθνος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, όπως το παρουσίασαν

τα αμερικανικά ΜΜΕ. Η χώρα της Αμερικής και ο λαός της αντιπροσωπεύουν υψηλά ιδανικά και αξίες, όπως η δημοκρατία, η ελευθερία, η δικαιοσύνη, αξίες για τις οποίες έχουν αγωνισθεί σκληρά οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις βρίσκονται σε κίνδυνο.

Το αίσθημα του πατριωτισμού το οποίο τροφοδοτήθηκε από τη διαρκή έμφαση στους κοινούς ηθικούς κανόνες και πολιτισμικές αξίες των αμερικανών πολιτών σε συνδυασμό με την αίσθηση απειλής από «παρανοϊκούς» τρομοκράτες οι οποίοι έχουν σκοπό της ζωής τους να καταστρέψουν οτιδήποτε προέρχεται από την Αμερική, και ως επιστέγασμα ο αδιάκοπος «βομβαρδισμός» εικόνων από τα σημεία της τραγωδίας, ενέτειναν το δράμα και το αίσθημα του φόβου, παράλληλα όμως καλλιέργησαν και μία ατμόσφαιρα ιδιαίτερα συγκρουσιακή, όπου ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» φαινόταν πλέον στα μάτια των αμερικανών πολιτών ως αναγκαία και αναπόφευκτη λύση.

Πράγματι, το αμερικανικό κοινό, αποδεχόμενο, χωρίς κριτική ανάλυση, βαθύτερο προβληματισμό και έλεγχο για την αξιοπιστία των πηγών, την «έτοιμη γνώση» που του προσέφεραν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας για τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου (φαινόμενο βέβαια ιδιαίτερα σύνηθες για οποιοδήποτε κοινό στην σύγχρονη εποχή κυριαρχίας των ΜΜΕ, το οποίο γίνεται ακόμα πιο έντονο σε περιόδους κρίσης), συσπειρώθηκε απέναντι στον κοινό εχθρό της τρομοκρατίας, θεώρησε απαραίτητη την άμεση στρατιωτική παρέμβαση και υποστήριξε την κυβέρνηση Bush και την πολιτική που ακολούθησε μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα, συμπεριλαμβανομένου του πολέμου στο Ιράκ.

Υπό αυτές τις συνθήκες, τα αμερικανικά ΜΜΕ λειτούργησαν ως μία εξαιρετική «πλατφόρμα» για τη δικαιολόγηση και νομιμοποίηση των απαντήσεων της πολιτικής αλλά και στρατιωτικής ηγεσίας, στους αμερικανούς πολίτες. Η επαναλαμβανόμενη προβολή των δραματικών εικόνων της κατάρρευσης των Δίδυμων Πύργων και όλων όσων ακολούθησαν (συντρίμια, αίμα, θύματα, νεκροί κ.ο.κ.) , σε συνδυασμό με την αναπαραγωγή του προπαγανδιστικού framing της κυβέρνησης Bush από τα ΜΜΕ, καθόρισαν και διαμόρφωσαν

στον υπέρτατο βαθμό τη ψυχολογία και τον τρόπο σκέψης του Αμερικανών πολιτών, κινητοποίησαν και εν τέλει ενδυνάμωσαν τη λαϊκή υποστήριξη για τις πολιτικές ενέργειες.

Πρωθώντας στρατηγικά τον φόβο, την απειλή και τον κίνδυνο μέσα από τα ΜΜΕ, η πολιτική ηγεσία προωθούσε παράλληλα την πολιτική της αντζέντα και τους λόγους για τους οποίους έπρεπε να διεξαχθεί ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας», κερδίζοντας τελικά την εμπιστοσύνη του αμερικανικού λαού, νομιμοποιώντας την δράση της και διευρύνοντας τον εγχώριο κοινωνικό έλεγχο. Ο περιορισμός και η παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων, η διεύρυνση των γραφειοκρατικών διαδικασιών και του αστυνομικού ελέγχου, η κήρυξη του πολέμου στο Ιράκ, δεν συνάντησαν καμία σοβαρή αντίσταση από τη μεριά των Αμερικανών πολιτών, αντίθετα ο αμερικανικός λαός στην πλειονότητα του, τα δέχθηκε άκριτα και τα υποστήριξε χωρίς επιφύλαξη.

Κατά αυτόν τον τρόπο, ο Αμερικανός Πρόεδρος George Bush και η κυβέρνησή του είχαν ήδη πετύχει την πρώτη τους «νίκη». Και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Steven Chermak: « Για να κερδίσεις αυτόν τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, είναι απαραίτητο μόνο να δημιουργήσεις ευκαιρίες για συμβολικές νίκες. Τέτοιες νίκες κερδίζονται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.» (Chermak, 2003, σελ. 20)

Αποτέλεσμα της παραπάνω συνθήκης, είναι ότι στη σύγχρονη εποχή, ο ρόλος των δημοσιογράφων, των ΜΜΕ, και ιδιαίτερα της τηλεόρασης καθίσταται καταλυτικός, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσεων. Χάρη στις μαζικές επικοινωνίες και αναλόγως τον τρόπο που θα επιλέξει να ερμηνεύσει τα γεγονότα και την πραγματικότητα, ο δημοσιογράφος αποκτάει τεράστια εξουσία. Μπορεί, υπό μία έννοια, να πυροδοτήσει ή να σταματήσει πολέμους, μπορεί να διεισδύσει στον χώρο του απορρήτου, στον ιδιωτικό χώρο, μπορεί να είναι επιφανειακός ή να προχωρήσει σε βάθος, μπορεί να προκαλέσει ή όχι. Μπορεί να αντιμετωπίσει τους αναγνώστες, τους ακροατές και τους τηλεθεατές σαν καταναλωτές ή σαν πολίτες. Κατά τον E. L. Doctorow, στον οποίο αναφέρεται ο Maxwell McCombs, «...δεν υπάρχουν ούτε γεγονότα, ούτε φαντασία. Μόνο ύφος αφήγησης.» (McCombs et al, 1996, σελ.59)

Αποστολή ωστόσο του δημοσιογράφου είναι να ενημερώνει χωρίς προκαταλήψεις, δεσμεύσεις και προθέσεις. Αυτό προϋποθέτει σεβασμό προς το επάγγελμα του δημοσιογράφου, προς το κοινό του και προς τον ίδιο του τον εαυτό πρωτίστως. Στην εποχή που διανύουμε όμως, η αυθεντική και νηφάλια ενημέρωση είναι πλέον σπάνιο γεγονός. Το πιο σύνηθες φαινόμενο αποτελεί η ανάμειξη των ειδήσεων με δραματοποίηση ή ψυχαγωγία με αποτέλεσμα να μην προκύπτει πραγματική και εις βάθος ενημέρωση. Η εικόνα κυριαρχεί, μεταφέρει τον τηλεθεατή στον τόπο του γεγονότος, χωρίς ωστόσο η αντίληψη που διαμορφώνει να είναι εμπειριστατωμένη.

Κλείνοντας, παραθέτω ένα απόσπασμα του Jean Baudrillard, το οποίο συμπυκνώνει κατά τη γνώμη μου, με το πιο γλαφυρό τρόπο, όλα τα παραπάνω (Baudrillard, 2002, σελ.42):

...Και σε αυτό το μοναδικό γεγονός, σε αυτήν την ταινία καταστροφής του Μανχάταν, συνδυάζονται στον υψηλότερο βαθμό τα δύο στοιχεία μαζικής σαγήνης του 20^{ου} αιώνα: η λευκή μαγεία του κινηματογράφου και η μαύρη μαγεία της τρομοκρατίας, το λευκό φως της εικόνας και το μαύρο φως της τρομοκρατίας.

ΠΗΓΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ:

- Βασιλάκης Μ., Καλά να πάθουν, Εκδόσεις Γνώσεις, Αθήνα, 2002
- Δασκαλοπούλου – Λιβαδά Φανή, Τρομοκρατία, Νεότερες εξελίξεις στο Διεθνές Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1998
- Ιωακείμογλου Η., Αντιαμερικανισμός Οδηγίες χρήσεως, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2000
- Καμύ Αλμπέρ, Σκέψεις για την τρομοκρατία, μετάφραση Νίκη Καρακίτσου, Εκδόσεις Καστανιώτης, 2003
- Μαυρογένης Γιώργος, Πολιτική Επικοινωνία και ΜΜΕ στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Σταμούλη, 2008
- Μπόση Μαίρη, Περί του Ορισμού της Τρομοκρατίας, Εκδόσεις Π.Τραυλός, 2004
- Παπαδάτος Πέτρος, Η Τρομοκρατία, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 1987
- Παπαθανασόπουλος Στέλιος- Κομνηνού Μαρία, Ζητήματα δημοσιογραφικής δεοντολογίας, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2000
- Πάσχος Γιώργος, Η επιστροφή των λύκων-Πολιτικές του τρόμου στον 21ο αιώνα, Εκδόσεις Σαββάλα, 2005
- Baudrillard Jean, Το πνεύμα της τρομοκρατίας, μετάφραση Μπουρλάκης Πάρις, Εκδόσεις Κριτική, 2002
- Boniface Pascal, Οι πόλεμοι του αύριο, μετάφραση Βίκυ Ιακώβου, Εκδόσεις Παπαζήση, 2001
- Chomsky Noam, Πειρατές και Αυτοκράτορες, Παλιοί και Νέοι, Η Διεθνής Τρομοκρατία στον Νέο Κόσμο, μετάφραση Νίκος Βούλγαρης, Εκδόσεις Λιβάνη, 2004
- Chomsky Noam, Η κουλτούρα της τρομοκρατίας, μετάφραση Ελένη Αστερίου, Εκδόσεις Λιβάνη, 2000
- Mc Combs Maxwell, Einsiedel Edna, Weaver David, ΜΜΕ και διαμόρφωση κοινής γνώμης, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1996
- Zizek Slavoj, Καλωσορίσατε στην έρημο του πραγματικού:πέντε δοκίμια για την 11^η Σεπτεμβρίου και συναφείς ημερομηνίες, μετάφραση Βίκυ Ιακώβου, Εκδόσεις Scripta, 2003

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ (κατά το διάστημα 12/9/2001 έως 16/9/2001):

Το Έθνος, Εκδοτική Πήγασος

Η Ελευθεροτυπία, Εκδότης Τεγόπουλος Θανάσης, Εκδοτική Α.Ε.

Ο Ελεύθερος Τύπος, Εκδοτική Ίδρυμα Τύπου Α.Ε.

Τα Νέα, Εκδότης Καψής Παντελής, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Η Καθημερινή, Εκδόσεις Καθημερινή Α.Ε.

ΑΡΘΡΑ:

Βερέμης Θάνος, Αντιαμερικανισμός, εφημερίδα Καθημερινή, 13 Απριλίου 2003

Δελαστίκ Γιώργος, Ο αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα, εφημερίδα Καθημερινή, 17 Νοεμβρίου 2006

Κουλουμπής Θεόδωρος, Αντιαμερικανισμός, καιρός να τον ξεπεράσουμε, εφημερίδα Καθημερινή, 2 Δεκεμβρίου 2001

Μίχας Τάκης, Σαν να μην πέρασε μια μέρα, εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 28 Ιανουαρίου 2007

Πελώνη Αριστοτελία, 7 καυτά ερωτήματα για τον εθνικό μας αντιαμερικανισμό, ανακτημένο από www.greek-language.gr

Πρωταθλήτρια του αντιαμερικανισμού η Ελλάδα (δημοσκόπηση), εφημερίδα Έθνος, 17 Νοεμβρίου 2006

Τσιμογιάννης Γρηγόρης, Κρίση και ΜΜΕ, ανακτημένο από www.idkaramanlis.gr

Φωτόπουλος Τάκης, Η τρομοκρατία ως πολιτική βία, εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 13 Ιουλίου 2002

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ:

Bjorgo Tores, Root causes of terrorism: myths, reality and ways forward, Routledge, 2005

Crockatt Richard, America embattled: September 11, anti-americanism and the global order, Routledge, 2003

Hudson Ronan, Who becomes a terrorist and why, The Lyons Press, 1999

Lippmann Walter, Public Opinion, Macmillan Company, 1941

Nacos Brigitte, Mass-mediated Terrorism, Rowman & Littlefield Publishers, 2007

Norris Pippa, Montague Kern, Just Marion, Framing Terrorism, Routledge, 2003

Schmid Alex P. and De Graaf Janny, Violence as communication, Sage Publications, 1982

Townshend Charles, Terrorism: A Very Short Introduction, Oxford University Press, 2002

Woodward Bob, State of denial, Simon and Schuster, 2006

ΑΡΘΡΑ:

Altheide David, "The mass media, crime and terrorism", Journal of International Criminal Justice, pp 982-997, 2006

Badey Thomas, "Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach", Terrorism and Political Violence, Vol 10, No.1, Frank Cass, Spring 1998

Biernatzki William, "Terrorism and Mass Media", Centre for the Study of Communication and Culture, Volume 21, No. 1, 2002

Bin Laden Osama, "Declaration of the World Islamic Front for Jihad against the Jews and the Crusaders (Fatwa)", newspaper "Al-Quds al-Arabi", 23 February 1998

Bush George, Address to the joint session of Congress, September 11 and September 20, 2001, ανακτήθηκε από www.whitehouse.gov και www.cnn.com

Chermak Steven, "Marketing Fear: Representing Terrorism after September 11", Journal for crime, conflict and the media, pp 5-22, 2003

Fredrickson Barbara L., Tugade Michele M., Waugh Christian E. and Larkin Gregory R., "Personality processes and Individual Differences, What Good Are Positive Emotions in Crises? A Prospective Study of Resilience and Emotions Following the Terrorist Attacks on the United States on September 11th, 2001", Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 84, No. 2, 365–376, 2003

Garrison Arthur, "Terrorism: The Nature of its History", Criminal Justice Studies, Vol.16, pp 39-52, 2003

Gilboa Eytan, "Global Communication and Foreign Policy", Journal of Communication, pp 731-748, December 2002

Gronke Paul, Cook Timothy, "Disdaining the media in the post 9/11 World", paper prepared for delivery at the annual meeting of the American Political Science Association, Boston MA, August 2002

Hirschmann Kai, "The Changing Face of Terrorism", International Politics and Society, March 2000

Hutcheson John, Domke David, Billeaudeau Andre and Garland Philip, "U.S. National Identity, Political Elites and a Patriotic Press following September 11", *Political Communication*, pp 27-50, 2004

Jones David, "The polarizing effect of New Media Messages", *International Journal of Public Opinion Research*, pp.158-174, 2002

Kellner Douglas , "9/11, Spectacles of terror and media manipulation", *Critical Discourse Studies*, pp.41-64, 2004

Kometer Michael, "The new terrorism, the nature of the war on terrorism", *School of advanced airpower studies, Air university, Alabama*, 2002

Kondopoulou Margarita, "The Greek Media and the Kosovo crisis" *Conflict and Communication Online*, Vol.1, No 2, 2002

Mendelsohn Matthew and Nadeau Richard, "The magnification and minimization of social cleavages", *International Journal of Public opinion Research*, pp 374-87, 1996

Nacos Brigitte L., Bloch-Elcon Yaeli, Shapiro Robert Y., "Post 9/11 terrorism threats, news coverage, and public perceptions in the United States", *International Journal of conflict and violence*, pp.105-126, 2007

Nisbet Matt, "Media Coverage After the Attack: Reason and Deliberative Democracy Put to the Test" *Ithaca, NY*, October 1, 2001

Scheufele Dietram & Tewksbury David, "Framing, Agenda setting, and Priming: The Evolution of three Media Effects Models", *Journal of Communication*, pp 9-20, 2007

Shun-jie ji, "Civil Liberties vs National Security", *The Economist*, March 6, 2003

Snow Nancy and Taylor Philip M., "The revival of the propaganda state", *The International Communication Gazette*, pp.389-407, 2006

Soriano Manuel R. Torres, "Terrorism and the Mass Media after Al Qaeda: A Change of Course?", *Athena Intelligence Journal*, Vol. 3, No 2, April 2008

U.S. Army Training and Doctrine Command, Deputy Chief of Staff for Intelligence, Assistant Deputy Chief of Staff for Intelligence "Handbook, A Military Guide to Terrorism in the Twenty-First Century" No. 1 Aug. 2003

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

www.eliamep.gr

www.whitehouse.gov

www.cnn.com

www.enet.gr

www.idkaramanlis.gr

www.kathimerini.gr

www.greek-language.gr

www.tanea.gr

<http://el.wikipedia.org>

<http://en.wikipedia.org>